

Pécsi Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar
Történettudományi Intézet
Modernkori Oroszország és Szovjetunió Történeti
Kutatócsoport

MOSZT Könyvek 15.

LDSZ Vagyonvédelmi Kft.

Nyomdai munkálatok: Kontraszt Plusz Kft.

ISSN: 1788-4810

MOSZT Könyvek 15.

Saáry Gábor Levente

A magyar gépkocsizó gyalogság
létrejötte és szerepe
az 1941. évi Szovjetunió elleni
hadműveletekben

PTE BTK TTI MOSZT Kutatócsoport
Pécs, 2019

Szerkesztőbizottság

Elnök:

Sashalmi Endre

Tagok:

Bebesi György, Bene Krisztián, Harsányi Iván, Hornyák Árpád, Katona Csaba, Kolontári Attila, Igor Krjucskov, Norbert Spannenberger, Végh Ferenc.

Tanácsadó testület

Elnök:

Majoros István

Tagok:

Bodnár Erzsébet, Gennagyij Borgyugov, Szergej Filippov, Halász Iván, Olga Khavanova, Székely Gábor, Alexandr Sztikalin, Varga Beáta.

Szerkesztőség

Sorozatszerkesztő:

Bebesi György

Olvasószerkesztő:

Bene Krisztián

Társszerkesztő:

Kolontári Attila

Technikai szerkesztő:

Csurgai Zoltán

Korrektor:

Szabó Imre

Az elő- és hátlapot tervezte:

Matucza Ferenc

(a képek Mujzer Péter gyűjteményéből származnak)

Lektorálta:

Mezei Bálint, Bene Krisztián

Tartalomjegyzék

Szerkesztői előszó	7
Lektorai előszó	11
Bevezető	15
Előzmények	19
Az új csapatnem megjelenése, a gépkocsizó zászlóalj megalakulása	19
A gépkocsizó csapatok felszerelése 1938 és 1941 között	26
A gépkocsizó csapatok első alkalmazásai	29
A német-szovjet háború kirobbanása és Magyarország hadba lépése	41
A „Barbarossa-hadművelet” és a Wehrmacht	41
A Vörös Hadsereg	44
Magyarország hadba lépése	47
Magyar gépkocsizók a Szovjetunióban	51
Mozgósítás és a hadműveletek kezdete	51
Harcok a Bugig és a Bug mentén	66
Harc Nyikolajevért	79
A dnyeperi folyamvédelem	84
A Donyec-medencére való előretörés és hazaszállítás	93
Összegzés és értékelés	103
Felhasznált források	113
Mellékletek	125
A három gépkocsizó zászlóalj parancsnokának rövid életrajza	125
Táblázatok	131
Képmellékletek	137
Térképmellékletek	147

Szerkesztői előszó

A 2019-es évben immáron megalapításának 15. évfordulóját ünneplő Modernkori Oroszország és Szovjetunió Történeti Kutatócsoport vagy ahogy szélesebb körben ismerik, a MOSZT fennállásának első pillanatától kezdve komoly hangsúlyt fektetett arra, hogy ne csupán a hazai történeti ruszisztika egyik meghatározó vidéki központjaként működjön a tudományos és szakmai elvek maximális szem előtt tartásával, hanem egyúttal az új történezművelés kinevelésében is fontos szerepet játsszon. Ezt egyrészt jól illusztrálja az a tény, hogy a Kutatócsoport soraiban a szakma elismert képviselői mellett folyamatosan nagyszámban kaptak helyet a szárnyaikat bontogató fiatal tehetségek, elsősorban a Pécsi Tudományegyetem Történettudományi Intézetének történezhallgatói. Másrészt talán még ennél is fontosabb, hogy a MOSZT soraiban zajló intenzív tehetséggondozó tevékenységnek köszönhetően ezek a fiatalok nem csupán jelen voltak és vannak a Kutatócsoportban, de aktívan közre is működnek a közös munkában, amelynek színvonalát országos szinten is számos nívós elismeréssel jutalmazták az elmúlt évek folyamán. A díjak közül a teljesség igénye nélkül számosat fel lehetne sorolni, de minden bizonnyal a legnagyobb jelentőségű és a legjobban idekívánczó az az első díj, amelyet a jelen munka alapjául szolgáló dolgozat kapott az ELTE Ruszisztikai Intézet és a Ruszisztikai Alapítvány által kiírt „Az Év Oroszoldozata” elnevezésű országos pályázaton, ahol nagyszámú beérkező pályamunka közül értékelték a legjobbnak.

Az immár önálló műként napvilágot látó munka valóban számos olyan vitathatatlan erénnyel rendelkezik, amelyek messze kiemelik a graduális (vagy akár posztgraduális) képzésben résztvevő hallgatók által írt dolgozatok közül. Ezek közül első helyen kell említünk a témával korábban foglalkozó szakmunkák alapos és elmélyült ismeretét, amely nélkül nem érdemes egy ilyen léptékű tudományos mű elkészítésére vállalkozni. Noha érthető okokból a Szovjetunió elleni magyar katonai részvétel tudományos igényű vizsgálata nagyon sokáig nem tartozott a magyar hadtörténetírás homlokterébe, az elmúlt néhány évtized folyamán örvendetes módon megszorodtak azok a szakmunkák, amelyek ennek a nagyszabású hadműveletsoro-

zatnak a jobb megismerésére vállalkoztak. Ugyanakkor ezek többsége – éppen a téma méretéből fakadóan – csupán érintőlegesen tért az 1941. évi magyar hadműveletekre a keleti hadszíntéren. Ebből kifolyólag néhány, egyébként nyilvánvalóan fontos alapinformáció közreadásán kívül érdemben nem gazdagították ismereteinket erről a rendkívül érdekes témáról. A legutóbbi évek folyamán szerencsés módon ezen a téren is volt változás, több színvonalas szakmunka is azt a célt tűzte ki maga elé, hogy tudományos igénygel tárja fel és ismertesse meg a szakmai és a nagyközönséggel a magyar gyorscsapatok működését a háború első éveiben.

Ezek után természetesen joggal tehetjük fel a kérdést, hogy jelen munka tud-e újat mondani és ha igen, akkor mennyiben erről a viszonylag kevésbé ismert fegyvernemről. A helyzet az, hogy Saáry Gábor pályamunkaként megírt dolgozata kellemes meglepetést tartogat még a téma jó ismerői számára is, mivel a szerző felkészültségének, szerteágazó tárgyi tudásának, széleskörű érdeklődésének, elfogulatlanságának és szakmai alázatának köszönhetően olvasmányos, közérthető, információgazdag és sok tekintetben a korábbi szakmunkákat meghaladó tudományos művet készített el.

A munka egyik legnagyobb erénye az objektív megközelítés, melynek köszönhetően a lehető legszélesebb elérhető forrásbázis igyekezett a téma jobb megismerésének szolgálatába állítani. Ennek eredményeképpen nem csupán a tágabb témakör mértékadó magyar szakmunkái jelennek meg a források között, hanem azok a szovjet katonai szakírók tollából származó művek is, amelyek lehetővé teszik az események teljeskörű, pártatlan megismerését. Ugyanilyen fontos, hogy a szerző – nem fővárosiként – időt, energiát és pénzt nem kímélve rendkívül alapos levéltári kutatást végzett a budapesti levéltárakban, amelynek során nem csupán a már korábban feltárt forrásokat használta fel, hanem sikerrel törekedett ezek kiszélesítésére és logikus felhasználására. Mindemellett nem szabad elsiklani azon fontos tény felett sem, hogy a napjainkban egyre nagyobb teret nyerő oral history eszközeit is be tudta vonni a kutatásba, melynek eredményeképpen korábban a történettudomány számára ismeretlen információkat is be tudott építeni munkájába.

A tartalom mellett szót kell ejteni a stílusról és a formáról is, hiszen számtalan nagyon értékes információt tartalmazó szakmunka került már ki az idők folyamán a történelmi diskurzusból a nehézkes nyelvezet vagy az ingerszegény kivitelezés miatt. Jelen esetben egyetemi hallgatótól szokatlanul igényes kivitelezésekkel találkozunk ezen a téren is. A mű nyelvezete szabatos, terminológiailag pontos, ugyanakkor mégis olvasmányos és közérthető, amely a szakmában járatos olvasóban sem kelt hiányérzetet, ugyanakkor a témával először találkozó érdeklődő számára is teljesen érthető. A munka külön erőssége a mellékletekben található igényesen összegyűjtött és kivitelezett kiegészítő információállomány, amelynek köszönhetően nem csupán fontos történelmi szereplők egyéni életútjait és a bevetett alakulatokra vonatkozó adatokat ismerhetünk meg, hanem emellett a hadműveletek lefolyását ábrázoló térképekkel és a harcokban résztvevőket ábrázoló – egyes esetekben korábban még nem publikált – képekkel is találkozhatunk.

Még hosszan lehetne folytatni a munka érdemeinek felsorolását, ehelyett azonban azt javaslom minden kedves Olvasónak, hogy olvassa el a művet, amelynek köszönhetően a magyar történelem egyik fejezete új színekben elevenedik meg előttünk.

Bene Krisztián
a MOSZT alelnöke
a Magyar Hadtudományi Társaság Dél-dunántúli Tagozatának elnöke
2019

Lektori előszó

A Pécsi Tudományegyetemen Bölcsészettudományi Karán immár másfél évtizede működő Modernkori Oroszország és Szovjetunió Történeti Kutatócsoport (MOSZI) legújabb kiadványa a maga nemében úttörő vállalkozás, hiszen átfogó levéltári kutatásra, illetve a vonatkozó magyar nyelvű szakirodalom legszélesebb körű ismeretére építve elsőként mutatja be a Magyar Királyi Honvédség gépkocsizó alakulatainak (zászlóaljainak) 1932 és 1941 közötti történetét, különös tekintettel a tengelyhatalmak Szovjetunió elleni hadjáratának első fél évére: az 1941-ben bevetett Kárpát-csoportra, majd az abból kiváló ún. Gyorshadtestre.

A szerző, Saáry Gábor politológus diplomával rendelkező, hadtörténelemmel foglalkozó mesterszakos történészhallgató, tartalékos főhadnagy több éves kutatómunkájának tudományos értékét tovább növeli, hogy a szűken vett témában mindezidáig igen csekély számú szakpublikáció látott napvilágot. A hiány jelentős részben a kevés és elszórtan – másképpen fogalmazva: egyéb dokumentumokkal vegyesen, tehát nem önálló egységként – fellelhető levéltári forrásokra vezethető vissza. Jelen publikáció unikális archív törzanyagát a Hadtörténeti Levéltárban és annak Verseny utcai Irattárában fellelt dokumentumok adják, melyek a fent méltatott kutatói gyűjtőmunkának köszönhetően immár hézagmentesen illeszkednek a második világháborút taglaló magyar nyelvű szakirodalom jeles publikációinak sorába.

Túl a levéltári dokumentumokon, a kötetben – emelve annak rangját és jól szemléltetve a publikációhoz vezető adat- és forrásgyűjtés igen tág spektrumát – hangsúlyos elemként jelennek meg a Hadtörténeti Levéltárban őrzött magyar frontnaplóból származó információk is: elsősorban szöveghű idézetek, harctéri megfigyelések és beszámolók formájában. Az egyes fejezetekben következetesen alkalmazott forráskritika – különösképpen a megszálló magyar és a helyi szovjet (döntően ukrán) lakosság sokszor problematikus kapcsolatát tekintve –, pedig kívánatos módon árnyalja a frontesemények alkotta összképet, egyúttal lehetőséget ad a szerzőnek arra, hogy kifejtse önálló – ám mindig mértékadó és elfogulatlan! –, a hi-

vatkozott forrásokból és az áttekintett szaktudományos munkákból együttesen levont, kizárólag szakmai következtetéseit.

A szerző több, a közelmúltban publikált (szerk.: Varga Éva Mária és Krausz Tamás: A magyar megszálló csapatok a Szovjetunióban; Vaszilij Hrisztoforov: A háborús katasztrófa elhárítására tett rendkívüli intézkedések a Szovjetunióban; Mihail Minc: A szovjet vezetés katonai-doktrinális irányvonala) forráskötetet, eredetileg orosz nyelven megjelent szaktudományos munkát (monográfiákat, tanulmányokat és cikkeket) is felhasznált, ahogyan bátran alkalmazta a rendszerváltás előtt kiadott szovjet marsalli-tábornoki memoárokat (főképp Georgij Zsukov, Andrej Grecko és Kirill Moszkalenko visszaemlékezéseit), valamint a rendszerváltás előtti korszak szovjet tudományosságának összefoglaló, rendszerező műveit is (szerk.: Pjotr Poszpelov: A Nagy Honvédő Háború története). Mindezeknek köszönhetően válik lehetővé az idézett és precízen hivatkozott kútfők összevetése, párba állítása. A szerző egyszer sem esik az egységesség csapdájába, hiszen koncepciózusan több nézőpontot ütköztet.

Noha jelen publikáció elsődleges célja a magyar gépkocsizó zászlóalj felállításának, majd harctéri tevékenységének bemutatása, a szerző – hadtörténetesi feladatán túl – mindvégig komoly figyelmet fordít a hadi-katonai eseményeket meghatározó világpolitikai és magyar fejlemények, törekvések bemutatására, munkájának valódi történelmi beágyazására. Ennek szellemében a kötetet gazdag melléklet egészíti ki, ami megkönnyíti a részletesen leírt hadműveletek követését (lásd: térképmelléklet), illetve hasznos vizuális segítséget nyújt a harctéri és tájleírásokhoz, vagy éppen a keleti (szovjet) front jellemző útviszonyainak megértéséhez (lásd: képmelléklet). Továbbá tudományos nővum és a téma iránti példaértékű – részben családi érintettségéből merített – kutatói elhivatottság jele Keményfy Zoltán, Latorczay Lőrinc és Sándor István ezredesek katonai pályájának kitüntetéssoraik plasztikus rekonstruálásával egybekötött bemutatása is.

Saáry Gábor bevallott célja, hogy megkezdett vizsgálódásait az 1941-et követő háborús évekre is kiterjessze, „hiszen [a gyorskocsizó zászlóalj - beszúrás tőlem, MB] 1944-ben ismét mozgósítva lettek és a Kárpátok előterében, Erdélyben, valamint a magyar hadszínté-

ren is bevetésre kerültek.” A téma további megismeréséhez és remélhetőleg mielőbbi, a mostaninál is bővebb, nagyobb terjedelmű publikálásához elengedhetetlen levéltári kutatásokat a szerző már megkezdte, illetve folytatja. Utóbbiak elkészültével immár teljes képet kaphatnánk a második világháborúban 1941 után részt vett magyar gyorskocsizó alakulatok harctéri és front mögötti tevékenységéről, fegyverzetéről, ellátásáról, állományváltozásairól és veszteségeiről. Ugyanakkor a MOSZT Könyvek legújabb kiadványa önmagában is hiánypótló, a szélesebb szakmai és a téma iránt fogékony „civil” közönség érdeklődésére méltán számot tartó alkotás, mely a bírálóbizottság egyhangú döntése nyomán 2018-ban elnyerte az ELTE Bölcsészettudományi Karán működő Ruszisztikai Központ által minden esztendőben odaítélt „Az Év Oroszdogozata” címet.

Dr. Mezei Bálint
egyetemi adjunktus
ELTE
2019

Bevezető

Témaválasztásomat elsősorban nagyapám motiválta. Ő irányította erre a csapatnemre a figyelmemet, mivel annak idején ő is hasonló struktúrájú alakulatnál teljesített szolgálatot.

A téma létjogosultságát adja, hogy a II. világháborút követő évtizedekben szinte kötelező volt a Magyar Királyi Honvédséget lekicsinyelni, minden téren korlátlan bírálat tárgyává tenni, és folyamatosan rávilágítani annak korszerűtlenségére és elmaradottságára. Az utóbbi időben azonban megfigyelhető, hogy a magyar társadalom egy része átment a másik végletbe. Valamiféle különös nosztalgiával kezdett tekinteni a korszak fegyveres erejére, igyekszik minden áron pozitív fényben feltüntetni azt, a fennállott hiányosságok szinte teljes elbagatellálásával. Egy jelentős hányada pedig megkülönböztetett figyelemmel tekint erre az időszakra. Munkám elkészítése során éppen ezért az egyik fő szempont a tárgyilagosság megtartása volt a honvédséggel kapcsolatban, három olyan katonai alegység bemutatásán keresztül, melyeket az akkori haderő legkiválóbb alakulatai között említhetünk.

A gépkocsizó zászlóaljok alkalmazása teljesen új harcászati eljárást hozott a magyar honvédség életébe. Ezek a gépkocsizó gyalogosok az ellenséghez közeledve minél tovább gépkocsin maradtak, majd a támadásukat gyalogsági rendben hajtották végre. Ellentétben az egyszerű gyalogsággal – melyet ugyan rögtönzött szállítási módként gépkocsira ültethettek – itt a gépjárművek a csapat szervezetszerű tartozékai voltak. Az aknavetőket leszámítva fegyverzetük megegyezett a gyalogságéval. Szervezett, terepgépkocsikon mozgó alakulatok voltak, melyekre jellemző volt a gyorsaság és a nagy menetteljesítmény.¹ E csapatokat mozgékonyaságuk miatt gyorsan össze lehetett vonni, és rövid idő alatt nagy tűzerővel léphettek fel. Hátrányként viszont kiemelendő a nehéz üzemanyag-ellátás hadművelleti területen, illetve a csapatok gépjárműszükségeinek magas költségei.²

---

¹ ZACHÁR, 1939. 211.

² NAGY, 1936. 20-21.

Munkám első részében ennek az új csapatnemnek a megszületését, majd szárnybontogatását szeretném bemutatni, végül pedig rátérnék az „éles helyzetre”, vagyis a Szovjetunió elleni 1941. évi hadjáratra. Kezdetben kizárólag azzal a zászlóaljjal kívántam foglalkozni, amely először került felállításra, azonban hamar rá kellett jönnöm, hogy történetüket lehetetlen megírni, ha a másik két testvéralakulattal nem foglalkozom. Sajnos minimális szakirodalom található a témában. A legtöbb mű az 1943 és az utána következő eseményeket dolgozza fel részletesen, az 1941. évi hadjáratot mindegyik csak érintőlegesen említi, általában egy rövidebb fejezetet szentelve a témának. *Andaházi Szeghy Viktornak* a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen írt doktori értekezését, valamint az ebből készült könyvét emelném ki elsősorban, amely részletekbe menően foglalkozik a gyorsadtest működésével Ukrajnában, de ez sem fókuszál kellőképpen a gépkocsizó zászlóaljakra. Szintén kiemelendők a *Hadtörténelmi Közlemények* című folyóiratban publikált tanulmányok – legfőképp Csima János és Tóth Sándor írásai –, melyek nagy segítségre voltak a dolgozat elkészítésében. Kellő szakirodalom hiányában felkerestem a Hadtörténelmi Levéltárat, valamint az intézmény Verseny utcai Központi Irattárát, de mivel a gépkocsizó alakulatokra vonatkozó csapatanyagok elvesztek, egyéb levéltári forrásokból kellett kiválogatnom a kutatott zászlóaljakra vonatkozó részeket. A levéltári források közül a *Kárpát-csoport iratai* a legjelentősebbek a téma kapcsán, de elengedhetetlen volt az I. fondfőcsoportba tartozó *M. kir. Honvéd Vezérkar főnöke iratai*, ezen belül is a hadművelleti osztály napi helyzetjelentései, a *Kitüntetési javaslatok*, a *Tiszti személyügyi és anyakönyvi lapok*, valamint *minősítési táblák* megtekintése és tanulmányozása. Szintén felhasználásra kerültek a levéltár VII. fondfőcsoportjába tartozó *Tanulmánygyűjtemények és visszaemlékezések*. Munkám elkészítésében komoly segítséget nyújtott *A. A. Grecsko: A második világháború története*, valamint *P. N. Poszpelov: A Nagy Honvédő Háború története* című kimagasló hadtörténelmi munkája, amelyek részletesen, szinte lépésről lépésre beszámolnak a tárgyalt időszak katonai eseményeiről. A szövegben szereplő helységnevek az akkori elnevezésük magyar nyelvű átírataként szerepelnek, amelyhez egy 1941. évi szovjet katonai térképet használtam fel. Ezt azért fontos

kiemelni, mert a magyar levéltári dokumentumok többsége vagy hibás átírásban említi a településeket vagy német elnevezéseket használ. Ezen felül előkerülnek olyan helységek is, amelyek ma már nem léteznek vagy történetesen másként nevezik őket.

Munkámban – érintőlegesen ugyan, de – igyekeztem kitérni néhány gondolat erejéig a feldolgozni kívánt témát leginkább befolyásoló – elsősorban Európában lezajló – politikai és katonai folyamatokra. Ezen folyamatok alakulása ugyanis jelentős mértékben befolyásolta a tanulmányomban tárgyalt magyar történelmi és katonai eseményeket.

A közeljövőben szándékomban áll a zászlóaljak későbbi időszakára vonatkozó történetéről is írni – melyhez a levéltári forrásgyűjtést már megkezdttem –, hiszen 1944-ben ismét mozgósítva lettek és – a Kárpátok előterében, Erdélyben, valamint a magyar hadszíntéren is – bevetésre kerültek. Ennek elkészültével már teljes képet kaphatnánk a magyar gépkocsizó gyalogság második világháborúban betöltött szerepéről és harctéri tevékenységéről. Ugyancsak a jövőre vonatkozó terveim között szerepel egy kisebb lélegzetvételű tiszti adattár létrehozása, melyet esetlegesen melléklet formájában kapcsolnánk a zászlóaljak komplett történetét feldolgozó munkához. Reményeim szerint ebben szerepelnének mindazon hivatásos tisztek nevei, akik 1938 és 1945 között a három gépkocsizó zászlóalj kötelékében szolgálatot teljesítettek.

Végezetül szeretnék név szerint köszönetet mondani Dr. Bebesi György egyetemi docensnek, Dr. Bene Krisztián egyetemi docensnek és Sőregi Zoltán történésznek biztató támogatásukért és a tanulmány megírásához nyújtott szakmai pártfogásukért.

Előzmények

Az új csapatnem megjelenése, a gépkocsizó zászlóaljok megalakulása

Az első világháború kitörésekor minden fél gyors lefolyású háborúra számított és a már korábban megszokott katonai manőverekkel terveztek anélkül, hogy figyelembe vették volna a teljesen megváltozott körülményeket. A tüzérő és annak hatótávolsága a sokszorosára növekedett, miközben a gyalogság mozgékonyasága szinte változatlan maradt.³ A harcok folyamán kiderült, hogy a támadó fél képtelen döntő sikert elérni a védelem kiépített állásai ellen, amely a defenzíváját géppuskákra és tüzérségre alapozta. A világháború kezdeti szakaszában a ló képviselte azt a mozgató erőt, amely a gyalogságnál gyorsabb mozgást tett lehetővé. Bár ekkor a motorok még igen csak gyerekcipőben jártak, a háború végéhez közeledve már érezni lehetett, hogy a későbbiekben a motornak hatalmas szerepe lesz a hadseregek szervezésénél.⁴ Az állóharc tapasztalatai után egyre inkább előtérbe kerültek a műszaki csapatok, és bár továbbra is a gyalogság maradt a fő fegyvernem, aránya a korábbiakhoz képest jelentős mértékben csökkent.⁵ Az első világháborúban tehát a hagyományos fegyvernemek mellett újak is megjelentek, melyeket azonban Magyarország a trianoni békeszerződés honvédségre vonatkozó korlátozásai⁶ miatt nem alkalmazhatott.⁷

Az első önálló magyar katonai gépkocsizás létrehozására tett intézkedések a Károlyi-kormány nevéhez köthetőek, ugyanis 1918. november 3-án született meg az a döntés, amelynek értelmében a korábbi közös Hadügyminisztérium 5/M osztályának⁸ magyar vo-

---

³ BAILEY, 2005. 305.

⁴ NAGY, 1936. 2.

⁵ KISS, 2012. 14-15.

⁶ Általános hadkötelezettség tilalma, 35.000 fős hadsereg, hadianyag behozatal tilalma, páncélos járművek és hadászati célokra felhasználható gépek behozatalának és gyártásának tilalma, a legnagyobb fegyver és lőszer mennyiség szabályozása, az alakulatok szervezeti felépítésének és létszámának szabályozása. 1921. XXXIII. tc. 103., 104., 118., és 119. cikkely.

⁷ Fegyvernemek a Horthy-korszakban: gyalogság, lovasság, páncélos csapatok, légi erő, folyamerő, műszaki csapatok és a tüzérség.

⁸ Az Osztrák-Magyar Monarchia közös Hadügyminisztériumának azon osztálya, amely mindennemű gépesítéssel kapcsolatos ügyet intézett.

natkozású feladatköreit átvette a Budapesti Katonai Parancsnokság. Lényegében ez volt az első lépés abban a folyamatban, amely az önálló magyar katonai gépkocsizás létrehozására irányult, és ami majd a csúcspontját 1944-ben éri el a Horthy Miklós kormányzó nevével fémjelzett korszakban. 1918. november közepén a Hadügyminisztérium lett az autóügyekért felelős központi szerv és a volt császári és királyi autócsapat járműveit – elsősorban adminisztratív céllal – a minisztérium gépkocsiosztagának felügyelete alá helyezték. Fontos kiemelni, hogy a gépjárműellátottság szinte minimálisnak volt mondható, hiszen a hadrend állománytáblája szerint csak a repülőszázadok rendelkeztek gépjárművekkel. Az első komolyabb újítás 1919 áprilisára datálható, amikor is a Tanácsköztársaság hadseregében a gépkocsizást mint önálló egységet kívánták fejleszteni.⁹

A háborút követően a honvédség fegyverzete túlnyomó részét a korábbi közös hadseregtől örökölte meg, mely a háború miatt igen csak elhasználdott állapotban volt. A 20-as években a magyar katonai elit a korlátozások miatt kénytelen volt megelégedni a modern fegyvernemekkel rendelkező országok tapasztalatainak tanulmányozásával, és így a későbbi harcászati elvek egyes elemeit már sikerült az 1924. évi Harcászati Szabályzatban lefektetni.¹⁰ Szintén komoly problémát okoztak a szerződésnek azon pontjai, melyek tiltólistára tettek különböző harceszközöket és felszereléseket. Bár a katonai vezetés igyekezett megpróbálkozni ezek kijátszásával, például az illegális raktározással vagy a csapatok kettős nyilvántartásával, ez nem sokat változtatott azon a helyzeten, hogy a magyar fegyverkezés egyelőre csak elméleti síkon tudott folyni. Ebben az időszakban komoly problémát jelentett a tisztkérdés is. A békeszerződés a tisztí létszámot a 35.000 fős összlétszám 1/20-ad részében állapította meg. A tisztek száma azonban ennél jóval magasabb volt.¹¹ Miután 1927-től a Katonai Ellenőrző Bizottság már csak alkalmi jelleggel volt jelen

---

⁹ VARGA, 2018.

¹⁰ HARCÁSZATI SZABÁLYZAT, 1924.

¹¹ A békeszerződés összesen 1.750 fős tisztí állományt állapított meg. 1921-ben azonban 17.000 volt a tisztí létszám. Hivatalosan valóban 1.750 tiszt került a csapatokhoz, a többi „rejtve”, polgári ruhában más intézményekhez osztották be. A tiszteket így lényegében sikerült „átmenteni”, továbbképzésüket viszont már nem tudták megoldani. GODÓ, 1965. 132.

az országban, mód nyílt némi fejlesztésre, és megkezdődött a korábban rejtett honvédségi felszerelések, harceszközök számbavételezése, amelyekben a sokszor szakszerűtlen rejtés igen súlyos károkat okozott. A vezetés elsődleges célja volt, hogy az önkéntes alapú hadsereget felváltsa egy tömeghadsereggel, amelynek első lépése a létszámnövelés, valamint a korszerű fegyvernemek minimumának megteremtése volt. Az első nagyobb mérföldkő az 1932-ben életbe lépő új hadrend volt, melynek értelmében Hajmáskéren egy gépkocsizó csoportot állítottak fel, ami a magyar honvédség első hivatalos gépesített alakulatának számított. Az anyagi felszerelés hiánya azonban nem tette lehetővé, hogy ez ütőképes alakulat legyen. A Hajmáskéren létrehozott Magyar Királyi Honvéd Gépkocsizó Csoport egy puskás századból (három puskás- és egy géppuskás szakasz), egy páncélgépköcsi századból, egy könnyű harcokcsi századból, két gépvontatású könnyű tarackos ütegből, valamint egy motorerékpáros szakaszból állt.¹²

A 30-as évektől a modern fegyvernem fejlesztése felgyorsult. A vegyesdandárok gépjárműves századokat kaptak, melyek kiképzés céljából Hajmáskéren, illetve Örkénytáborban voltak egyesítve.¹³ Az új, modern fegyvernem kiépítése elsősorban azért vált szükségessé, mert érezhető volt, hogy a jövő háborúi olyan feladatokat adnak a hadvezetőségnek, melyeket a hadsereg zömét képző gyalogos csapatokkal megoldani nem lehet. Ilyen feladatok a rajtaütésszerű előretörés, az ellenség felvonulásának megzavarása, rombolások a főerők beérkezéséig, az ellenség előrenyomulásának késleltetése, a halogató harc, a bekerítés, illetve az üldözés.¹⁴ Ezen feladatokat csak olyan csapatokkal lehetett véghezvinni, melyek jóval gyorsabbak a hagyományos gyalogságnál. Szintén igyekeztek modernizálni az 1924-ben, a trianoni békeszerződés létszámkorlátozásainak kijátszása céljából létrehozott Rendőr Újonc Iskolát (RUIISK), mely hivatalosan karhatalmi célokat szolgált, valójában azonban páncélos századokból állt, melyekkel egy modern fegyvernem szervezeti kereteit is meg

---

¹² HORVÁTH, 1995. 93.

¹³ 1-4. vegyesdandár: Hajmáskér, 5-7. vegyesdandár: Örkénytábor. HL: HM 1937/ eln. 1.a. 10000.

¹⁴ NAGY, 1936. 19.

kívánták egyben teremteni.¹⁵ 1936-ra a Hajmáskéren állomásozó gépkocsizó csoport parancsnoksága alá egy gépkocsizó zászlóalj, egy páncéljárműves kiképző osztály, valamint egy tüzér alosztály tartozott.¹⁶ Maga a gépkocsizó zászlóalj két gépkocsizó századra, egy motorkerékpáros szakaszra, egy távbeszélő szakaszra, valamint a zászlóalj parancsnokságára tagozódott. A zászlóalj összlétszáma 249 fő volt megközelítőleg 100 darab gépjárművel.¹⁷

1938. március 5-én Darányi Kálmán miniszterelnök¹⁸ egy 1 milliárd pengős programot hirdetett meg a honvédség korszerűsítésének céljából.¹⁹ Ez az összefüggő haderőfejlesztés meghatározó volt a magyar gyorscsapatok további korszerűsítésével, fegyverzeti és szervezeti felépítésével kapcsolatban. A Darányi Kálmán által meghirdetett fejlesztési programot 1938. augusztus 22-én a Bledben megkötött egyezmény legitimálta, melynek értelmében a kisantant országai elismerték Magyarország fegyverkezési egyenjogúságát.²⁰ Miután a képviselőház a programot törvénybe iktatta, 600 millió pengőt közvetlenül a honvédség fejlesztésére, a fennmaradó 400 millió pengőt pedig a hadiiparba és az azzal kapcsolatos egyéb beruházásokra fordítottak.²¹ Az ötéves fegyverkezési programot három ütemben kívánták végrehajtani, az új Huba-hadrend keretei között.²² A program fontosabb elemei közé tartozott a honvédség létszámának növelése, három hadsereg felállítása, a vegyesdandárok hadtestté szervezése, a páncélos- és gyorscsapatok, illetve a légierő teljes kiépítése.²³ A program bejelentésével egy időben Rátz Jenő gyalogsági tábor-

---

¹⁵ MUJZER, 2015. 33-42.

¹⁶ Hadtörténelmi Levéltár (továbbiakban: HL): Szervezési intézkedések. 6000/el.n.1.a 1936. 28. sz. melléklet.

¹⁷ HL: Szervezési intézkedések. 6000/el.n.1.a 1936 29. sz. melléklet.

¹⁸ *Darányi Kálmán* (1886. III. 22 – 1939. XI. 01.): miniszterelnök, 1936. 10. 10. és 1938. 05. 14. között magyar miniszterelnök. DÚS, 1993. 126.

¹⁹ 1938. február 27-én megszűnt a Népszövetség pénzügyi ellenőrzése, ami lehetővé tette a fegyverkezési program meghirdetését.

²⁰ GODÓ, 1965. 136.

²¹ VARGYAI, 2001. 88-90.

²² A katonai vezetés a hadsereg fejlesztését 1938-tól 1943-ig az úgynevezett „Huba-tervek” szerint kívánta megvalósítani. 1938-ban még az Előd-III hadrend volt érvényben, de már a tavasz folyamán intézkedések történtek a Huba-I hadrend kiépítése érdekében. (Huba-II: 1941. 03. 01., Huba-III: 1942. 03. 01.) CSIMA, 1962. 41.

²³ KISS, 2014b. 30.

nok,²⁴ a Honvéd Vezérkar²⁵ főnöke intézkedett a gyorsfegyvernem megszervezéséről. Mivel a gyalogság egységei közül a zászlóalj volt az, amely önálló egységként is alkalmazható volt, a gépkocsizó gyalogságot is zászlóaljakra kívánták szervezni. Magát a gépkocsizó seregetestet²⁶ pedig több ilyen önálló gépkocsizó zászlóaljból, valamint a nekik megfelelő gépvontatású tüzérségből és seregvonatból²⁷ akarták létrehozni.²⁸

1938. május 1-én a meglévő alakulatok átszervezésével felállították a honvédség első gépesített seregetestét, a 2. gépkocsizó dandárt, amely a hadsereg hadrendjének korszerűsítése érdekében tett első és legfontosabb intézkedés volt. Állományába három gépkocsizó zászlóalj, két kerékpáros zászlóalj, egy páncélos zászlóalj és egy gépkocsizó tüzérsztyály tartozott. A dandárközvetlen²⁹ utász-, híradó és légvédelmi alakulatok szintén gépesítve voltak. 1938 tavaszán a három gépkocsizó zászlóaljból még csak egyet sikerült felállítani – a másik két zászlóalj megszervezését kiképzett állomány hiányában későbbre halasztották –, amit a 2., 3., 4., vegyesdandár gépjárműves

²⁴ *Rátz Jenő* (1882. IX. 20 – 1952. I. 21.): gyal. tábornok, 1936. 09. 05. és 1938. 05. 24. között a Honvéd Vezérkar főnöke. SZAKÁLY, 2003. 289.

²⁵ Magyar Királyi Honvéd Vezérkar: A honvédség legfelsőbb irányító szerve, melynek feladata a magyar katonai erők központi irányítása volt. A Honvéd Vezérkar ügköröknek megfelelően osztályokra és alosztályokra tagolódott. A csúcsszerv élén a Honvéd Vezérkar főnöke állt, aki 1940-tól a kormányzó, mint Legfőbb Hadúr közvetlen alárendeltje volt, még a miniszterelnöktől sem függött szolgálatilag. Nevét 1938-ban veszi fel. 1919 és 1938 között többek között Nemzeti Hadsereg Fővezérsége, Nemzeti Hadsereg Vezérkara, valamint Honvédelmi Minisztérium IV. csoportfőnöksége néven jelölték. SIPOS, 1996. 169.

²⁶ Seregetest: egy haderő megszervezett és összetartozó része, amely más hadseregrészekről függetlenül önálló tevékenységre képes. Jellemzően: hadtest, hadsereg, hadseregcsoport.

²⁷ Vonatsapat: személy-, illetve anyagszállításra létrehozott katonai szervezet. Megkülönböztetünk sereg-, illetve csapatvonatot. A seregvonat feladata a seregetestek anyagi igényeinek kielégítése, utanszállítások végrehajtása, illetve a légénység és anyagpótlás. A csapatvonat feladata a zászlóaljakra (ezredek, önálló osztályok) ütközések, menetek, beszállások során fellépő anyagi szükségleteinek biztosítása.

²⁸ CSÁGOLY, 1939. 22.

²⁹ Dandárközvetlen alakulat: azon csapatok, melyek a hadműveleti egységnek való alárendelés nélkül hadrendileg egyenesen a dandárparancsnokság alá tartoznak. Léteztek hadtest-, dandár-, zászlóalj- közvetlen alakulatok is. ZACHAR, 1939. 292.

századaiból,³⁰ illetve a hajmáskéri gépkocsizó csoport átszervezésével hoztak létre. Ez az új egység a 4. gépkocsizó zászlóalj hadrendi számot kapta, és a megalakuló 2. gépkocsizó dandár alárendeltségébe került Hajmáskér állomáshellyel.³¹ A létrejött új zászlóalj az akkori magyar honvédség legmodernebb alakulatának számított, ahova tisztként és altisztként bekerülni nagy elismerést jelentett.³² A zászlóalj létszáma az 1938. júniusi állományzárlat alapján 490 fő körül mozgott.³³ A 4. gépkocsizó zászlóalj parancsnokának a korábban a gépkocsizó csoport parancsnoki beosztását is betöltő Zucker Károly alezredest³⁴ nevezték ki. Az új alegység szervezeti felépítése, amely a később létrejövő zászlóalj felépítésének is megfelel, a következőképp alakult: három puskás század (16 db golyószóró, melyekből egyenként 1-1 állványos, és századonként egy nehézpuska), egy géppuskás század (12 db géppuska), egy aknavető szakasz (2 db aknavető), egy gyalogsági ágyús szakasz (4 db gyalogsági löveg),³⁵ valamint egy távbeszélő és egy árkász szakasz.³⁶ 1938 nyarán került az új fejlesztésű Botond terepjáró rajgépköcsi³⁷ Hajmáskérre, a 4. gépkocsizó zászlóaljhoz csapatnál való kipróbálásra. A gépjármű a

---

³⁰ Ezek a századok Ansaldo kisharckocsikkal voltak felszerelve, amelyeket nem sokkal a Szovjetunió elleni hadjárat előtt vontak ki a zászlóalj hadrendjéből.

³¹ HL: Vkf. iratok 2383. eln.1. 1938.

³² *Szentkirályi Frigyes* (1919. XII. 01 – 2018. II. 22.): hadnagy, 1940. 07. 01. és 1944. 07. 17. között a kassai 4. gépkocsizó zászlóalj hat. tisztje. Szentkirályi Frigyes nyugalmazott ezredes (személyes beszélgetés), Saáry Gábor Levente, Bp., 2015. 10. 20.

³³ HL: Vkf. iratok 3015. 1938.

³⁴ *Zucker* (1940-tól *Zendy*) *Károly* (1893. X. 02 – n.a.): alezredes, 1937. 11. 01-jétől a Gépkocsizó Csoport parancsnoka Hajmáskéren, majd alakulatának átszervezését követően a 4. gépkocsizó zászlóalj parancsnoka 1940. 12. 01-ig. HL: AKVI 1893/1934.

³⁵ A gyalogsági ágyús szakasz helyett páncéltörőágyús szakasz lett beállítva a következő kiképzési évtől 4 db 37 mm-es páncéltörő ágyúval.

³⁶ HL: HM 60000/el.1. a 1938.

³⁷ Botond 1938M: magyar fejlesztésű gépjármű, melyet 1937-ben a Magyar Waggon-és Gépgyár tervezett, kimondottan a gépkocsizó gyalogság csapatszállító gépjárművének, de páncéltörő lövegek szállítására is alkalmas volt. Gyártása a „Botond I - program” tervei szerint folyt. A vezetőn kívül 13 főt szállíthatott, vontatmánya úton 2.500 kg, míg terepen 1.000 kg lehetett. A második világháború legjobb magyar gépjármű konstrukciója volt, melyet Európa-szinten is elismertek. Teljesítménye és műszaki megoldásai sokkalta meghaladták az 1950-tól gyártott Csepel 350-ét. Fejlesztését pártutasításra 1948-tól beszüntették, majd 1949-ben megmaradt példányait szintén pártutasításra kivonták a szolgálatból. BONHARDT-SÁRHIDI-WINKLER, 1992. 214-215.

szállítójárművek kategóriájába tartozott, mivel sem fegyverzettel sem pedig páncélzattal nem rendelkezett, viszont egy lövészraj szállítására tökéletesen alkalmasnak bizonyult. A zászlóalj parancsnoksága a csapatpróbákat követően ezt a gépjárművet találta a legmegfelelőbbnek és javasolta a rendszeresítését a honvédségben.³⁸

1938 októberében a vegyesdandárok gépkocsizó és vadász zászlóaljainak, illetve a gránátos századainak az átszervezéséből megalakították az 5. és 6. gépkocsizó zászlóaljakat³⁹ is, melyeket csakúgy, mint a 4. gépkocsizó zászlóaljat, a 2. gépkocsizó dandár alárendeltségébe utaltak. Hasonló szervezéssel, mint a 2. gépkocsizó dandár, 1938. október 1-jével létrehozták az 1. gépkocsizó dandárt Budapest központtal, melynek gépkocsizó zászlóaljai a 1-3. hadrendi számot kapták. 1938 decemberében a gépkocsizó zászlóaljaknál rendszeresítésre kerültek a honvéd csapatzászlók.⁴⁰ A gépkocsizó zászlóaljakhoz került katonák kezdetben a fűzőld, majd a búzavirágkék fegyvernemi színt viselték. Ezt a színt hordták a gépkocsizókon kívül a huszárok és a páncélos csapatok katonái is a hajtókájukon.⁴¹ A gépkocsizó csapatok jelentőségét mutatja, hogy az 1939-es harcászati szabályzatban már külön fejezet foglalkozott a „gyorscsapatok” harcával. A fejezetben kitérnek többek között a gépkocsizók alkalmazásának feltételeire és lehetőségeire, illetve részletesen elemzik a csapatok pozitív és negatív tulajdonságait is. A gépkocsizó egységeknél szinte minden esetben hatalmas menetteljesítménnyel számoltak. A csapatok az óránkénti 25 kilométer megtételére is képesek voltak, napi menetteljesítményük pedig elérhette akár a 150 kilométert is.⁴² Ezt a menetteljesítményt persze sok minden befolyásolhatta. Elsősorban az útminőséget és domborzati viszonyokat kell kiemelni, de fontos tényező volt az időjárás és a kötelékek nagysága is.

³⁸ HL: Vkf. B/225. 1108-1128.

³⁹ Az 5. gépkocsizó zászlóalj az 5. vegyesdandár 5. vadász- és 5. gránátos századából, a 6. gépkocsizó zászlóalj pedig a 6. vegyesdandár 6. vadász- és 6. gránátos századából állt fel.

⁴⁰ HONVÉDSÉGI KÖZLÖNY, 1941. 487.

⁴¹ MUJZER, 2016a. 3.

⁴² NAGY, 1936. 20.

A gépkocsizó csapatok felszerelése 1938 és 1941 között

Ebben a fejezetben a gépkocsizó csapatoknál rendszeresített egyenruhákat és egyéni felszereléseket kívánom röviden ismertetni. A csapatok fegyverzetről most nem ejtek szót, mivel az a későbbiekben részletesen előkerül, összehasonlítva a szovjet Vörös Hadseregnek alkalmazott legtipikusabb harci eszközökkel.

A magyar katonai egyenruha vázát a Monarchia öltözködési rendszere szolgáltatta, és az 1920-as évek elején alakult ki. Minden haderőnemnek egymástól jól elkülöníthető, jellegzetes ruházata volt. A honvédség öltözeti rendje megkülönböztetett díszruházatot, társasági öltözetet (nagy-, illetve kistársasági), valamint menetöltözetet.⁴³ Maga az egyenruha sok apróbb változtatáson esett át, főként az első háborús évet követően, de én most kizárólag az 1938 és 1941 között rendszeresített és az 1941. évi Szovjetunió elleni hadműveletekben alkalmazott egyenruhára és felszerelésekre kívánok fókuszálni.

Mint azt pár gondolattal korábban már említettem, a honvédségnél minden fegyvernem saját fegyvernemi színnel rendelkezett. Amikor az első gépkocsizó zászlóalj 1938 májusában megalakult, akkor a kerékpárosokéval megegyező fűzöld fegyvernemi színt rendszeresítették részükre. A gyorsfegyvernem megszervezésével, illetve a gyorshadtest parancsnokságának felállításával viszont változás történt a fegyvernemi színek tekintetében is. 1940-től az úgynevezett búzavirágkék szín került bevezetésre, amelyet korábban csak a lovasság viselt. Ekkortól kezdve viszont az összes gyorsfegyvernemhez tartozó csapat, tehát a gépkocsizó gyalogság, a kerékpáros alakulatok, a páncélos csapatok és a lovasság is a búzavirágkék fegyvernemi színt⁴⁴ kezdte el használni.

A gépkocsizó gyalogság állományánál általános rendeltetésű egyenruhát használtak. Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy a tábori ruházat egyben alkalmas volt a díszelgő és a kimenő feladatok ellátására is. Erre vezethető vissza, hogy még a legénységi zubbony is sujtásozott gallért, valamint nyílt gombolást kapott a Szent Koronával díszített gombokkal.

---

⁴³ SIPOS, 1996. 87.

⁴⁴ 1941-ben alkalmazott fegyvernemi színek a teljesség igénye nélkül: gyorsfegyvernem-búzavirágkék, tüzérség-skarlátvörös, gyalogság-zöld, műszaki csapat-acélzöld, vonatcsapat-kávébarna, egészségügy-fekete.

1938-ban a gépkocsizó katonák a kényelmetlen, úgynevezett „ál-lógalléros” 1926M mintájú zubbonyt viselték, amely maximum csak katonai parádéra volt alkalmas, harctéri alkalmazásra nem. Ez a felvidéki, illetve a kárpátaljai bevonulások alkalmával be is bizonyosodott, így 1939-től bevezetésre került a „lehajtott galléros”, tábori barna színű posztózubbony, amely alatt a kényelmetlen nyakszegély helyett már puha gallérral rendelkező zöld inget lehetett viselni. A zubbony hajtókáján jelent meg a rendfokozati jelzés, azaz a paroli, amely egy fegyvernemi színű szövetdarab volt, rajta a rendfokozatoknak megfelelő csillagokkal és sujtással. A legénységi állományú katonák zubbonyain a ruhadarabbal megegyező színű vállszalag, az altiszti állományúakén fegyvernemi színű vállszalag, míg tisztek esetében aranyszínű vállszinór volt rendszeresítve. A nyári hónapokban – ami főleg a Szovjetunió elleni hadjáratban volt fontos –, engedélyezve volt a ruházatkönnyítés. Ez a tábori zöld ing szabályos viselését tette lehetővé, így a katonáknak nem kellett a rekkenő hőségben a meleg posztózubbonyt hordaniuk. A téli ruházat elég sok kívánnivalót hagyott maga után. A hosszú és nehéz legénységi posztóköpeny – amelyet az altiszti állomány is viselt –, egyrészt akadályozta a mozgást, másrészt nem biztosított kellő hőszigetelést. A gépkocsivezető beosztásban szolgálatot teljesítők körében alkalmazásban volt a bőrkabát is. A tisztek számára a legénységi állományéhoz hasonló, lehajtott gallérú téli köpeny volt állandósítva, amelynek a rendfokozati jelzései a köpeny ujján jelentek meg paszománysávok formájában. 1941 októberében már „félhivatalosan” ugyan, de engedélyezve volt a gépkocsizó csapatoknál a térdmelegítő, fülvédő, sál és hósapka viselése is a nagy hidegre való tekintettel.

A legénységi nadrágok viszonylatában a gépkocsizó gyalogságnál az 1935M mintájú nadrág volt rendszeresítve. A korabeli fotókon is jól felismerhető nadrág jellegzetessége a térdig bő, a lábszáraikon pedig szűk szabás. A lábszárakra simuló nadrág azonban kényelmetlen volt, nem volt kellő hőszigetelése, sőt, még egészségügyi kockázatot is jelentett, mivel elszoríthatta az ereket. Mindezekről függetlenül a nadrág 1943-ig változatlan maradt. A nadrághoz az 1938M mintájú bokaszíjas bakancs volt bevezetve, amelyhez a kezdeti időszakban még lábszártekeresztet is alkalmaztak. 1938-tól a gépkocsizó gyalogság

lábbelijeinél helybenhagyták a gumitalp használatát is, amelyet elsősorban a csapatok speciális feladatköreivel indokoltak. A tisztek menetöltözete esetében lovaglónadrág volt rendszeresítve lovaglósizmával. Az angol vagy magyar szabású lovaglósizmát az 1941. évi Szovjetunió elleni hadműveletek alkalmával – a gépkocsizó gyalogságnál először a honvédségben – felváltotta a sokkal praktikusabb fűzőscsizma.

Az úgynevezett Bocskai-sapka eredete a század elejére datálható, és egy bizonyos „nemzeti függetlenség” jelentéstartalom kötődött hozzá. Ezen a tábori sapkán a sapkarózsából fordított „V” alakban lefutó sávok jelölték a rendfokozatot. A legénység sávjai búzavirágkékek, az altiszteké ezüst, a tiszteké pedig aranyszínűek voltak. A sapka jellegzetessége a baloldalon található Bocskai-dísz, amely egy háromszög alakú búzavirágkék színű posztódarab volt, állománycsoport szerinti sávozással. Az 1935M mintájú rohamsisak a német mintát követte kisebb változtatásokkal.

A következőkben röviden vázolni szeretném az 1941 nyarán hadművelési területre elvonuló gépkocsizó gyalogság egyéni felszereléseit. Talán furcsán hangozhat elsőre, de az egyéni felszerelések alapja az 1920M mintájú, bőrből készült legénységi deréköv volt. Erre fűzték fel a kettő, összesen negyven lőszer tárolására alkalmas tölténytáskát, amelyet a honvédség még a Monarchia időszakából örökölt meg. Szintén a derékszíjra volt erősítve az 1935M mintájú puska szuronya és a gyalogsági ásó-kapa. A kenyérzsákot a hordszalagjával jobb vállon átvette a baloldalon kellett hordani, amely a derékszíjhoz is rögzítve volt, hogy az ne csúszkáljon. A kenyérzsák tartalmazta a hagyományos parafadugós alumíniumkulacsot, az evőcsészét, az élelmiszert, valamint a személyes tárgyakat. Szintén a vállon átvette kellett hordani az 1934M mintájú gázálarckészletet a vászontokjában. A hátra felerősített hordkészülék legelmaradottabb eleme a tölténybőrönd volt, melynek nagy súlya nem állt arányban annak tárolókapacitásával. Elméletileg ebbe plusz lőszereknek, két darab kézigránátnak, húskonzervnek és mosdófelszerelésnek is el kellett volna férnie, a gyakorlat viszont azt mutatta, hogy ezek együttes elhelyezése szinte lehetetlen volt. Málhaszíjakkal lehetett a tölténybőrönd tetejére erősíteni az 1938M mintájú sátorlap-

esőgallért, amely az egyetlen terepmintájú felszerelés volt a honvédségben. Ezt eső esetén védőfelszerelés gyanánt, megfelelő számú sátorlap összegombolásával pedig többszemélyes sátorként lehetett felhasználni. A köpenyt október és április közt felöltve kellett hordani, egyébként felmálházva töltenytáskára erősítették, csakúgy, mint a tábori takarót.

A tiszti állomány felszerelésének alapja az 1922M mintájú hordvázás hátizsák volt, amelybe szinte minden felszerelést el lehetett helyezni. Az altiszteknél és tiszteknél megtalálható volt az 1935M mintájú pisztolytáska, amelybe a 9mm-es maroklófegyvert rejtették. Kimondottan tiszti felszerelésként szerepelt a térképtáska a 6x30-as látcső bőrtokkal, valamint a parancsnoki síp. Ez utóbbit a zubbony legfelső gombjára gombolt sípszinóron hordták. Menetöltözetten a rendjeleket rendjelsávokkal helyettesítették. A délvidéki hadműveletig rendszeresítve volt a gépkocsizó tiszteknél az úgynevezett „antantszj”,⁴⁵ amely egy, a zubbonyon kereszt irányban viselt és a derékszíjhoz kapcsolt bőrszj volt.⁴⁶

A gépkocsizó csapatok első alkalmazásai

1938-ban a Magyar Királyság területi igénnyel lépett fel Csehszlovákiával szemben a trianoni békeszerződésben elcsatolt, főként magyarok lakta felvidéki területekkel kapcsolatban. A revíziós politika számára kedvező helyzetben és időben lépett fel Magyarország, melynek alapját az 1938. szeptember 30-án megkötött müncheni egyezmény szolgáltatta. Hitler az egyezménnyel elérte, hogy a nyugati hatalmak beleegyezzenek a Szudéta-vidék Németországhoz való csatolásába, ezzel jelentősen meggyengítve a csehszlovák államot. A konferencia jegyzőkönyve azt is kimondta, hogy a magyar (és lengyel) kérdést az érintett kormányoknak kell rendeznie.⁴⁷ Az ennek jegyében meginduló komáromi tárgyalások végül eredmény nélkül megszakadtak, és így került sor a bécsi döntésre. Az I. bécsi döntés megszületése után, 1938 novemberében a magyar csapatok harcok nélkül bevonultak a Felvidékre, valamint Kárpátalja nyugati része

---

⁴⁵ A délvidéki hadművelet tapasztalatai alapján rendelettel eltörölték a viselését, mivel a szerb orvlövészek könnyen felismerték a tiszteket.

⁴⁶ TÓTH, 2009. 14 – 23.

⁴⁷ ORMOS-MAJOROS, 1998. 393-396.

(Ungvár, Munkács, Beregszász környéke) is ekkor tért vissza az anyaországhoz. A Huba-hadrendben előírányzott szervezési változások miatt a vegyesdandárokat hadtestté szervezték. A hadműveletekben – amelyek inkább egy nagyszabású hadgyakorlatra hasonlítottak – négy hadtest vett részt, valamint a 2. gépkocsizó dandár teljes állománya. A Csomák Jenő alezredes⁴⁸ által parancsnokolt 6. gépkocsizó zászlóalj ugyan részese volt a felvidéki bevonulásnak, de ekkor minimális személyi állománnyal rendelkezett, mivel a szervezeti keretei még nem alakultak ki a zászlóaljnak. A 2. gépkocsizó dandár az I. hadtestnek alárendelve a bevonulás kezdetén Bánk és Rétság térségében csoportosult, majd az indulási parancs vétele után az Ipoly területét szállta meg. A felvidéki bevonulást követően felállításra került az új VIII. hadtest⁴⁹ is Kassa központtal, amit a későbbi Szovjetunió elleni hadműveletek miatt fontos megemlíteni. A visszacsatolás után a két állam között továbbra is feszült maradt a viszony, mivel Magyarország kevésnek találta a visszaszerzett területeket és újabb követeléseket támasztott a csehszlovák féllal szemben. Ebből kifolyólag a 2. gépkocsizó dandár parancsnokságát Kassára helyezték át, előrevetítve a kárpátaljai hadműveleteket.⁵⁰ 1939. január 23-án a 4. gépkocsizó zászlóalj békeállomáshelye Hajmáskérről a kassai Dobó István laktanyába került, ami a második világháború végéig így is maradt.⁵¹ Az 5. gépkocsizó zászlóalj Ungvárra, míg a 6. gépkocsizó zászlóalj ideiglenesen Kassára diszlokált.

Miután a németek Csehszlovákiát felszámolták, a magyarok megkezdték a kárpátaljai területek visszaszerzését, ami már nem tekinthető békés bevonulásnak. A hadműveleteknek részese volt a

---

⁴⁸ Csomák Jenő (1984. V. 24. – n.a.): alezredes, 1938. 10. 01. és 1939. 01. 23. között a 6. gépkocsizó zászlóalj parancsnoka. HL: Kiténtetési javaslatok. 1939/1. dob., 134. (Csomák Jenő kiténtetési javaslata).

⁴⁹ 1939. 01. 23-án kerül felállításra. Parancsnoka Szombathelyi Ferenc tábornok volt. Alárendeltségébe tartozott: 22. gyalogdandár (Nyíregyháza), 23. gyalogdandár (Kassa), 24. gyalogdandár (Ungvár), VIII. kerékpáros zászlóalj (Nagyszőlős), VIII. közfelderítő repülőszázad (Ungvár), 22., 23., 24. tüzérosztályok, illetve szatmárnémeti és kassai vonat- és műszaki alakulatok. ANDAHÁZI SZEGHY, 2016. 31.

⁵⁰ CSIMA, 1971. 525-541.

⁵¹ HL: Központi Irattár: Koszta István szds. 51025. számú tiszti okmánygyűjtő.

Horváth Sándor ezredes⁵² által irányított 2. gépkocsizó dandár is, amelynek mindhárom gépkocsizó zászlóalját alkalmazták a harcok során. Fontos azonban megjegyezni, hogy a gépkocsizó zászlóaljak 1940 tavasza előtt sokkal inkább gyalogos zászlóaljként voltak alkalmazhatók. Ennek oka, hogy nem volt szakképzett személyzet, és a rendszeresített járművek sem érkeztek még meg a csapatokhoz, valamint a 6. gépkocsizó zászlóalj csak a mozgósításkor vált tényleges zászlóaljjá. Ez alól kivételt képezett az elsőként felállított 4. gépkocsizó zászlóalj, amely valóban gyorscsapatként funkcionált.⁵³

A honvédség katonai felderítése meglehetősen pontossággal azonosította a térségben állomásozó csehszlovák erőket, így a magyar vezetés kellően tájékozott volt a szembenálló csapatok nagyságáról és azok állapotáról. Kárpátalja védelmét az úgynevezett Svatek-csoport⁵⁴ látta el, mely állományának jelentős részét 1939 márciusára kivonták a területéről, így a védelmet csupán határőr csapatok és egy csökkentett létszámú gyaloghadosztály biztosította. A reguláris erőkhöz kívül a Szics-gárdát⁵⁵ érdemes még megemlíteni, mely tényleges ellenállásra lehetett képes, és amely ellene volt a magyar revíziós törekvéseknek. A felderítés kitért arra is, hogy a cseh adminisztráció folyamatosan hagyja el Kárpátalját. A magyar csapatok március 14-én lépték át a határt és három irányban törtek előre. Az Ungváron állomásozó 5. gépkocsizó zászlóaljnak az Ung-völgyében kellett előrenyomulnia, távlati célként pedig az Uzsoki-hágó elérése volt megjelölve számukra. A zászlóalj kitüntetési javaslataiból kitűnik, hogy a feladatokat jól és eredményesen sikerült kivitelezniük és egészen Perecsényig jutottak, ahonnan március 17-én kerültek kivonásra, és mint tartalék, Ungváron csoportosultak a továbbiakban.⁵⁶ A 4. gépkocsizó zászlóalj március 16-án indult útnak, és esetükben érdemes megemlíteni, hogy március 18-án ez a zászlóalj kapta parancsba,

⁵² Horváth Sándor (1890. IV. 04 - 1956. III. 16.): ezredes, 1939. 01. 15. és 1940. 03. 01. között a 2. gépkocsizó dandár parancsnoka. SZAKÁLY, 2003. 147.

⁵³ KISS, 2012. 50.

⁵⁴ Oleg Svatek (1888. II. 03 - 1941. X. 01.): csehszlovák dandártábornok, Kárpátalja katonai parancsnoka.

⁵⁵ Szics-gárda: körülbelül 15.000 fős (7.000 fő egyenruhás) ukrán irreguláris fegyveres csoport, mely 1939. március 14-én kikiáltotta a Kárpát-Ukrajnai Köztársaságot. SIPOS, 1996. 401.

⁵⁶ KISS, 2012. 65.

hogy a Tarac és a Nagy-ág völgyének megtisztítása után vonuljon a Wyszkow-nyeregbe és vegye fel az összeköttetést a lengyel csapatokkal. Mivel ezen a napon Huszton a kormányzó is megjelent és szemlét tartott a 2. gépkocsizó dandár csapatai felett, a zászlóalj vezetése a parancs végrehajtását másnapra halasztotta. Március 19-én a 4. gépkocsizó zászlóalj egyik, a Tarac völgyébe kiküldött félé százada ellenállás híján három óra magasságában érte el Királymezőt, míg a zöm – miután Berezna környékén szétkergetett egy kisebb ellenséges csoportot –, éjfél után érkezett be Ökörmezőre. Rövid pihenőt követően a zászlóalj Toronyára vonult, ahol elszállásolt. A menetet leginkább az időjárás nehezítette. Miután egész éjjel havazott, az utakat reggelre közel harminc centiméteres hótakaró borította, de a magasabban fekvő részekben ez a fél métert is elérte. A zászlóalj így kénytelen volt gyalogosan megközelíteni a Toronyai-hágónál az új határt, ahol délelőtt kilenc órakor egy lengyel díszszázad fogadta a gépkocsizó zászlóalj katonáit. Ez volt a negyedik alakulat, ami elérte az új lengyel-magyar határt.⁵⁷ A március 18-án kiadott hadijelentés szerint a magyar csapatok elfoglalták Kárpátalját.⁵⁸

Kárpátalja megszállása után az 5. gépkocsizó zászlóalj Ungvárra, a 6. gépkocsizó zászlóalj pedig a 2. gépkocsizó dandár parancsnokságával együtt Munkácsra települt.⁵⁹ Kárpátalja Ungtól keletre eső területeinek megszállása tehát befejeződött. Varsó és Berlin támogatásának, illetve a szétesett csehszlovák államnak köszönhetően azonban lehetőség nyílt a határ nyugatabbra tolására. Március 21-én a 2. gépkocsizó dandár teljes állományát Ungvár térségébe csoportosították, amely ezután felkészült Felsőhalas község elfoglalására. A dandár gépkocsizó csapatai március 23-án a reggeli órákban mentek át támadásba és már a délelőtt folyamán birtokba vették a számukra kijelölt területet.⁶⁰ A következő napokban a szlovák védelem megpróbálkozott a visszacsapással és több légitámadást is intézett a gépkocsizó zászlóaljak ellen. Tiba térségében például a frissen megalakult 6. gépkocsizó zászlóaljat több légitámadás is érte, ennek ellenére

---

⁵⁷ OSZTOVICS, 1939. 51-52.

⁵⁸ HAPONENKO-TÓTH, 2004. 86.

⁵⁹ HL: MH 39000/el.n.1. a 1939.

⁶⁰ OSZTOVICS, 1939. 57.

a zászlóaljnak sikerült megőriznie harcértékét.⁶¹ Ezt követően újabb összetűzésre már nem került sor a szlovák csapatok és a három gépkocsizó zászlóalj között. Március 27-én a 2. gépkocsizó dandárt leváltották, amely Ungvár térségébe vonult vissza és egységeivel egészen augusztus 20-ig ott tartózkodott. A gépkocsizó zászlóaljak 1939. augusztus 20-át követően tértek vissza békeállomoshelyeikre, ahol aztán folytatták a mozgósítás miatt félbe maradt békekiképzést.⁶²

1940. március 1-jével Szolnok, majd Budapest központtal megszervezésre került a Magyar Királyi I. Gyorshadtest Parancsnokság, melynek feladata a „gyorsseregtetek” (gépkocsizók, kerékpárosok, páncélosok és a lovasság) központi irányítása volt. Alárendeltségébe az 1. lovas dandár, az 1. gépkocsizó dandár, valamint a 2. lovas és 2. gépkocsizó dandár tartozott. Az új magasabbegység nemcsak háború esetén biztosította a központi és szakszerű irányítást, hanem békében az egységes kiképzés koordinálását is szolgálta. Még ez év októberében a gyorsan mozgó csapatok számára egy új fegyvernemi kategóriát vezettek be gyorsfegyvernem néven.⁶³ Az új magasabbegység megbízott parancsnoka dálnoki Miklós Béla tábornok⁶⁴ lett.

1940 nyara újabb lehetőséget kínált a magyar revíziós politikának. Miután a Szovjetunió megkezdte az első világháborúban Romániához csatolt besszarábiai és bukovinai területek megszállását, Magyarország mozgósította csaknem a teljes haderejét. A nemrég felállított gyorshadtest, alárendeltségében a 2. gépkocsizó dandár három gépkocsizó zászlóaljával, fontos szerepet kapott volna a hadműveletekben, bár csak papíron képviselt komoly erőt. A valóságban hiányoztak a hadrendben előírt felszerelések és járművek. Például a gépkocsizó zászlóaljak az 1938M mintájú Botond terepjáró rajgépkocsijaikat csak a gyülekezési körletekben tudták átvenni. A támadás részletei már ki voltak dolgozva, amikor hirtelen a románok döntőbíráskodásra kérték fel Olaszországot és Németországot.

---

⁶¹ HL: Kitüntetési javaslatok. 1939/1. doboz 134. (Csomák Jenő alezredes kitüntetési javaslata).

⁶² KISS, 2012. 95.

⁶³ ANDAHÁZI SZEGHY, 2016. 32.

⁶⁴ *Miklós Béla* (1890. VI. 11. – 1948. XI. 21.): 1939. 11. 01-től tábornok, 1941. 11. 01-től altábornagy, 1940. 03. 01. és 1941. 08. 01. között az I. gyorshadtest megbízott parancsnoka, majd 1942. 02. 01-ig parancsnoka. SZAKÁLY, 2003. 230.

Ami a két hadsereg fegyverzetét és felszerelését illeti, a román hadsereg mennyiségileg és minőségileg is felülmúlta a magyar honvédséget, így a döntőbíráskodás inkább a magyar félnek kedvezett.⁶⁵ A második bécsi döntés értelmében Észak-Erdélyt visszacsatolták Magyarországhoz. A korabeli megfogalmazás szerint Erdély „szeb-bik, de sokkal szegényebbik” fele tért vissza az országhoz, hiszen a természeti kincsekben gazdag és fejlett iparterületekkel bíró Dél-Erdéllyel továbbra is Románia rendelkezett.⁶⁶ A terület visszavételében a teljes mozgósított magyar haderő részt vett. A gyorshadtest bevonulására ütemtervet dolgozott ki a magyar katonai vezetés, ami hat fázisban⁶⁷ irányozta elő Észak-Erdély birtokba vételét.⁶⁸ Az utak rossz állapota miatt a kijelölt új határt csak a gyorshadtest csapatai érték el a megadott határidőn belül. Szintén az útviszonyok számlájára írható, hogy a járművek egy része komoly károkat szenvedett anélkül, hogy azokat ellenséges támadás érte volna. A mozgósítás, bevonultatás és végrehajtás számos hibára világított rá a gépkocsizó zászlóaljknál. Nem volt megfelelő szaktudású szerelőszemélyzet, és a pótalkatrészek, illetve a vontatási képesség hiánya is nagy nehézségeket okozott. A gépkocsivezetőkben és szerelőkben fellépő hiányt ezek után a honvédség úgy igyekezett orvosolni, hogy a bevonult sorállományban a fent említett képesítésűek csak olyan alakulathoz vonulhattak be, ahol gépkocsi volt rendszeresítve.⁶⁹ Az erdélyi bevonulást követően a járművek egy részét vissza kellett küldeni a gyárba nagyszerviz céljából.⁷⁰ A visszacsatolások következtében megnövekedett etnikumok számaránya miatt az 1940. évi hadrendi

---

⁶⁵ GOSZTONYI, 1992. 19.

⁶⁶ ILLÉSFALVI-SZABÓ-SZÁMVÉBER, 2005. 15.

⁶⁷ 1. fázis: Szamos és Károly-vonal elérése, 2. fázis: Magyarlapos elérése, 3. fázis: Dés és Naszód elérése, 4. fázis: Szászrégen megszállása, 5. fázis: Székelyudvarhely birtokba vétele, 6. fázis: Sepsiszentgyörgy elérése.

⁶⁸ HL: Tanulmánygyűjtemények (továbbiakban Tgy.): 3028. Lengyel Béla: Európa forgószelében. München, Bécs I.II.: Bevonulás a visszacsatolt területekre, 111.

⁶⁹ HL: HM 39000/el.n.1. a 1939.

⁷⁰ MUJZER, 2016b. 3-5.

előírás⁷¹ – amely az 1941-es kiképzési évre vonatkozott – a gépkocsizó zászlóaljakat „részben védett”⁷² alakulatoknak nyilvánította.

1941. április 6-án Németország megtámadta Jugoszláviát, hogy a Szovjetunió elleni támadás előtt biztosítsák a hátországukat a Balkánon.⁷³ A német hadsereg felvonulási körzeteinek egy része Magyarország területére esett. Miután a jugoszláv hadsereg szétesőben volt, a magyar kormányzat, hivatkozva arra, hogy a Vajdaságban hatalmi vákuum keletkezett – ami veszélyezteti az ott élő magyarokat –, elrendelte a honvédség bevetését. Már április 6-a délutánján rendelkezés született a három gépkocsizó zászlóaljnál a mozgósításról, majd a Miskolc-Szolnok-Kiskunhalas menetvonalon Mélykútra irányították őket, ahova 11-én az esti órákban be is érkeztek.⁷⁴ Az 1941. április 11-én meginduló támadó hadműveletekben a gyorshadtest és így az alárendeltségébe tartozó 2. gépkocsizó dandár is részt vett Vörös János ezredes⁷⁵ parancsnoksága alatt. A dandár a támadás második lépcsőjeként április 12-én lépte át a határt Kelebiánál és bevonult Szabadkára. A 4. gépkocsizó zászlóalj Szabadka mellett talált rá a magyar légideszant századra,⁷⁶ amelynek az lett volna a feladata, hogy a 2. gépkocsizó dandár támadási sávjába eső szenttamási hidat a Ferenc-csatornán birtokba vegye. Navigációs hiba miatt azonban a

⁷¹ HL: HM 40400/el. n. 1. a 1940.

⁷² Részben védett alakulatnál (repülő, páncélos, híradó, gépkocsizó gyalogos) az etnikumok számaránya nem haladhatta meg a 10%-ot az állományon belül. A németeket ilyen szempontból nem tekintették nemzetiségnek, hiszen külön kitértek az előírásokban arra, hogy ők semmiféle létszámkorlát alá nem eshetnek, és ugyanúgy kell eljárni velük, mint a magyarokkal. SZABÓ, 1990. 40.

⁷³ Az olaszok balkáni akciói miatt Krétán, valamint Görögországban angol csapatok jelentek meg, ahonnan kiindulva a brit bombázók elérték volna a romániai olajmezőket.

⁷⁴ A 2. gépkocsizó dandár ugyan időben végrehajtotta a közel 320 kilométeres menetet, de amikor beérkezett a felvonulási területre, hiányzott az egészségügyi és lőszeroszlopa, illetve tehérgépkocsik tekintetében is deficit mutatkozott.

⁷⁵ *Vörös János* (1891. III. 23. – 1968. VII. 23.): 1938. 05. 01-től ezredes, 1941. 05. 01-től tábornok, 1940. 11. 01. és 1941. 08. 01. között a 2. gépkocsizó dandár parancsnoka. SZAKÁLY, 2003. 370.

⁷⁶ Április 12-én volt a teljesen új magyar ejtőernyős fegyvernem első bevetése. A vezérgép viszont felszállást követően lezuhant. A balesetben többen életüket veszítették köztük az ejtőernyős zászlóalj parancsnoka is. A bevetést kisebb erőkkel ettől függetlenül folytatták, de a pontos ugrási helyszínt eltévesztették. SIPOS, 1996. 90.

század rossz helyen ugrott, így Sándor István alezredes⁷⁷ a 4. gépkocsizó zászlóalj parancsnoka a megközelítőleg nyolcvan főből álló ejtőernyőst beosztotta saját alakulatába.⁷⁸

A következő napon az üldözés több irányú bevezetése érdekében a 2. gépkocsizó dandárból két különálló harccsoportot hoztak létre. Az egyik, Sándor István alezredes a 4. gépkocsizó zászlóalj parancsnoka által vezetett Sándor-csoport volt, amely a saját zászlóalján kívül a 2. felderítő zászlóaljból (Kassa) és a 12. kerékpáros zászlóalj (Munkács) könnyű tarackos ütegeből állt. A harccsoportot a dandár elővédjeként vetették harcba azzal a céllal, hogy foglalja el Szenttamást és törjön előre Újvidék irányába. A Sándor-csoport Bácsfeketehegyig ellenállás nélkül nyomult előre, majd sikerült az ellenséges utóvédeket Szenttamásnál megsemmisíteni és ott nagyszámú foglyot ejteni. A Szenttamás és Újvidék közti útszakaszon feküdt Szőregpuszta, amit a szerbek betelepített dobrovoljácokkal⁷⁹ községgé fejlesztettek. A településen a csoport csak házról-házra való harccal tudta magát átverekedni. Az összecsapásokban a honvédek és a partizánok is szenvedtek veszteségeket, akiket a közeli Topolyán temettek el. Itt kell megemlíteni Hredlicska István honvédet, aki a Magyar Királyi Honvédség nyolcadik tagjaként kapta meg a nem tiszti állományúak számára adományozható legmagasabb katonai elismerést, az Arany Vitézségi Érmét.⁸⁰ A Sándor-csoportot pár órával követő műszaki alakulatoknak ugyanilyen nehézségek árán sikerült csak a falun való átjutás.⁸¹ A Sándor István alezredes vezette harccsoport

---

⁷⁷ *Sándor István* (1898. VI. 19. – 1946. II. 07.) alezredes, 1940. 12. 01. – 1942. 02. 02. közt a 4. gépkocsizó zászlóalj parancsnoka. HL: AKVI 1898/2071.

⁷⁸ LENGYEL-HORVÁTH, 1994. 28.

⁷⁹ Dobrovoljác: szerb önkéntes, akik az 1. világháborúban a katonai szolgálatot nem a szerb hadseregben kezdték, de a háború folyamán átállt a szerb hadsereghez. Az 1919. február 25-i délszláv földreform elsősorban számukra juttatott földet a Délvidéken.

⁸⁰ *Hredlicska István* (1915 – 1941. IV. 13.): honvéd. Miután a szerbek géppuskafészek tüzet nyitott a Sándor-csoportra Szőregpusztánál, Hredlicska honvéd egyedül, kézi gránátdobás távolságra megközelítette, majd leküzdötte azt. Súlyos sebesülése ellenére a szakaszának beérkezéséig tüzelt az ellenségre, így megakadályozta annak ellenőrzését. Az Arany Vitézségi Érmét „*férfiasság önfeláldozás és személyes bátorság igen magas fokáról tanúskodó fegyvertény*” után adományozták. A II. világháború alatt összesen 41 adományozás ismert.

⁸¹ ERDÉLYI, 1981. 16.

estére érte el Újvidék északi kijáratát. A csoport gyors előretörése a bácskai hadműveletekben döntő jelentőségű volt.⁸²

A másik felállításra került harccsoport Benda Antal alezredes,⁸³ a 2. gépkocsizó dandár parancsnokhelyettese által vezetett Benda-csoport volt, melynek kötelékébe az 5. és 6. gépkocsizó zászlóalj mellett a 12. kerékpáros zászlóalj tartozott. Feladatuk a dandár második lépcsőjeként való előrenyomulás volt Topolya irányába, de az út telítettsége miatt kerülniük kellett. A harccsoport menete a csetnikek támadásai miatt, már Horgos előtt megtorpant. Ezek a kisebb-nagyobb partizán egységek, kerültek a nyílt összetűzést, rejtkehelyeikről váratlan akciókat indítottak, melyek igen alkalmasak voltak pánikkeltésre és a csapatok késleltetésére. A Benda-csoport élét képező 5. gépkocsizó zászlóalj estére elérte Topolya térségét, majd Kúla területén gyülekezett. A 6. gépkocsizó zászlóalj, mivel több helyen is csetnik támadások érték, csak másnap, a reggeli órákban érte el a gyülekezési területet, Kúla mellett.⁸⁴ A Délvidék egy részének április 14-i birtokbavételét követően a két harccsoport felbomlott, és a 2. gépkocsizó dandárt Ewald von Kleist tábornok⁸⁵ 1. páncéloscsoportjának rendelték alá, mely hírnevét a Maginot-vonal áttörésének, majd a La Manche csatornához való kijutásának köszönhette. A Jugoszlávia elleni német hadjárat gyors lefolyása miatt azonban a dandár nem került tényleges német irányítás alá. Helyette Eszék és Vukovár térségét kellett biztosítani, ahol május 6-áig német csapatokkal együtt volt beszállásolva.⁸⁶ Ezt követően a dandár alegységei vissz tértek békeállomáshelyeikre.⁸⁷

⁸² HL: Kitüntetési javaslatok 1941/1. doboz 19. (Sándor István alezds. kitüntetési javaslat).

⁸³ *Benda Antal* (1894. III. 26. – n.a.): 1936. 11. 01-től alezredes, 1941. 05. 01-től ezredes, 1940. 12. 01 és 1941. 10. 01. között a 2. gépkocsizó dandár parancsnokhelyettese. SZAKÁLY, 2003. 50.

⁸⁴ HL: Kitüntetési javaslatok 1941/2. doboz 88. (Keményfy Zoltán alezds. kitüntetési javaslat).

⁸⁵ *Ewald von Kleist* (1881. VIII. 08. – 1954. X. 16.): tábornok, 1940. 11. 16. és 1942. 11. 21. között az 1. páncéloscsoport parancsnoka.

⁸⁶ Április 18-án a dandár a német 8. páncélos hadosztály felváltására indult, másnap elérte Szabácsot, de a jugoszláv fegyverletétel miatt visszafordították őket Eszék térségébe.

⁸⁷ HORVÁTH- LENGYEL, é. n. 114-120.

A magyar katonai elit igen korán ráébredt arra, hogy az első világháború után a motorizáció lesz a haditechnikai változások fő mozgatórugója. A 20-as évek nemzetközi korlátozásai miatt csak elméletben tudott a magyar katonai vezetés a korral haladni, de ekkor már megszülettek azok a fő irányelvek, amelyek alapjai lettek az új honvédségnek. A 30-as évektől a hátráltató tényezők kezdtek csökkenni, és 1938-ban beindulhatott a honvédség tényleges fejlesztése, modernizációja és az új gyorsfegyvernem megszervezése. A gyorscsapatokat – és a munkámban vizsgált három gépkocsizó zászlóaljat – először a Felvidéken vetették be, de ebből a hadműveletnek nem igazán nevezhető alkalmazásból messzemenő következtetést nem lehetett levonni. Fontosabbnak tekinthető Kárpátalja megszállása, hiszen ott már valós harci cselekmények is lezajlottak. A harcokban résztvevő csapatok azonban nem voltak olyan szinten, hogy egy valóban szervezett ellenállást meg tudtak volna törni. A három gépkocsizó zászlóalj közül kettő ekkor csak nevében volt gyorsan mozgó alakulatnak tekinthető. Az erdélyi bevonulás alkalmával nem az ellenséggel adódtak nehézségek, hiszen a diplomácia el tudta kerülni a valódi fegyveres konfliktust. Itt az útviszonyok és a nagy távolságok okozták az alapvető gondot, tetézve a szakképzetlen legénységi állománnyal, az utánpótlás lemaradásával és a híradótechnika alacsony szintű működésével. Ha valós harci cselekményre került volna sor, ezek a tényezők igen negatívan érintették volna nemcsak a gépkocsizó zászlóaljakat, hanem a bevonulásban résztvevő valamennyi alakulatot is. Németország katonai sikereit látva viszont teljes volt az összhang abban, hogy a fejlődés egyetlen útja a motorizáció. A német példát azonban nem lehetett egy az egyben átültetni a magyar honvédségre, hiszen az teljesen eltérő sajátosságokkal rendelkezett. A korszakban a délvidéki bevonulást komoly hadműveletként értékelték és ezt igyekeztek is hangsúlyosan bemutatni a közvélemény előtt. Ennek elsődleges oka lehetett, hogy a vezetés így kívánta az ország lakossága és a szövetségesei előtt bizonyítani a honvédség ütőképességét és a fegyverkezés létjogosultságát.⁸⁸ Valójában azonban a Délvidéken megint csak zilált, rendezetlen csapatokkal kerültek szembe a magyar erők, és a szervezettség hiánya továbbra is

---

⁸⁸ KISS, 2012. 202.

mint megoldásra váró súlyos probléma jelentkezett. A 2. gépkocsizó dandár – és a többi mozgósított csapat – vezérkari tisztjei a „tapasztalati jelentésekben” számos hibára világítottak rá úgy a szervezés, mint a vezetés és kiképzés terén, ami arra enged következtetni, hogyha komoly ellenállással találkoztak volna a magyar csapatok, az nagyon súlyos helyzetbe hozhatta volna őket.⁸⁹

A hibák kijavítására viszont már nem maradt elegendő idő, hiszen a három gépkocsizó zászlóalj nem egészen három hónap múlva ismét bevetésre került a Szovjetunió ellen. 1941 nyarára a több éve zajló fejlesztéseknek köszönhetően a magyar haderő három hadseregparancsnokság alárendeltségében kilenc hadtestből, a gyorshadtestből, két határvadász dandárból, egy-egy hegyi, repülő, illetve folyami dandárból tevődött össze. Ennek ellenére korszerűtlenséget és elmaradottságot jelez a páncélos magasabbegységek teljes hiánya a hadrendben.⁹⁰

---

⁸⁹ CSIMA, 1962. 46.

⁹⁰ TÓTH, 1961. 502.

A német-szovjet háború kirobbanása és Magyarország hadba lépése

A „Barbarossa-hadművelet” és a Wehrmacht

Hitler 1940 decemberében írta alá a Szovjetunió megtámadását elrendelő 21. számú parancsot.⁹¹ A Barbarossa-hadművelet tervei alapján három német hadseregcsoport⁹² indított támadást a Szovjetunió ellen. Első lépcsőben a páncélos csapatok indultak meg, amelyeket a gyalogság követett kellő légi támogatással. A terv értelmében az ellenséges erők szétverése után a német csapatoknak meg kellett akadályozni a visszavonulást és minél előbb elfoglalni a Szovjetunió nyugati részét. A német stratégiák szerint a villámháborúnak 1941 őszére be kellett fejeződnie.⁹³

1941. június 21-én az OKW⁹⁴ megadta csapatainak a „Dortmund” jelzést, és ennek értelmében életbe lépett a „Barbarossa-terv”. A német csapatok ekkor elfoglalták állásaikat, majd június 22-én hajnalban Németország hadüzenet nélkül megtámadta a Szovjetuniót.⁹⁵

Németország elsősorban a szárazföldi egységekre, illetve a légi-erőre támaszkodott a hadműveletben, a támadó alakulatok csaknem háromnegyedét a szárazföldi haderő alkotta. A német Wehrmacht legfőbb hadászati seregteste a hadseregcsoport volt. Egy hadseregcsoport alárendeltségébe kettő-négy gyalogos hadsereg, valamint egy-kettő páncéloscsoport tartozott, melyek további hadtestekre, azok pedig hadosztályokra tagozódtak.⁹⁶ A három hadseregcsoport

---

⁹¹ A 21. számú parancs 1940. december 18-án került kiadásra. Lényege, hogy a Wehrmachtnek minden rendelkezésre álló alakulattal fel kell készülnie még az angliai háború befejezése előtt egy gyors Szovjetunió elleni hadjáratra. A parancs, potenciális szövetségesként Romániát és Finnországot említi. KISS, 2014a. 74-76.

⁹² „Észak” Hadseregcsoport: hadműveleti célja a Baltikumban lévő szovjet erők megsemmisítése és Leníngrád bevétele. Pk.: von Leeb vezértábornagy. „Közép” Hadseregcsoport: a három hadseregcsoport közül a legerősebb. Hadműveleti célja Breszt, Szmolenszk és Moszkva bevétele. Pk.: von Bock vezértábornagy. „Dél” Hadseregcsoport: hadműveleti célja Kijev elfoglalása és a Donyec-medence birtokba vétele. Pk.: von Rundstedt tábornagytábornagy.

⁹³ SIPOS, 1996. 36-37.

⁹⁴ OKW: Oberkommando der Wehrmacht. A német haderő legfőbb parancsnoksága.

⁹⁵ GRECSKO, 1977. 33-34.

⁹⁶ SZABÓ-SZÁMVÉBER, 2003. 103.

közül számunkra a von Rundstedt tábornagy⁹⁷ által parancsnokolt Dél Hadseregcsoport a lényeges, amely több mint 1300 kilométeren bontakozott szét – Poleszjétől a Fekete-tengerig – és két irányból támadta a Szovjetuniót. Az egyik Romániából kiindulva von Schobert vezérezredes⁹⁸ parancsnoksága alatt a 11. hadsereggel, melynek alárendeltségében a LIV., XXX. és a XI. hadtestek teljesítettek szolgálatot, kiegészülve román alakulatokkal.⁹⁹A másik kiindulási terület Galícia volt, ahol egyrészt von Reichenau tábornagy¹⁰⁰ 6. hadserege – melyet fővárosok legyőzőjeként emlegettek, hisz elsőként vonult be Brüsszelbe, majd Párizsba – alárendeltségében a XVII., XLIV. és LV. hadtesttel, a 17. hadsereg a IV., XLIX. és LII. hadtesttel Stülpnagel tábornok¹⁰¹ vezetésével, illetve az 1. páncéloscsoport von Kleist vezérezredes irányítása alatt és alárendeltségében a III., XVI. és a XLVIII. hadtesttel támadott.¹⁰²

A hadseregcsoportnak az elől lévő páncélos és gépesített magasabb egységeivel a balszárnyon kellett csapást mérnie és megsemmisítenie a Galíciában, illetve Ukrajna nyugati részében állomásozó szovjet csapatokat. Kijev körzetében és attól délre biztosítaniuk kellett a Dnyeper átkelőit, ahonnan kiindulva további támadásra kellett felfejlődniük a Donyec-medencéért.¹⁰³ Tehát a Dél Hadseregcsoport elsődleges feladata Kijev elfoglalását követően a Dnyeperen való átkelés, majd a Donyec-medence birtokba vétele volt. A kidolgozott tervvel az egyik gond az volt, hogy a Romániából kiinduló 11. hadsereg északi, valamint a Galíciában előretörő 17. hadsereg déli szárnya közt egy csaknem 250 km-es folyosó tátongott, ami a szovjeteknek lehetőséget adott volna arra, hogy benyomuljanak a két hadse-

⁹⁷ *Gerd von Rundstedt* (1875. XII. 12 – 1953. II. 24.): tábornagy, 1941. 06. 06. és 1941. 12. 01. között a Dél Hadseregcsoport parancsnoka.

⁹⁸ *Eugen von Schobert* (1883. III. 13 – 1941. IX. 12.) vezérezredes, 1940. 10. 05. és 1941. 09. 12. között a 11. hadsereg parancsnoka.

⁹⁹ A román 3. és 4. hadsereg.

¹⁰⁰ *Walter von Reichenau* (1884. X. 08 – 1942. I. 17.): tábornagy, 1939. 10. 20. és 1941. 12. 01. között a 6. hadsereg parancsnoka.

¹⁰¹ *Carl Heinrich von Stülpnagel* (1886. I. 02 – 1942. VII. 10.): tábornok, 1941. 02. 15. és 1941. 10. 05. között a 17. hadsereg parancsnoka.

¹⁰² FOWLER, 2007. 188.

¹⁰³ GRECSKO, 1977. 27.

reg közé.¹⁰⁴ Megemlítenéd még, hogy a három hadseregcsoport közül a Dél Hadseregcsoport rendelkezett a legkevesebb gépesített egységgel, viszont épp e hadseregcsoport előtt sorakoztak fel a legerősebb szovjet seregtettek. Ennek tudható be, hogy a Barbarossa-terv megindulását követően ezen a hadszíntéren haladtak előre a leglassabban a németek és szövetségeseik. Von Rundstedt ez okból kifolyólag szívesen fogadott minden olyan gépesített alakulatot – például a magyar gyorsadtestet –, amely hozzájárulhatott az előrenyomulás meggyorsításához.

Pár gondolat erejéig meg szeretném említeni a német harcmodort, amely a háború kezdetén, illetve a Szovjetunió elleni hadműveletek első szakaszában nagymértékben hozzájárult a Wehrmacht sikereihez. Heinz Guderian¹⁰⁵ 1937-ben megjelent „*Riadó! Páncélosok!*” című munkája – amely a második világháború hadtörténete iránt érdeklődők számára kötelező olvasmány – volt az, ami lefektette a német Blitzkrieg alapjait. A szerző első világháborús harctéri jártassága, valamint gyakorlati-szervezési tapasztalatai révén – hiszen ekkor Németország már három páncélosadosztállyal rendelkezett – alakította ki elméletét, melynek lényege a páncélos- és gépesített csapatok összefegyvernemi alkalmazása volt. Elméletében kitér arra, hogy a döntő páncélostámadáshoz alkalmas terepviszonyokra, a meglepetés erejére, valamint a csapatok tömeges bevetésére van szükség megfelelő mélységben és szélességben. A siker kulcsa a páncélosok és a gépesített gyalogság – ezen kívül a légierő és híradócsapatok – szoros együttműködése.¹⁰⁶ Munkájában rávilágít a gépkocsizó (gépesített) gyalogság fontos szerepére is, akik terepjárára alkalmas tehergépkocsikon, valamint motorkerékpárokkal kerülnek alkalmazásra. Feladatukként a páncélostámadás gyors követését és azok sikereinek a lehető leggyorsabban történő kihasználását és to-

¹⁰⁴ ANDAHÁZI SZEGHY, 2016. 12.

¹⁰⁵ Heinz Guderian (1888. VII. 17 – 1954. V. 14.): vezérezredes, a német villámháború stratégia teoretikusa a második világháborúban. 1938-tól a páncélos csapatok felügyelője, majd azok főparancsnoka. A Szovjetunió elleni hadműveletek alatt a Közép Hadseregcsoport alárendeltségébe tartozó 2. páncéloscsoport parancsnoka. Alakulataival együtt a Kijev elleni hadműveletek idején a Dél Hadseregcsoport megsegítése céljából, annak alárendeltségébe utalták.

¹⁰⁶ GUDERIAN, 1999. 221 – 237.

vábbfejlesztését jelölte meg.¹⁰⁷ Guderian elméletét Németország a gyakorlatba is átültette, ami nagyban hozzájárult a történelemből jól ismert német katonai sikerekhez.

A Vörös Hadsereg

A két ország közti háborút a szovjetek is elkerülhetetlennek tartották, ezt bizonyítja, hogy már 1941 kora tavaszán fokozták hadseregük átszervezésének ütemét és közel félmillió tartalékost hívtak be a lövészadosztályokba. Hadosztályokat csoportosítottak át az ország belsejéből a határhoz és az erődítések kiépítéséhez is hozzáláttak.¹⁰⁸ Zsukov vezérkari főnök¹⁰⁹ 1941 májusában elővette a már korábban kidolgozott haditervet, amely egy német támadással számolt és egy megelőző csapás részleteit tartalmazta. A terv értelmében a szovjet hadsereg Ukrajnából kiindulva először Szilézia irányába törne előre, ezzel elvágva Németországot a létfontosságú román olajtól, majd északi irányba fordulnának és a Balti-tengert elérve elválnak a Lengyelországban állomásozó német erőket az utánpótlástól.¹¹⁰ A szovjet terv célja teljesen más volt, mint a németeké. Ellentétben a német tervvel, a szovjetek nem kívánták elfoglalni Németországot, az ő céljuk a német csapatok felvonulásának megakadályozása lett volna. Nem válaszcspást kívántak végrehajtani, hanem megelőző csapást még békeidőben a Vörös Hadsereg főerőivel.¹¹¹ A szovjet katonai vezetés azzal számolt, hogy a Vörös Hadsereg 1941 szeptemberére áll majd készen a támadás kivitelezésére.¹¹²

A szovjet Vörös Hadsereg fegyveres erőit öt haderőnem alkotta, melyeknek közel háromnegyedét a szárazföldi erők képezték. A szárazföldi erők további öt fegyvernemből tevődtek össze, melynek megközelítőleg hetven százaléka lövészcsapatokból állt, és melyek átszervezése éppen a német támadás időpontjában zajlott. Ezen szá-

---

¹⁰⁷ Uo. 200.

¹⁰⁸ GOSZTONYI, 1993. 147-149.

¹⁰⁹ G. K. Zsukov (1896. XII. 01 – 1974. VI. 18.): A Szovjetunió marsallja, 1941. 01. 01. és 1941. 06. 30. között a Vörös Hadsereg vezérkari főnöke. SIPOS, 1996. 474.

¹¹⁰ Lásd bővebben KISS, 2014a. 77-80.

¹¹¹ MINC, 2011. 81-85.

¹¹² UNGVÁRY, 2011. 42.

razföldi erők legfőbb hadászati seregtestét frontnak nevezték.¹¹³ A front alatti hadműveleti egység a hadsereg volt, amely öt-nyolc lövészadosztályból,¹¹⁴ két-három harckocsidandárból, illetve tüzérezászlóaljból tevődött össze. A lövészadosztály további három lövész-, illetve egy tüzérezredre oszlott. A háború kitörését követően a nagyszámú gépesített seregtest megsemmisülése miatt a gyorsan reagáló erők jelentős részét lovashadosztályokból képezték, melyek a törzsön kívül általában három lovasezredből és az azokat támogató alegységekből épültek fel.

A németek a hadművelet megindulását követően könnyedén áthatoltak a határ menti katonai körzeteken és pár hét leforgása alatt több száz kilométer mélyen nyomultak be a Szovjetunió területére. A németek gyors előretörésének az okai közé sorolhatjuk, hogy a Szovjetunió új határsávjában és a mögötte található kedvező terepszakaszokon még nem voltak meg az előre kiépített védőövek. A silány összeköttetés miatt a szovjet parancsnokságok nem a valós képet kapták és így nem is tudtak a helyzetnek megfelelő döntéseket hozni. Gyakori gondot okozott, hogy a parancsokat írásban kellett eljuttatni az adott alegységhez. A kezdeti eredménytelenséghez nagyban hozzájárult az is, hogy a szovjetek a támadásokat rendszeresen elégtelen felderítések után hajtották végre. A felderítés, mely az ellenség katonai helyzetének és tevékenységének megismerésére irányul, majd csak 1942-től válik általánossá a Vörös Hadseregben. A felsoroltak alapján szinte érthetetlen az a szigorú parancsközpontú rendszer, amelyet a szovjet hadseregben alkalmaztak. A szovjet felsővezetés a támadások szinte összes lépését előre meghatározta, amely így semmi teret nem engedett az egyéni kezdeményezéseknek és a gyorsan változó hadműveleti helyzetekre való reagálásnak.¹¹⁵ Az

¹¹³ A Barbarossa-hadművelet megindítását követően a szovjet erőket három frontba szervezték. Északnyugati Front Kuznyecov vezérezredes irányítása alatt a balti területek védelméért felelt. A Nyugati Front a Minszk-Szmolenszk irányt fedezte Pavlov tábornok parancsnoklása alatt. Végül a Délnyugati Front Kriponosz vezérezredes vezetésével az ukrajnai területek védelméért volt felelős. GRECSKO, 1977. 29-33.

¹¹⁴ A lövészadosztályok tulajdonképpen a gyalogságnak feleltek meg. Létezett a Vörös Hadseregben egyszerű lövészadosztály, gépkocsizó lövészadosztály, valamint hegyi lövészadosztály is.

¹¹⁵ Ez alól a kisebb és kevésbé jelentős katonai akciók a kivételek, ahol a katonák és parancsnokaik szabadabban ki tudták használni egyéni képességeiket.

éppen átszervezés alatt álló lövészegek nem voltak megfelelően gépesítve, ami nehezítette a harcászati manőverezést és a gyors reagálást. Megemlíteném, hogy a tisztogatások ellenére a szovjet vezérkart kiváló képességű katonák alkották. Ez azonban nem minden esetben mondható el a középső és alsó szintekről. E szinteken nagy számban találhatunk olyan tiszteket, akik szinte rettegetek a döntéseik következményétől, illetve tartottak az előjáróiktól, mivel egy rossz döntés vagy a parancs nem pontos végrehajtása akár az életükbe is kerülhetett.¹¹⁶ Szintén fontos, hogy míg a Wehrmacht már „harcedzett” csapatokból tevődött össze, addig a Vörös Hadsereg a finnek elleni háborút leszámítva nem vett részt komolyabb ütközetekben. A háború kezdeti időszakában a szovjeteknek nem volt összefüggő védelmi arcvonala, ezért az elsődleges cél a rések betömése és egy összefüggő arcvonal felállítása volt.¹¹⁷

Magyar szempontból az előző részben tárgyalt német Dél Hadseregcsoport működése a lényeges, illetve a vele szemben álló Kijevi Különleges Katonai Körzeté, amely a háború kitörése után – a „KOVO-41” mozgósítási terv értelmében – a Délnyugati Front elnevezést kapta,¹¹⁸ és melynek vezetését Zsukovtól¹¹⁹ Kirponosz vezérezredes¹²⁰ vette át. Alárendeltségébe négy hadsereg tartozott, melyek közül a Ponygyelin vezérőrnagy¹²¹ irányítása alatt álló 12. hadsereget kell kiemelni, ugyanis ez helyezkedett el a magyar határvonalon.¹²² A szovjet 12. hadsereg alakulatai a 13. és 17. lövészhadtest, a 16. gépesített hadtest, valamint a megerősített körletek egységei és az NKVD¹²³ határőr csapatai voltak. A 12. hadseregtől északra

---

¹¹⁶ SZABÓ-SZÁMVÉBER, 2003. (49.)

¹¹⁷ POSZPELOV, 1964. 44-54.

¹¹⁸ BAGRAMJAN, 1973. 93.

¹¹⁹ ZSUKOV, 1976. 232-233.

¹²⁰ M. P. Kirponosz (1892 – 1941. IX. 20.): vezérezredes, 1941. 06. 22. és 1941. 09. 20. között a Délnyugati Front főparancsnoka. A Kijev környéki harcokban hősi halált halt.

¹²¹ P. G. Ponygyelin (1893. III. 04 – 1950. VIII. 25.): vezérőrnagy, 1941. 06. 22. és 1941. 08. 10. között a 12. hadsereg parancsnoka. Az umanyi katlanban német fogságba esett.

¹²² A 12. hadsereg haditanácsának tagja I.P. Kulikov dandárkomisszár, törzsfőnöke B.I Arusanjan vezérőrnagy volt. BAGRAMJAN, 1973. 62.

¹²³ NKVD: Narodnij Komisszariat Vnutrennyih Gyel. Belügyi Népbiztosság. A szovjet államigazgatás belügyi ágának volt a legfőbb szerve, mely a háború alatt saját seregtestekkel (54 hadosztály, 28 dandár) rendelkezett. SIPOS, 1996. 329.

Kosztyenko altábornagy¹²⁴ 26. hadserege¹²⁵ (alárendeltségében a 8. és 9. lövész hadtest és a 199. gyalogshadosztály), illetve a 6. hadsereg¹²⁶ (alárendeltségében a 37. lövész hadtest és a 15., 19., 22. gépesített hadtest) Muzicsenko altábornagy¹²⁷ parancsnoksága alatt, valamint az 5. hadsereg¹²⁸ (alárendeltségében a 31., 36. lövész hadtest és a 4., 8., 9. gépesített hadtest) Potapov vezérőrnagy¹²⁹ irányításával helyezkedett el. Érdeemes még megemlíteni a román határral szemben állomásozó Szmirnov altábornagy¹³⁰ által vezetett 18. hadsereget, amely a majd későbbiekben megalakuló Déli Front¹³¹ irányítása alá fog tartozni.¹³²

Magyarország hadba lépése

A jugoszláv állam elleni támadásban, majd az azt követő területi felosztásban való magyar részvétel nem vont maga után hadüzenetet a szövetségesek részéről. Magyarország tehát 1941 nyaráig senkivel sem állt hadban. A magyar politikai elit a háború kérdésével kapcsolatban két részre oszlott. Az egyik fél a háborúból való kimaradást és a semlegesség fenntartását szorgalmazta. A hatalmi elit másik része viszont a gyors német sikereket látva, valamint erős németbarátsága okán a háborúba való belépés mellett foglalt állást. A háborús részvétel mellett elsősorban Werth Henrik gyalogsági tábornok,¹³³ a

¹²⁴ F. J. Kosztyenko (1896. II. 22 – 1942. V. 26.): altábornagy, 1941. 06. 22. és 1941. 09. 20. között a 26. hadsereg parancsnoka.

¹²⁵ A 26. hadsereg haditanácsának tagja D. J. Volesznyikov dandárkomisszár, törzsfőnöke I. Sz. Varenjikov ezredes volt. BAGRAMJAN, 1975. 62.

¹²⁶ A 6. hadsereg haditanácsának tagja N. K. Popov hadosztálykomisszár, törzsfőnöke N. P. Ivanov vezérőrnagy volt. BAGRAMJAN, 1975. 61.

¹²⁷ I. N. Muzicsenko (1901. X. 29 – 1970. XII. 08.): altábornagy, 1941. 06. 22. és 1941. 08. 10. között a 6. hadsereg parancsnoka.

¹²⁸ Az 5. hadsereg haditanácsának tagja M. Sz. Nyikisev hadosztálykomisszár, törzsfőnöke D. Sz. Piszarevszkij vezérőrnagy volt. BAGRAMJAN, 1975. 60.

¹²⁹ M. I. Potapov (1902. X. 03 – 1965. I. 26.): vezérőrnagy, 1941. 06. 22. és 1941. 09. 20. között az 5. hadsereg parancsnoka.

¹³⁰ A. K. Szmirnov (1899 – 1941. X. 08.): altábornagy, 1941. 06. 26. és 1941. 10. 08. között a 18. hadsereg parancsnoka.

¹³¹ Déli Front: 1941. június 25-én alakul meg Tyulenyev vezérezredes parancsnoksága alatt. Alárendeltségébe a 9. hadsereg és a 18. hadsereg tartozott.

¹³² ANDAHÁZI SZEGHY, 2016. 16-18.

¹³³ Werth Henrik (1881. XII. 26 – 1952. V. 28.): gyalogsági tábornok, 1938. 09. 29. és 1941. 09. 04. között a Honvéd Vezérkar főnöke. SZAKÁLY, 2003. 374.

Honvéd Vezérkar főnöke kardoskodott, aki szerint a magyar távollmaradás kockáztatja a revíziós sikereket, a csatlakozás viszont újabb területgyarapodásra kínálhat lehetőséget. Az 1941. június 22-i német támadást követően Magyarország megszakította a diplomáciai kapcsolatait a Szovjetunióval,¹³⁴ valamint a magyar-szovjet közös határszakaszon készültséget rendeltek el, leállították a határforgalmat, műszaki zárat telepítettek és egyes műtárgyakat robbantásra készítettek elő.¹³⁵ Ezzel életbe lépett az „O” (orosz) határvédelmi terv, azaz a szovjet határ teljes lezárása. Ezen intézkedés célja, egy esetleges ellenséges betörés megállítása, hátráltatása volt. Mindenképpen meg kell említeni, hogy a német agresszió után két nappal Molotov,¹³⁶ a Szovjetunó külügyi népbiztosa üzenetet küldött Magyarországnak, melyben kitért arra, hogy a szovjet kormány elismeri a Romániával szembeni magyar területgyarapodásokat és a további igényeket is jóindulattal kezeli. Molotov üzenete azonban sem a minisztertanácshoz, sem pedig Horthy Miklóshoz nem jutott el.

A magyar háborús részvétel végül 1941. június 26-án dőlt el, amikor is Kassát 13:07 perckor légitámadás érte.¹³⁷ A casus belliként emlegetett kassai bombázás a mai napig viták tárgyát képezi a történészek között. Mivel dolgozatomnak nem témája a légitámadás kérdésének vizsgálata, valamint a rendelkezésre álló információk alapján állást sem tudok – és nem is kívánok – foglalni a kérdésben, így csak vázolni szeretném a lehetséges variációkat. Már 1942-ben megjelentek olyan elképzelések, melyek szerint a bombázás a Szovjetunióba menekült csehszlovák gépek megtorló akciója volt. 1945 után német provokációról, valamint német-magyar összeesküvésről írtak, majd a 80-as évektől megjelent a román szál¹³⁸ is. Manapság a kutatók többsége azon az állásponton van, hogy a támadást szovjet gépek követték el. A vita azon áll, hogy ez véletlen vagy esetleg tervszerű

---

¹³⁴ VARGYAI, 2001. 177-183.

¹³⁵ DOMBRÁDY, 2012. 25.

¹³⁶ V. M. Molotov (1980. III. 09 – 1986. XI. 08.): 1939. 05. 03. és 1946. 03. 15. közt a Szovjetunió külügyi népbiztosa. SZVÁK, 2001. 538.

¹³⁷ TÓTH-DOMBRÁDY, 1987. 187-190.

¹³⁸ A Románia a Barbarossa-terv első napjától, nagy erővel vett részt a Szovjetunió elleni támadásban. A román csapatok távolléte felvethette annak a lehetőségét, hogy az akkor még a Szovjetunió elleni hadműveletekben nem érintett Magyarország katonai erőt alkalmaz Dél-Erdéllyel kapcsolatban.

akció volt-e a szovjet fél részéről.¹³⁹ Egy biztos, hogy miután Szlovákia a Szovjetunió ellen hadba lépett, a keleti határnál – Vereckei-hágó, Tatár-hágó – jelentősen megerősödött a légi tevékenység, és a magyar légerő a szovjet gépek több alkalommal is megsértették.¹⁴⁰

A kassai bombázást követően Werth Henriknek viszont határozott elképzelései voltak a bombázók kilétét illetően. A Honvéd Vezérkar főnöke a kormányzót úgy tájékoztatta, hogy a támadó gépek egyértelműen szovjetek voltak. Horthy Miklós ezután elrendelte a honvédség csapatainak az ország határán kívül való alkalmazását,¹⁴¹ és döntését még aznap a minisztertanács egy ellenvéleménnyel¹⁴² jóvá is hagyta.¹⁴³ A kormányzói döntést elsősorban az motiválhatta, hogy az ország ne maradjon le abban a versenyben, melyet a német külpolitika jóindulatának elnyerése céljából folytatott a rivális Szlovákiával, valamint Romániával szemben, amelyek szinte azonnal csatlakoztak a Szovjetunió ellen indított német offenzívához.¹⁴⁴ Bárdossy László miniszterelnök¹⁴⁵ másnap a minisztertanácsi döntést az alábbi szavakkal jelentette be az Országgyűlés Képviselőházában: *„Tisztelt Ház! Egészen rövid bejelentést szeretnék tenni. A magyar kormány megállapítja, hogy a támadások következtében Magyarország és a Szovjet-Únió között a hadiállapot beállott!”*¹⁴⁶ A bejelentést hatalmas tapsvihár fogadta. A hadüzenetet Kristóffy József moszkvai követ adta át a szovjet kormánynak, aki szerint Molotovot nagyon meglepte a magyar hadüzenet.¹⁴⁷ Ha figyelembe vesszük a szovjet kormány

¹³⁹ SZAKÁLY, 2018. 62-63.

¹⁴⁰ HL: Kárpát-csoport iratai (továbbiakban: Kárpát-cso.), 1.dob., III/a.

¹⁴¹ Ehhez az 1920. évi XVII. tc. 2. §. 2. biztosított számára jogot. UNGVÁRY, 2005. 20.

¹⁴² Keresztes-Fischer Ferenc, akkori belügyminiszter szavazott nemmel. Úgy vélekedett, hogy: *„Magyarországnak nem érdeke, hogy Oroszországgal szemben háborút viseljünk. Az lehetséges, hogy retorzióképpen egy repülőket küldjünk. Offenzívára nem elég erős a hadseregünk. Az összes konzekvenciát viselni fogjuk, hogy egy nagyhatalom ellen háborút kezdünk.”* VARGYAI, 2001. 188.

¹⁴³ ROMSICS, 2005. 252-253.

¹⁴⁴ BENE, 2017. 46.

¹⁴⁵ Bárdossy László (1890. XII. 10 – 1946. I. 10.): 1941. 04. 03. és 1942. 03. 07. között magyar miniszterelnök. DÚS, 1993. 140.

¹⁴⁶ SZAKÁLY, 1991. 35.

¹⁴⁷ Kristóffy elmondása szerint, Molotov a tudomására adta, hogy a két ország között nincs érdekellentét, a szovjet kormányzat csak semlegességet kér. Molotov kiemelte, hogy a légitámadást ki fogják vizsgálni, és hogy a hadüzenetet tekintse Magyarország semmisenek. Kristóffy erről tájékoztatta Bárdossyt is, aki azonban a moszkvai követ

Magyarország irányába tett jóindulatú lépéseit, értem ez alatt a '48-as honvédszászlók visszaadását vagy a fentebb említett molotovi táviratot, illetve azt, hogy a szovjet félnek egyáltalán nem volt érdeke, hogy a csapatai még a magyar határon is le legyenek kötve, akkor akár kizárható is lenne, hogy a támadást valóban szovjet gépek követték el, ráadásul szándékosan. A hadba lépés szempontjából a repülőök nemzeti hovatartozása csaknem teljesen mellékes, hiszen előbb vagy utóbb Magyarország részese lett volna a világháborúnak. Véleményem szerint a háborús részvételt a politikai és katonai elit németbarátsága és antibolsevizmusa, valamint az ország geopolitikai helyzete miatt sem lehetett volna elkerülni. Szintén nem elhanyagolható tény, hogy Magyarország 1941 nyarára közép-európai tényezővé vált, amellyel mindkét nagyhatalomnak – ha nem is közvetlenül a magyar hadba lépéskor, de a későbbiekben mindenképp – számolnia kellett. A Csehszlovák állam szétesése után létrejött Szlovákiát nem lehet domináns tényezőként említeni a térségben, Jugoszlávia szintén széthullott, valamint Románia is összezsugorodott Dobruzsza, Besszarábia, Bukovina és Észak-Erdély elvesztése okán.

---

jelentését sem a minisztertanács, sem pedig Horthy felé nem továbbította. NAGY, 1986. 83-84.

Magyar gépkocsizók a Szovjetunióban

Mozgósítás és a hadműveletek kezdete

A német félnek semmiféle hivatalos megkeresése nem volt politikai szinten a magyar háborús részvétellel kapcsolatban, terveikben Magyarország csak mint a német haderő felvonulási területe szerepelt. A magyar hadbalépés mégis nagy jelentőséggel bírt a számukra. Ennek oka, hogy a német erők déli szárnya és a Prut mögött álló román csapatok között egy 250 km-es hézag tátongott. A német hadvezetés azt remélte, hogy a magyar egységek a Kárpátokon való gyors átkelés után akár az előttük álló szovjet seregtestek oldalába, hátába is kerülhetnek.

Kassa bombázását és a hadiállapot beálltát követően a gyorshadtest alakulatai 1941. június 26-án az esti órákban kapták kézhez a honvédelmi miniszter¹⁴⁸ 1042/M1.b.-1941. számú rendeletét, amely elrendelte a részleges mozgósítást azzal, hogy az első mozgósítási nap június 27. 0:00 óra, a teljes menetkészültséget pedig június 30-ára kell elérni. A csapatoknak igen kevés ideje maradt a mozgósítás végrehajtására. A polgári gépjárművek és lovak behívóit már 27-én hajnalban kivitték az illetékes községi elöljáróknak.¹⁴⁹ A nem sokkal korábban befejeződött délvidéki hadművelet, valamint a részleges mozgósítást követően elrendelt hadiforgalom – így naponta csak egy vonatpár közlekedett –, valamint az aratási időszak mind hozzájárult a legénység bevonultatásának vontatottságához.¹⁵⁰ A csapatok így megközelítőleg 75%-os harcértékkel bírtak.¹⁵¹ Maga a gyorshadtest és a már korábban hadilétszámra emelt VIII. hadtest egyes alakulatainak személyi állománya elérte a 93.000 főt. A gyorshadtest – melynek keretén belül mozgósítva lett az 1. lovasdandár, az 1. gépkocsizó

---

¹⁴⁸ Magyarország honvédelmi minisztere ekkor Bartha Károly (1884. VI. 18 - 1964. XI. 22.) műszaki tábornok volt, aki 1938. 11. 15. és 1942. 09. 24. között töltötte be a beosztását a minisztérium élén. SZAKÁLY, 2003. 44.

¹⁴⁹ 1941-ben a behívás hirdetmény és behívójegy útján történt.

¹⁵⁰ HL: Tgy.: 3294. A m. kir. 4. „Hadik András” huszárezred részvétele a m. kir. I. gyorshadtest 1941. évi Szovjetunió elleni hadjáratában. 2.

¹⁵¹ MUJZER, 2017. 2.

dandár, valamint a 2. gépkocsizó dandár¹⁵² –, harcértéke 21 zászlóalj, 7 tüzérosztály, valamint 3 légvédelmi tüzérosztály volt.¹⁵³ Mivel ezek az erők a honvédség zömét és legmodernebb alakulatait tették ki – bár így is jócskán elmaradtak a hasonló német és szovjet alakulatok mögött – megállapítható, hogy a magyar részvétel a Szovjetunió elleni háborúban korántsem volt formális.¹⁵⁴ A 2. gépkocsizó dandár gépkocsizó zászlóaljai a hadrendi előírások alapján egyenként 689 főből álltak,¹⁵⁵ de ezt a feltöltöttséget a valóságban nem érték el.¹⁵⁶ A gépjárműparkjuk legnagyobb hányadát a korábban említett 1,5 tonnás Botond 1938M mintájú terepjáró rajgépkocsi tette ki, de megtalálhatóak voltak a Ford Marmon 1939M mintájú 2,5 tonnás tehergépkocsik,¹⁵⁷ a Krupp Protze 1937M mintájú 2,5 tonnás félraj gépkocsik,¹⁵⁸ valamint különböző lengyel és a polgári életből bevonultatott gépjárművek is.¹⁵⁹

A Barbarossa-hadművelet megindulásakor a magyar-szovjet határszakaszon a Rakovszky György tábornok¹⁶⁰ által parancsnokolt 8.

---

¹⁵² Az új hadrendnek megfelelően, a gépkocsizó dandárok alárendeltségébe, már egy-egy könnyűharckocsi zászlóalj is tartozott (38M mintájú Toldi könnyű harckocsival). A 2. gépkocsizó dandár alárendeltségébe a 11. kerékpáros könnyűharckocsi zászlóalj (Rétság) került.

¹⁵³ A 2. lovasdandár nem lett mozgósítva, mivel azok a délvidéki hadművelet követően Újvidéken maradtak a rend biztosítása céljából.

¹⁵⁴ UNGVÁRY, 2010. 12.

¹⁵⁵ Részletes szervezési és állománytábla egy gépkocsizó zászlóaljra vonatkozóan a mellékletekben található.

¹⁵⁶ HL: HM 404000/el.n.1.a. 1940.

¹⁵⁷ Ford Marmon 39M: 1938-ban Németországból vásárolták a hátsókerék meghajtású gépkocsikat. Az elsőkerék meghajtást a Weiss Manfréd üzem szerelte be utólag. Műúton megfelelőek voltak, viszont terepen nem igazán váltak be. Vontatóképességük úton 2.500 kg, míg terepen 1.000 kg volt. BONHARDT-SÁRHIDI-WINKLER, 1992. 220.

¹⁵⁸ Krupp Protze 1937M: 1937-ben Németországból vásárolták, elsősorban páncéltörő ágyúk vontatása céljából. A vezetőkön kívül 6 fő szállítására volt lehetőség, de ebben az esetben csak 600 kg vontatmánnyal lehetett terhelni. BONHARDT-SÁRHIDI-WINKLER, 1992. 231.

¹⁵⁹ Részletes gépjármű kimutatás egy gépkocsizó zászlóaljra vonatkozóan a mellékletekben található.

¹⁶⁰ *Rakovszky György* (1892. X. 10 – 1962. IV. 29.): tábornok, 1941. 02. 01. és 1941. 08. 01. között a 8. határvadász dandár parancsnoka. SZAKÁLY, 2003. 286.

határvadász dandár (Munkács) teljesített határvédelmi szolgálatot,¹⁶¹ melynek kisebb részei már június 28-án átlépték a határt a Vereckei-hágónál azzal a céllal, hogy felderítéseket végezzenek.¹⁶² A határvadászok számára kiadott parancs kiemelte, hogy kerülni kell a nyílt és nagyerejű összetűzést a szovjet féllal.¹⁶³ Az első komoly ellenállás a Beszkid-alagútnál, majd pedig Klimiecnél érte őket, és innen származik a határvadász dandár első veszteségi kimutatása is.¹⁶⁴ Tóvizi Sándor,¹⁶⁵ a 25. határvadász zászlóalj (Vezérszállás) őrzetője minden bizonnyal a Szovjetunió elleni háború első magyar katonai áldozata.¹⁶⁶ A Honvéd Vezérkar főnökének június 28-i parancsa értelmében a kassai VIII. hadtestparancsnokság június 30-ától „Kárpát-csoportként” működött tovább¹⁶⁷ vitéz Szombathelyi Ferenc altábornagy¹⁶⁸ parancsnoksága alatt, aki ki is adta a hadiállapokra vonatkozó intézkedéseit csapatai számára. Az újonnan megalakult magasabbegység a gyorshadtest csapatain kívül a VIII. hadtest törzséből és annak közvetlen alakulataiból, valamint az 1. hegyi és 8. határvadász dandárból állt fel. Ugyanez a parancs tartalmazta, hogy a 2. gépkocsizó dandárnak Tiszaborkút és Visóvölgy térségében kell felvonulnia július 1-jére. A gyorshadtest csapatai közül egyedül ennek a dandárnak volt reális esélye a kijelölt felvonulási területre időben való beérkezésre, hiszen csapatai zöme, köztük a gépkocsizó zászlóalj is Kassán, Ungváron, illetve Munkácson állomásoztak.¹⁶⁹

¹⁶¹ A dandár már 1941. április eleje óta állandó, hézag nélküli megfigyelő szolgálatot látott el.

¹⁶² KONTZ, 1942. 2-5.

¹⁶³ DOMBRÁDY, 2012. 25.

¹⁶⁴ TÓTH-DOMBRÁDY, 1987. 197.

¹⁶⁵ *Tóvizi Sándor* (1918. XII. 02 – 1941. VI. 28.): szakaszvezető, az 25. határvadász zászlóalj katonája a Magyar Nagy Ezüst Vitézségi Érem posztumusz tulajdonosa. MARUZS, 2009.

¹⁶⁶ ANDAHÁZI SZEGHY, 2004. 215.

¹⁶⁷ HL: Kárpát-cso., 1.dob., I/1.

¹⁶⁸ *Szombathelyi Ferenc* (1887. V. 17 – 1946. XI. 05.): 1937. 11. 01-től tábornok, 1939. 11. 01-től altábornagy, 1941. 11. 01-től vezérezredes. 1939. 01. 15. és 1941. 08. 01. között a kassai VIII. hadtest parancsnoka, illetve 1941. 06. 28-a és 1941. 08. 01-je között a Kárpát-csoport parancsnoka. 1941. 08. 01. és 1941. 09. 06. között a Szovjetunóban lévő megszálló erők parancsnoka, majd 1941. 09. 06-tól 1944. 03. 19-ig a Honvéd Vezérkar főnöke. SZAKÁLY, 2003. 331.

¹⁶⁹ Az 1. gépkocsizó dandár parancsnoksága Budapesten volt, csapatai zöme is ebben a térségben állomásozott. Az 1. lovasdandár Nyíregyháza központtal működött, csapa-

A Kárpát-csoport megalakulásával kapcsolatban érdemes megjegyezni, hogy a felállítást elrendelő parancsot a hadvezetés a következőképp jelentette be: *„Büszkén csendül minden magyar ajkán ez a név: Kárpát-csoport! Benne zeng a dicsőséges múlt, a vérzivataros jelen és a reményteljes jövő!”*¹⁷⁰ Ezek után nagyon érdekes, hogy pont e csoport parancsnoka, egy június 28-án Kőrösmezőn lezajlott tiszti megbeszélés alkalmával a következőket jelentette ki: *„A Szovjetuniónak nincsenek határai. (...) Ez nem Belgium vagy Hollandia, ezeknél átkarolással nem lehet a védőket a tengerbe kergetni. Szerintem szerencsétlen dolog, hogy ebbe a háborúba beléptünk, de ha már igen, úgy ezt a háborút a győztes oldalon kell befejezni.”*¹⁷¹

A mozgósítást követően a gépkocsizó zászlóaljknál folyamatosan zajlott a tartalékosok felszerelése, a gépjárművek karbantartása és felkészítése, valamint minden olyan részmunkálat, ami egy harc-térre szánt alakulat ütőképessé tételéhez elengedhetetlen. A mozgósítás ideje alatti hangulatjelentések megállapították, hogy a katonák többsége a gazdasági nehézségek¹⁷² következtében teljesen közömbös a háború céljait illetően. A propaganda, valamint a kezdeti német sikerek miatt viszont bíztak a háború gyors és győztes befejezésében.¹⁷³ Lakatos Géza tábormok¹⁷⁴ az emlékirataiban is kitér a Szovjetunió elleni mozgósítás okozta nehézségekre: *„Érzékeny rést ütött a hadsereg egységén a részleges mozgósítás átka. Minden behívott ember azt kérdezte: miért éppen én és miért nem a szomszéd. A visszacsatolások kapcsán már többször behívottakat az igazságtalanság és méltánytalanság érzése kerítette hatalmába. A tényleges tisztikar kivonult részénél nőtt az önérzet, az otthon maradtaknál meg gyarapodott az irigység. Nem a hadi di-*

---

tai többsége a visszacsatolt Észak-Erdélyben, illetve Nyíregyházán állomásoztak. A Kecskemét központú 2. lovasdandár nem lett mozgósítva. HL: HM 404000/el.n.1.a 1940. 1. sz. mell.

¹⁷⁰ HL: Kárpát-cso., 1.dob., I/2.

¹⁷¹ DOMBRÁDY, 2012. 26.

¹⁷² A gazdasági nehézségek elsősorban a parasztszármazású legénységéknél okoztak problémákat. 1938-tól több alkalommal is mozgósítva lettek és így folyamatosan elestek, hol a nyári, hol az őszi, hol a tavaszi bevételeiktől melyet csak tetézett az amúgy is alacsony termésátlag. Sok esetben a családot kénytelenek voltak ellátatlanul hátrahagyni, melyen az alacsony állami segélyek mit sem javítottak.

¹⁷³ TÓTH, 1961. 538-543.

¹⁷⁴ Lakatos Géza (1890. IV. 30. – 1967. V. 21.) tábormok, ekkor a 2. magyar hadsereg vezérkari főnöke. SZAKÁLY, 2003. 197.

csőseget irigyelték, hanem a hadi kitüntetések."¹⁷⁵ Még zajlott a csapatok felkészítése, amikor a magyar felderítők jelentették, hogy a határ túlsó oldalán szovjet hátramoszgás figyelhető meg, ezért a VIII. hadtestparancsnokság elrendelte a felvonulás meggyorsítását. A három gépkocsizó zászlóalj közül elsőként a kassai 4. gépkocsizó zászlóalj indult útnak, amelytől ez az intézkedés több mint 300 km-es meneteljesítményt követelt. A zászlóalj a Sátoraljaújhely-Csap-Beregszász-Barkaszó-Huszt menetvonalon át igyekezett elérni a számára kijelölt felvonulási körzetet. Őket követte az 5. gépkocsizó zászlóalj vitéz Latorczay Lőrinc alezredes¹⁷⁶ vezetésével, aki először Volókra – a határvadászok esetleges támogatása céljából –, majd onnan 30-án Tiszabogdánra irányította alakulatát. Vitéz Keményfy Zoltán alezredes¹⁷⁷ 6. gépkocsizó zászlóaljának szintén sikerült Munkácsról időben beérkeznie a Tisza felső völgyébe, ahol a dandárparancsnokság az alakulatokat úgy gyülekeztette, hogy azok július 1-én a reggeli órákban bevetethők legyenek. A gépkocsizó dandár kassai csoportja a távolság miatt lemaradásban volt és nem tudott időben beérkezni a számára kijelölt felvonulási helyre, ezért parancsba kapta, hogy legkésőbb július 1-én a hajnali órákra érkezzen meg a másik két zászlóalj mellé.

A Kárpát-csoport elsődleges hadműveleti célja a német 11. és 17. hadseregek közti rés betöltése, e hadseregek szárnybiztosítása, illetve a Dnyeper-folyó hídjainak elfoglalása volt. A magyar hírszerzés adatai szerint a határ túloldalán a szovjetek hatalmas túlerőben sorakoztak fel, mélységben tagozódva.¹⁷⁸ Ezek a csapatok, ha ellenállásra szánták volna el magukat, a magyar fél támadását könnyen meg tudták volna hiúsítani.¹⁷⁹ Június 30-án a szovjet vezetés azonban utasította a Délnyugati Front csapatait, hogy vonuljanak vissza a

¹⁷⁵ LAKATOS, 1992. 52-53.

¹⁷⁶ *Latorczay Lőrinc* (1892. VIII. 07 – 1948. X. 06.): alezredes, 1939. 01. 23. és 1942. 10. 01. között az 5. gépkocsizó zászlóalj parancsnoka. HL: AKVI 1892/945.

¹⁷⁷ *Keményfy Zoltán* (1897. VI. 20 – 1944. VII. 27.): alezredes, 1940. 07. 01. és 1942. 10. 01. között a 6. gépkocsizó zászlóalj parancsnoka. HL: AKVI 1897/1059.

¹⁷⁸ A szovjet határvédelem a magyar határszakaszon három védelmi övből tevődött össze. Egyrészt a határvonalon húzódó erődrendszerből, másrészt Dolina-Gyeljatyin védelmi vonalból, végül pedig Kolomija-Sztanyiszlav vonal volt a határvédelem harmadik szakasza.

¹⁷⁹ HL: Tgy.: 3059. Nagy Miklós: Az 1941. évi oroszországi hadjárat. 2.

Sztálin-vonalra¹⁸⁰ és rendezkedjenek be védelemre. Ennek megfelelően a szovjet 12. és 18. hadsereg megkezdte visszavonulását a Dnyeszter és a Zbrucs vonalára.¹⁸¹

A szovjet csapatok immáron szervezett hátramo zgását a felderítők ismét jelentették a magyar parancsnokságnak, amely végül utasította a 8. határvadász dandárt a szovjet-magyar határ június 30-i átlépésére immár tényleges támadó jelleggel. Ezzel Magyarország katonailag is részese lett a második világháborúnak. A három gépkocsizó zászlóalj 1941. július 1-én 16:00-kor kapta meg a menetparancsot a Tatár-hágó irányába.¹⁸² A Kárpát-csoport zöme, összhangban a szövetséges német haderővel megkezdte a támadó előrenyomulást súllyal Kőrösmező területéről azzal a céllal, hogy Kolomija városát mielőbb elérje. Elsőként az 1. hegyidandár lépte át a határt, mögötte a gyorsadtest seregtestei zárkóztak fel. A három gépkocsizó zászlóalj este hat óra magasságában lépett ellenséges területre. A Kárpátokon való átkeléskor a rövid mozgósítási idő miatt a felkészületlenség jelei mutatkoztak. A híradóvonalak túlterheltek voltak, amit csak súlyosbított, hogy a légoltalmi beszélgetések – mivel azok mindent megelőznek, még a hadműveleti közlést is – folyamatosan bénították a rádióforgalmazást. Hiány mutatkozott gépjárművek tekintetében is, a polgári gépkocsik közt pedig sok volt a silány minőségű.¹⁸³ Az előrehaladás nagyon lassú volt, mivel a visszavonuló Vörös Hadsereg katonái az utakat több helyen is aláaknázták. A mozgást a heves esőzések, valamint az azt követő áradások¹⁸⁴ is nehezítették, mivel a Szovjetunió elleni támadás a Kárpátok klimatikus szempontjából pont a nagy esőzések időszakára esett. Nagy feladatot hárult a zászlóaljakra és a dandár utász csapataira, mivel a határtól

---

¹⁸⁰ Sztálin-vonal: A Szovjetunió 1939 előtti nyugati határán megerősített körletek (kisebb beton bunkerek) összefüggő rendszere, a legfontosabb hadászati irányok lezárására. A megerősített körletekbe géppuska fészkeket, valamint különböző tüzérségi eszközöket telepítettek. A bunkereket tábori erődítések kötötték össze, melyek nagyon keskeny és mély lövészárkokból álltak. Lengyelország megszállását követően a védvonalat részben leszerelték. VATTAY, 1942. 24.

¹⁸¹ ANDAHÁZI SZEGHY, 2016. 41.

¹⁸² HL: Kárpát-cso., 1. dob., I/2.

¹⁸³ HL: Tgy.: 2975. Hadácsy Rezső: Hajrá Hungária. I. rész. 12.

¹⁸⁴ MUJZER, 2017. 3.

egészen Gyeljatyinig¹⁸⁵ a szovjetek összesen 21 országúti és vasúti műtárgyat semmisítettek meg. Miután ez az útszakasz szoros jellegű volt, hatalmas torlódások alakultak ki, amikkel a szovjetek jelentős késleltetést okoztak. A hidakat az utászoknak pár óra alatt kellett olyan állapotba hozniuk, hogy azok elbírják a hadiforgalmat. A helyreállító munkák felgyorsítása céljából a hadtest egyesítette műszaki csapatait, de a gépkocsizóknak így is a határtól pár kilométerre kellett éjszakázniuk.¹⁸⁶

Július 2-án a dandár folytatta a támadást élen az 5. gépkocsizó zászlóaljjal, de a felrobbantott hidak javítási munkái miatt az előrehaladás nehézkesen történt. A dandárvezetés úgy döntött, hogy az összevont helyreállító munkákba kapcsolódjanak be a 4. és 5. gépkocsizó zászlóalj árkász szakaszai is, melyeket teljesen előre vontak, a 6. gépkocsizó zászlóaljat pedig megindították Tatarov irányába a Kárpát-csoport éléként. A zászlóalj a várost elérve azzal szembesült, hogy Tatarov és Gyeljatyin közt újabb hidak vannak felrobbantva, ezért a gépkocsikat kellő biztosítás mellett hátrahagyva gyalogosan indultak meg a város irányába. Az 5. gépkocsizó zászlóalj egységei csak másnap hajnalban érték be a 6. gépkocsizók visszamaradt részét a jarencsei völgyhídnál, ami szintén fel volt robbantva. Nem sokkal később a 4. gépkocsizó zászlóaljnak is sikerült felzárkózni rájuk.¹⁸⁷ A gyalogmenetben lévő és a szorosokból elsőként kiérő 6. gépkocsizó zászlóalj a délután folyamán bevonult Gyeljatyinba, ahol a 2. századát biztosításként hátrahagyta, a zöm pedig megindult Kolomija felé.¹⁸⁸ Itt egy százötven fős szovjet utóvéd kiverése után birtokba vette a várost. Ez volt az előretörő gépkocsizó részek első összecsapása a háborúban, mely 1 fő veszteséggel¹⁸⁹ zajlott le.¹⁹⁰ A

¹⁸⁵ Érdekes, hogy a szovjetek a műtárgyak robbantásával Gyeljatyin után felhagytak, pedig a település után is nagy számban található hidak és egyéb létesítmények a Dnyeszterig. Ennek az egyetlen oka az lehetett, hogy kezdetben még nem számoltak a szovjetek tartós visszavonulással.

¹⁸⁶ KRAMER, 1942. 50-61.

¹⁸⁷ HL: Kárpát-cso., 1. dob., II/5.

¹⁸⁸ HL: Kárpát-cso., 1. dob., III/c.

¹⁸⁹ Gál Antal (1917. X. 08. – 1941. VII. 05): tizedes. HL: Központi Irattár 624. számú veszteségi karton.

¹⁹⁰ HL: Tgy.: 3059. Nagy Miklós: Az 1941. évi oroszországi hadjárat. 2.

bevonuló magyar csapatokat a városban virágosó fogadta.¹⁹¹ A lakosság nagyon barátságos volt a magyar honvédekkel, készséggel adtak mindent, amijük csak volt.¹⁹² A szívélyes fogadtatás oka az NKVD által elkövetett mézszárlás lehetett, melynek nyomaival a magyar katonák is szembesültek. A visszavonuló Belügyi Népbiztosság alakulatai több esetben is legyilkolták a velük szembeforduló települések lakosait. Kolomija¹⁹³ városában is rettenetes állapotok uralkodtak. A szovjetek alól „felszabaduló” lakosság, a bolsevikokkal szimpatizánsnak tartott zsidókat¹⁹⁴ összetelerelte és ütve-verve elhajtotta őket a Lenin-szoborhoz, hogy lebontassák velük azt.¹⁹⁵ A városban később megjelenő német bevetési csoportok (Einsatzgruppe) részéről külön panasz tárgyát képezte, hogy a magyar katonaság mindenütt leállíttatta az ukránok által kezdeményezett pogromokat.¹⁹⁶

A jaremcsei völgyhíd mellett estére készült el a szükséghíd, amelyen elsőként a 4. gépkocsizó zászlóalj kezdte meg az áthaladást. A Kárpátokban közben még mindig hatalmas torlódások voltak. A Kárpát-csoport alakulatai közül számos még át sem lépte a magyar-szovjet határt. Az előretörés emiatt az élen lévő és a Kárpátokból eddig egyedüliként kiért 2. gépkocsizó dandárra hárult.¹⁹⁷ Ennek kellett végrehajtania azt a feladatot, amit magának a Kárpát-csoport egészének kellett volna, mégpedig, hogy üldözzön a Dnyeszterig, tisztítsa meg a sávját, vegyen birtokba ép Dnyeszter-hidakat és a túlsáron létesítsen hídfőket.¹⁹⁸ Július 3-án kapta kézhez a gyorshad-

---

¹⁹¹ UNGVÁRY, 2010. 14.

¹⁹² HL: Tgy.: 2811. Somló Béla: A pécsi gépkocsizó osztály IV/2. tdk. oszlopának részvétele a gyorshadtest 1941. évi oroszországi hadjáratában. 19.

¹⁹³ Mindenképpen megjegyezném, hogy a helyi lakosság egy részének pozitív magatartása Kolomijában is és a később sorra kerülő településeken is az elsőként átvonuló/bevonuló magyar csapatokat érintették. Véleményem szerint az ismeretlen „új” iránti bizakodásból fakadt a lakosság ilyen irányú hozzáállása a Szovjetuniót megtámadó magyar csapatokhoz.

¹⁹⁴ Az itt élő zsidók egyfajta emancipációs lehetőségként fogták fel a kommunista ideológiával való azonosulást, hiszen a térségre jellemző volt már korábban is az „antiszemita tradíció”. UNGVÁRY, 2015. 172.

¹⁹⁵ HL: Tgy.: Hadi Antal: Naplójegyzetek a II. világháború kezdetéről. 6.

¹⁹⁶ UNGVÁRY, 2015. 175-179.

¹⁹⁷ Az 1. gépkocsizó dandár még csak ezen a napon ért be a felvonulási körzetébe, Borkút térségébe.

¹⁹⁸ HL: Tgy.: 3059. Nagy Miklós: Az 1941. évi oroszországi hadjárat. 3.

test parancsnoksága Németh József tábornok¹⁹⁹ jelentését a hadműveleti helyzetről és a szovjetek jellemzéséről, melyet a gépkocsizó dandár parancsnokságának is továbbítottak. Németh tábornok ebben a következőket közölte: „Az orosz erők általában az egész arcvonal mentén visszavonulóban vannak. Sok a bekerített orosz kötelék, melyek a végsőkig makacsul és szívósan harcolnak. Jellemzésükre szolgáljon egy példa, hogy a már üzemképtelenné vált harckocsit is védelmезik!”²⁰⁰

A dandárparancsnokság július 4-én értesült róla, hogy a Dnyeszteren már csak három ép híd van, melyek közül kettő Zalescsikinél található. A dandár vezetése ezért 10 órakor elrendelte a Zalescsiki irányába való előretörést, azzal, hogy az 5. gépkocsizó zászlóalj Kolomiján át Horogyenka irányába folytassa az útját, a 6. gépkocsizó Kolomiján várják a további parancsot, a 4. gépkocsizó pedig Gyeljajtin városán kívül gyülekezzenek.²⁰¹ Az 5. gépkocsizó zászlóalj elővédjét Fűszfás Frigyes százados²⁰² parancsnoksága alatt a zászlóalj 2. százada alkotta, két páncéltörő ágyúval, három árkász rajjal és egy géppuskás szakasszal kiegészülve. Az elővéd 13 óra magasságában érte el a települést, ahol legalább két zászlóaljnyi szovjet egységbe ütközött. Az elővéd parancsnoka a csapatát azonnali támadásra rendelte, de a szovjetek nagyon szívósan védekeztek, csaknem minden házért meg kellett küzdeni. A zászlóaljparancsnokság értesülve az eseményekről, azonnal megindította a 3. századot, hogy egy átkaroló manőverrel legyenek a Fűszfás-csoport segítségére. Miután a zászlóalj törzs is beavatkozott az eseményekbe, a szovjetek defenzíváját sikerült felszámolni és őket Szerafinre visszavetni.²⁰³ A harcokban életét veszttette Fűszfás Frigyes is, akinek posztumusz odaítélték a Magyar Érdemrend Tisztikeresztjét hadiékítménnyel és kardokkal.²⁰⁴ A szovjet fél ellenállása Horogyenkánál a korábban említett június 30-ai parancsból következett, mely szerint a Délnyugati Front csapatainak és a Déli Front jobb szárnyának a Sztálin-vonalhoz kell visz-

¹⁹⁹ Németh József II. (1888. XI. 24 – 1964. IX. 06.): tábornok, 1941. július és október között a Dél Hadseregcsoporthoz tartozó tábornok. SZAKÁLY, 2003. 256.

²⁰⁰ SALLAI, 1955. 40.

²⁰¹ HL: Kárpát-cso., 1. dob., II/5.

²⁰² Fűszfás Frigyes (1908. III. 31 – 1941. VII. 04.): százados, az 5. gépkocsizó zászlóalj hivatásos tisztje. HL: Központi Irattár: 178. számú veszteségi katon.

²⁰³ HL: Kárpát-cso., 1. dob., II/5-b.

²⁰⁴ HONVÉDSÉGI KÖZLÖNY, 1941. 493.

szavonulniuk. A Horogyenkánál lévő szovjet csapatok a Déli Front 18. hadseregének Csernovic irányából Zalescsikin át a Sztálin-vonalhoz tartó egységeit fedezték.²⁰⁵ Ezzel Vörös János tábornok, a 2. gépkocsizó dandár parancsnoka is tisztában volt, ezért az 5. gépkocsizó zászlóaljat a később beérkező 4. gépkocsizó zászlóaljjal együtt Zasztavkára irányította, míg a 6. gépkocsizó zászlóaljat Kocmanyon át Csernovicre küldte. Így kívánta bekeríteni az ellenséges szovjet erőket.²⁰⁶ A 4. és 5. gépkocsizó zászlóaljból a 12. kerékpáros zászlóaljjal kiegészülve egy harccsoportot hoztak létre a délvidéki hadműveletekből ismert Benda Antal ezredes parancsnoksága alatt. A Benda-csoport késő délután harcra fejlődött Horogyenka és Szerafin között, hogy megindítsa a támadását Zalescsiki és Zasztavka település ellen, az akkor már csak egyetlen ép Dnyeszter-hídjért. Az ellenséges erőkkel a csoport kisebb harcokat vívott, végül a szovjetek visszavonultak a Dnyeszter előtt fekvő településre, Zvenjacsinra.²⁰⁷ Az éjjelt Horogyenka mellett töltötték.²⁰⁸ Miután a korábban Gyeljatyinon maradt részek is beérkeztek Kolomijába, a 6. gépkocsizó zászlóalj is megindult Csernovic felé.²⁰⁹ Este 6 óra volt már, amikor a 6. gépkocsizó zászlóalj parancsnoka ki tudta adni a menetparancsot a zászlóalj élét képező, és egy üteggel megerősített félszázadnak, hogy a Kolomija-Zabolotov-Snyatyin-Osehlib menetvonalon törjön előre. Rájuk szorosan felzárkózott a zászlóalj többi része is. Már sötétedett, amikor a zászlóalj felderítői jelentést tettek, hogy Snyatyinnál szovjet csapatokba ütköztek. A zászlóaljparancsnok utasítása értelmében az él előretört és megtámadta a települést. Mint utólag a fogolyvallomásokból kiderült, a sötét miatt a szovjetek azt hitték, hogy egy harcko-

---

²⁰⁵ ANDAHÁZI SZEGHY, 2016. 53.

²⁰⁶ HL: Kárpát-cso., 1.dob. II/5.

²⁰⁷ HL: Kárpát-cso., 1.dob. III/c.

²⁰⁸ Ha nem volt megoldható egy településre való beszállásolás, akkor az éjszakát a tehergépkocsik platóján töltötték a katonák. A ponyvát mindig leengedték, ami védett az esőtől és a portól is. A tehergépkocsik akkumulátoráról még világítás is hátra volt vezetve. Akik nem értek fel a platóra, azok a tehergépkocsik között aludtak. Ők kénytelenek voltak a korábbi mozgósítások miatt tönkrement sátorlapokat használni, melyek már csak kisebb esőktől védtek meg őket. HL: Tgy.: Somló Béla: A pécsi gépkocsi osztály IV/2 tkg oszlopának részvétele a gyorshadtest 1941 évi oroszországi hadjáratában. 33.

²⁰⁹ HL: Kárpát-cso., 1.dob. I/1

csikkal megerősített nagyobb egység ütött rajtuk és ezért rövid tűz-párbajt követően visszavonultak. A Kárpát-csoport iratai között az esetről egy érdekes feljegyzés is található: *„A helyét máskor a legnagyobb veszélyben is oly önfeláldozóan megálló orosz katona, most a sötétség miatt minden alapot nélkülöző pánikba esett és ez volt az, ami kicsavarta kezéből a fegyvert.”*²¹⁰ Az éjjelt a zászlóalj a településen töltötte, felderítői pedig az éjszaka folyamán elérték Kocmanyt.

Július 5. mind a három gépkocsizó zászlóalj számára eseményekkel teli nap volt. A dandárparancsnokság a reggeli órákban úgy rendelkezett, hogy a 6. gépkocsizó zászlóalj egy kerékpáros félszázaddal és egy üteggel kiegészülve vegye birtokba Kocmanyt és egy átkaroló hadművelettel támadja meg a szovjet erőket. A Benda-csoport feladata Horogyenkáról Zvenjacsin felé vezető út mentén támadva a Dnyeszteren átívelő zalescsiki híd birtokba vétele volt. A Benda-csoport tagjai közül elsőként az 5. gépkocsizó zászlóalj indult meg, de mivel teret veszítettek, a 4. gépkocsizók is bekapcsolódtak az ütközetbe. A kassai zászlóalj egyik szakaszát Pásztor Lajos őrmester²¹¹ vezette, akinek tisztí okmánygyűjtője a következőket tartalmazza az akkor lezajlott eseményekről: *„Horogyenkánál egy ellenséges század a támadás továbbvitelét megállította. Mint szakaszparancsnok azt a feladatot kapta, hogy szakaszával kerülje oldalba vagy hátba az ellenséget, ezáltal a támadás további tért nyerjen. A feladatot teljes mértékben végrehajtotta, az ellenséges századot foglyul ejtette, és a század segítségére siető szakaszt is visszavetette. Több nehézgépet zsákmányolt.”*²¹² A gépkocsizó csapatok közös fellépésének eredményeként a szovjet erők ismét visszaszorultak Zvenjacsinra. Az 5. gépkocsizó zászlóalj egy százada ezután déli irányból átkarolva támadta a települést. Az ő biztosításukat a 4. gépkocsizók 2. százada látta el a település mellett húzódó egyik magaslatról. A heves helység harcokat követően a szovjet csapatok megkezdték a visszavonulást, majd felrobbantották a Dnyeszteren átívelő hidat. A 4. gépkocsizó zászlóalj néhány felderítőjének

²¹⁰ HL: Kárpát-cso., 1.dob. II/5-c. 8.

²¹¹ Pásztor Lajos (1912. IX. 05 - 1994. VII. 22.): őrmester, szakaszparancsnok, 1938.05.01. és 1944.04.29. között a 4. gépkocsizó zászlóalj altisztje. A horogyenkai fegyverténye miatt a Nagy Ezüst Vitézségi Éremet adományozták részére.

²¹² HL: Központi Irattár: 19598. számú tisztí okmánygyűjtő.

azonban, Dorner Dezső százados²¹³ vezetésével még sikerült átjutnia rajta, akik így a túlparton rekedtek. A harci események után a Benda-csoport tagjait visszavonták Varencjanka vonalába, ahol biztosító feladatokat láttak el.²¹⁴

A Benda-csoport harcaival egy időben a 6. gépkocsizó zászlóalj arcvonalán is zajlottak az események. Miután előző nap este a feldehítők elérték Kocmanyt, július 5-én a reggeli órákban a főcsapat is megkezdte menetét, hogy elfoglalja a várost. A település birtoklása kulcsfontosságú volt, mivel Csernovicról, illetve Kolomijából Zalescsikire futó utak itt kereszteződtek. A térségben ellenséges csapatokkal kellett számolni, hiszen errefelé vonultak vissza a Kárpátokból a román, valamint a német 11. hadsereg által kivetett szovjet erők, akiknek célja a zalescsiki hídon való átjutás volt. A zászlóalj 3. százada kisebb harcok árán bevonult a városba, majd nekiláttak a település biztosításának. Ekkor jelentette az egyik járőr a századparancsnoknak, hogy Csernovic felől ellenséges gépkocsik közelednek. A körülbelül ötven főből álló ellenséges csapatot, ami a szovjet 28. hegyilövész-hadosztály elővédje volt, a 3. század heves harcokban visszavetette. A foglyok és a helyi lakosság elmondása szerint a közelben (Kocmanytól keletre, Valava térsége) nagyszámú ellenség tartózkodott, akik közül egy egység meg is indította a támadását Kocmany ellen. Az útelágazásért küzdő század egyre reménytelenebb helyzetben volt a körülbelül zászlóaljnyi túlerővel szemben, amikor is a zászlóaljparancsnok úgy határozott, hogy ellentámadással veti vissza a szovjetek nyomását. A zöm beavatkozását követően nem sokkal a helyzet javulni látszott, sőt a támadók arcvonala összeomlott. A 6. gépkocsizó zászlóalj részei azonnal átváltottak üldözésbe, azonban hamarosan újabb heves ellenállásba ütköztek. Keményfy alezredes az új helyzetet jelentette a dandárparancsnokságnak, amelytől azt az utasítást kapta, hogy ne kezdeményezzen támadást,

---

²¹³ Dorner Dezső (1907. V. 11 – 1987.): százados, 1938. 05. 01. és 1942. 04. 01. között a 4. gk. zlj. tisztje. Tiszti okmánygyűjtője kitér a zalescsiki fegyvertényre: „Dorner Dezső Zalescsikinél saját elhatározásából kis erővel átkelt a hídon, majd másnap a kaszperivci Szeret hidat épen elfoglalta. Vállalkozását annak ellenére végrehajtotta, hogy zászlóaljparancsnoka az végrehajthatatlannak minősítette. Dorner haditettét példás kezdeményező szellem, egyéni bátorság és önfeláldozásra kész vezetés jellemzi. Fegyverténye veszteséget nem követelt.” HL: Központi Irattár: 11698. számú tiszti okmánygyűjtő.

²¹⁴ HL: Kárpát-csopt., 1.dob. III/c.

hanem várja be a felmentésükre küldött páncélgépkocsi szakaszt²¹⁵ és a 4. gépkocsizó zászlóalj egy századát.²¹⁶ Időközben a zászlóaljon a VII. közfelderítő század repülőgépei is próbáltak segíteni kisebb bombatámadásaikkal.²¹⁷ A megerősített 6. gépkocsizó zászlóaljnak végül hullámzó harc után sikerült a közeli magaslatokon jól védhető állásokat foglalni és a szovjetek támadását visszaverni, akik az éjszaka folyamán el is vonultak.²¹⁸ A zászlóalj vesztesége 12 fő hősi halott volt.²¹⁹ A munkácsi gépkocsizó alakulat ezt követően északi irányba fordult és a Kadobaszye menetvonalon közelítette meg Zalescsikit. A Kocmanynál lezajlott ütközetekben feltűnő volt a szovjetek tűzereje, főleg az aknavetőök tekintetében, amelyek tűzével a kezelőszemélyzetnek a mozgó célpontokat is kiválóan sikerült lekövetnie. A harcokban a szovjetek nagy számban alkalmaztak géppisztolyt. Ezek hiánya érződött leginkább a magyar gépkocsizó gyalogságon.²²⁰

A Zalescsikiért folytatott ütközetek voltak az eddigi hadműveletek legkomolyabb összecsapásai a szovjet és a magyar gépkocsizó erők között. A Dnyeszter átjáróiért vívott harcokban ismerkedtek meg először a magyar csapatok azzal a jellegzetes védekező harcmodorral, melyet a szovjet fél a hadműveletek későbbi szakaszaiban is elsőszeretettel alkalmazott. E harceljárás jellemzője volt, hogy rendszerint megbújva, az ellenség felderítő élét teljesen átengedik a saját vonalaikon, hogy aztán a zömön oldalról és közvetlen közlelről rajtaüthessenek.²²¹ Mivel a torlódások még mindig nem szűntek meg a Kárpátokban, a vonatcsapatok képtelenek voltak követni a dandár útját, így az utánpótlás nélkül maradt. Más megoldást nem találva, a lőszerellátmányt repülőgépekkel juttatták el a dandár csapataihoz. Szintén gondot jelentett, hogy a dandár a gyors mozgósítás miatt még mindig nem rendelkezett kellő létszámú egészségügyi szolgálattal.²²²

²¹⁵ A 2. gépkocsizó dandár hadrendjében a 2. felderítő zászlóalj, felderítőpáncélgépkocsi százada rendelkezett 16 db 39M Csaba páncélgépkocsival.

²¹⁶ ZENTAL, 1942. 489-505.

²¹⁷ M. SZABÓ, 1987. 83.

²¹⁸ HL: Kárpát-csop., 1.dob., II/5-c.

²¹⁹ HL: Vkf. 1. oszt. napi helyzetjelentések B/243. doboz 2321.

²²⁰ HL: Kárpát-csop., 1.dob., II/5-c.

²²¹ HL: Tgy.: 2975. Hadács Rezső: Hajrá Hungária. I. rész. 53.

²²² TÓTH-DOMBRÁDY, 1987. 199.

Július 6-án a gyorsadtest parancsnoksága úgy rendelkezett, hogy a 2. gépkocsizó dandár feladata a felderítés és az üldözés lesz a Dnyeszter és a Szeret folyók közti szakaszon, ezért a dandárnak mielőbb partot kell váltania. Zalescsikinél csak gyalogos közlekedésre szolgáló egyszerű szükséghidat, más szóval bürüt lehetett építeni, kicsit északabbra viszont Mihalicse községnél a szovjetek által visszahagyott anyagokból össze tudtak állítani egy kompot, amivel a gépkocsik is át tudtak kelni a folyón. A partváltás másnap hajnalban kezdődött meg. A 4. gépkocsizó zászlóalj gyalogos részei a Zalescsikinél elkészült bürün, míg gépjárműveik és lövegeik a mihalicsei komppal elsőként keltek át a Dnyeszteren.²²³ A partváltást követően a zászlóalj részei tovább indultak és egészen Borscsuvig jutottak el, felderítőik pedig a Szeretet is elérték.²²⁴ Június 8-án, miután kiderült, hogy a szovjetek a Dnyeszter és a Szeret folyók közti területet teljesen kiűrtették, megérkezett a gyorsadtest parancsnokságára a Honvéd Vezérkar főnökének a parancsa is, melynek értelmében a gyorsadtest június 9-től a német Dél Hadseregcsoportnak lesz alárendelve és kiválik a Kárpát-csoportból, tehát a németek közvetlen alárendeltségébe kerül.²²⁵

A Kárpát-csoport parancsnoksága nem értett egyet a magyar gyorsadtest német alárendeltségbe való utalásával, és aggodalmait meg is osztották a vezérkar hadműveleti csoportfőnökségével. „A gyorsadtest az egyetlen drága, korszerű és értékes seregtestünk. Féltő, hogy tőlünk elkerülve olyan feladatokra lesz alkalmazva, mellyel megbirkózni nem tud. A németekkel egyenrangú partner a két gépkocsizó dandár, a lovasdandár inkább kolonc az előremozgásnál.”²²⁶ Időközben a 2. gépkocsizó dandár feladatául kapta, hogy törjön előre a Zbrucsig, ami három oszlopban valósult meg. Jobb oldalon a 4. gépkocsizó zászlóalj, középen a 12. kerékpáros zászlóalj, a balszélen pedig az 5. és 6. gépkocsizó zászlóalj haladt. A zászlóaljak sikerrel partot váltottak a Szere-

---

²²³ Július 7-én az 1. gépkocsizó dandár, amely eddig még nem vett részt harci cselekményekben, Mihalicse-nél átkelt a Dnyeszteren, és mint második lépcső felzárkózott a Szeret vonalára.

²²⁴ HL: Kárpát-cso., 1.dob., III/c. B.

²²⁵ HL: 1067 M.1. Vkf. 941.VII.7.

²²⁶ HL: Tgy.: 2934. Sallai Elemér: Adalékok a Horthy-hadsereg háborús tevékenységéhez. 33.

ten, majd az előre kijelölt terepszakaszokra – kisebb patakok, folyók – való felzárkózásokat követően 9-ére mindegyikük elérte az Osztrák–Magyar Monarchia régi határát, a Zbrucy folyót is, de az azon való átkelést másnapra halasztották.²²⁷

Még július 8-án az élen előretörő 2. gépkocsizó dandár parancsnoksága egy beszámolót tett közzé eddigi haditapasztalatairól, melyet a magyar támadó alakulatok összes parancsnokságának továbbítottak. Ebben a parancsnokság az alábbiakat jegyzi meg: „*az oroszok igen szívósan védekeznek, a legkisebb egységek is az utolsó emberig kitartanak. Fegyverük igen korszerű. Csaknem mindnek automata puskája van és sok a géppisztoly. Roncsoló hatású lőszert²²⁸ használnak, mellyel elsősorban a tiszteket igyekeznek kilőni. Aknavetőjük kiváló.*”²²⁹ A dandár parancsnoksága által leírtak szinte teljesen megegyeznek Németh tábornok július 3-án kiadott jelentésével, melyben a szovjetek szívósságát és elszántságát ismerteti a német Dél Hadseregcsoport teljes arcvonalán. Érdemes figyelmet szentelni a dandárparancsnokság azon megállapításának, miszerint a szovjetek elsősorban a tiszteket igyekeznek célba venni.²³⁰ A szovjetek ezen eljárása miatt alakult ki a magyar tiszteknél, hogy az egyenruhájukon megkísérelték a lehető legkevesebb olyan elemet viselni, ami differenciálta őket a legénységi állománytól.²³¹ A szovjet katonák jellemzésénél a tárgyilagosság miatt mindenképpen meg kell említeni, hogy a Vörös Hadseregnek

²²⁷ HL: Kárpát-csop., 1.dob., III/b.

²²⁸ A szovjet gyalogság 13 fajta lőszert használt a kézifegyvereiben. A roncsoló hatású lőszer mellett előszeretettel alkalmazták a foszforos lőszerket is. Itt a lövedék röppályája láthatóvá válik, ami elsősorban az irányzást segítette. A foszforos lőszer nagyon súlyos sérüléseket okozott és a gyógyulási idő is többszöröse, mint a sima lőszernek. URBÁNYI, 1942. 15.

²²⁹ HL: Tgy.: 3294. A m. kir. 4. „Hadik András” huszárezred részvétele a m. kir. I. gyorshadtest 1941. évi Szovjetunió elleni hadjáratában. 7.

²³⁰ Ilyen eset történt a 6. gépkocsizó zászlóaljjal Kocmányánál. Egy ruszin nemzetiségű honvéd a harc közben a szovjetek közé keveredett és ott észrevétlenül meghúzódott. Tanúja volt, ahogy a szovjet parancsnok arra bízta a katonáit, hogy a magyar tisztre tüzeljenek, aki akkor saját tisztí egyenruháját viselte. HL: Kárpát-csop., 1.dob., II/5-c. 625.

²³¹ Ez alatt elsősorban a zubbonyon lévő aranyszínű gombok barnára való cserelését (ezt 1942-től már központilag elő is írják a tábori ruházaton), valamint az arany vállzsinórtól való megváltást értem. Természetes a parolin viselniük kellett a rendfokozati jelzést, de az távolról nem volt annyira észrevehető. Harcban a tisztek azonnal karabélyt fogtak, hogy ebben se különbözzenek a többiektől.

voltak olyan csapatrészei – elsősorban az ukrán nemzetiségű sorállományból álló egységek²³² –, melyek harci kedve a háború első heteiben katasztrófális volt. Igaz, nem ez volt a jellemző, de azért szép számmal akadtak olyan katonák – leginkább a fentebb említett csapatokból –, akik akár harc nélkül is megadták magukat a szembenálló német vagy magyar csapatoknak.²³³

Június 9-én, mint már említettem, a gyorsadtest, alárendeltségében a 2. gépkocsizó dandárral és így a három gépkocsizó zászlóaljjal kivált a Kárpát-csoportból. Ennek oka a németek kérése volt, mivel hadműveleteik további folytatásához szükségesnek látták a magyar gyorsan mozgó alakulatok alkalmazását. A Kárpát-csoport a továbbiakban katonai és területi közigazgatási parancsnokságként működött tovább a megszállt területeken.²³⁴ Tehát megszálló erőként felügyelte az államhatár és a gyorsadtest működése közti területet, biztosító, valamint közbiztonságot helyreállító feladatkörökkel.²³⁵

Harcok a Bugig és a Bug mentén

Június 10-ig a német csapatok elfoglalták Litvániát, Belorussziát, Lengyelországot és Ukrajna egy részét. Megközelítőleg harminc szovjet hadosztály semmisült meg, és körülbelül hetven hadosztály személyi és műszaki állománya szenvedett hatalmas veszteségeket. A szovjet üzemanyag- és hadianyagraktárak közel fele is odaveszett az eddig lezajlott harcok során.²³⁶ A német hadvezetés terveiben igen fontos szempont volt Ukrajna mielőbbi elfoglalása. Úgy vélték, ha a Szovjetunió elveszti a krivoj-rogi ércet, a donyeci szenet, a nyikopoli mangánt és a harkovi iparvidéket, az egyenesen vezet majd a sztálini állam összeomlásához. Emiatt kardinális fontosságú volt Kijev bevétel, hiszen innen kiindulva szándékoztak döntő csapásokat mérni a

²³² Jellemző volt a szovjet hadseregben, hogy az „egyszerűség kedvéért” azonos nemzetiségű sorállományból álló egységeket hoztak létre, orosz tisztek irányítása alatt. Ennek eredményeként tudható be a változó harci teljesítmény.

²³³ UNGVÁRY, 2015. 52.

²³⁴ A megszállt területeket az 1. hegyidandár és a 8. határvadász dandár között osztották fel. A Kárpát-csoport parancsnoksága Kolomijára, majd a későbbiekben Proszkurovba, Pervomajszkba azt követően pedig Vinnyica térségébe települt. AN-DAHÁZI SZEGHY, 2016. 127.

²³⁵ DOMBRÁDY, 2012. 29.

²³⁶ SZUNOMÁR, 2016. 53.

Déli és a Délnyugati Front csapataira. A szovjetek is tudatában voltak annak, hogy Kijev kulcsszerepet tölt be a német tervekben, ezért megalakították a város védelmének törzsét, amely folyamatosan egyeztetett a Délnyugati Front általános védelmi tervével. A mozgósított kijevi lakosság erősítési munkálatainak eredményeképp egy védősávot létesítettek, mely átkarolta a várost.²³⁷

A német 6. hadseregnek és az 1. páncéloscsoportnak július elejére sikerült megközelítenie csaknem húsz kilométerre az ukrán fővárost, azonban a heves szovjet ellenállás miatt támadásuk megakadt. A páncéloscsoport végül délkeleti irányba fordult, Umany felé, hogy a Sztálin-vonalat sikeresen áttörő 17. hadsereg által lekötött szovjet 12. és 6. hadseregeket észak felől bekerítse. A Dél Hadseregcsoport²³⁸ déli szárnyán a német 11. hadsereg feladata az előbb említett északi átkarolás kiterjesztése volt déli irányba a szovjet 18. hadsereg mögött, szintén Umany felé. A szovjet fél válaszul az 5. és 26. hadsereggel ellenlökéseket indított, melyek célja Kijev elfoglalásának megakadályozása, illetve a visszavonuláshoz való időnyerés lett volna, főleg, miután felismerték a német átkarolási szándékot. A Legfelsőbb Parancsnokság Főhadiszállása²³⁹ – elsősorban a német átkarolási szándék miatt – 1941. július 18-án kelt direktívájában utasította a Déli és Délnyugati frontok 18., 9., 6. és 12. hadseregét a Belaja Cerkov-Dnyeszter folyó vonalára történő visszavonulásra.²⁴⁰ A szovjet vezetés a háborús erőfeszítések központosítása érdekében bevezette a fegyveres erőknél a katonai komisszárok intézményét. A komisszárokat nemcsak az ezredekhez, hadosztályokhoz és a hadsereg különböző törzseihez nevezték ki, hanem megtalálhatóak voltak az

²³⁷ POSZPELOV, 1964. 85-86.

²³⁸ A Dél Hadseregcsoport alárendeltségébe ekkor 53 német hadosztály, 16 román hadosztály + 10 dandár, 2 szlovák hadosztály + 1 dandár, valamint a magyar csapatok tartoztak. A hónap végén további 3 olasz hadosztály érkezett. GRECSKO, 1977. 115.

²³⁹ A szovjet Legfelsőbb Parancsnokság Főhadiszállása 1941. július 10-ig a Főparancsnokság Főhadiszállása nevet viselte. Ez volt a szovjet vezetés legfelsőbb szintere Sztálin elnökletével. Sztálin 1941. augusztus 8-ai legfőbb parancsnoknak való kinevezését követően felveszi a Legfőbb Főparancsnokság Főhadiszállása (SZTAVKA) nevet. A szovjet vezérkar e szerv végrehajtójaként működött. GRECSKO, 1977. 676-682.

²⁴⁰ ANDAHÁZI SZEGHY, 2016. 65.

alegységeknél is (század-, ütegszinten) és a „politruk” nevet viselték.²⁴¹

A magyar gépkocsizó zászlóaljához visszatérve – amelyek számára egyelőre nem határozott meg új feladatokat a német vezetés –, július 9-én a Zbrucs folyónál álltak, amin másnap hajnalban keltek át. Elsőként a dandár felderítő zászlóalja kezdte meg a partváltást, amely ezután elérte Kamenyec-Podolszkijt. Ezt az 5. és 6. gépkocsizókból újjászervezett Benda-csoport követte, amelyre a 4. gépkocsizók is felzárkóztak. A település bevételét a 4. gépkocsizók kezdték meg, akik heves tűzharcba kerültek a szovjet utóvédekkel, majd miután a Benda-csoport másik két zászlóalja átkarolta a várost, a szovjetek ellenállását is sikerült megtörni. A Kamenyec-Podolszkijba bevonuló csapatokat szörnyű látvány fogadta. A települést a német bombázások teljesen tönkretették, a romok alatt mindenfelé holttestek heverték, és a lakosság jó része elmenekült.²⁴² Érdekes, hogy a gyorshadtest parancsnoka, Miklós Béla tábornok ezen a napon a 2. gépkocsizó dandár zömével ünnepi keretek között vonult be a városba. A következő napokra szóló hadtestintézkedés alapján a három gépkocsizó zászlóaljnak Kamenyec-Podolszkijtól keletre, a Sztugyenyica alsó összefolyásánál kellett gyülekeznie, és számukra július 20-ig minden mozgást beszüntettek.²⁴³ A hadműveleti szünet alatt a 2. gépkocsizó dandár kötelékei rendezésével volt lekötve. Az újonnan beérkezett kiegészítések elosztása, valamint a feltöltések és javítások elvégzése már nélkülözhetetlen volt a hadjárat folytatásának szempontjából, hiszen mindezedáig a gépkocsizó csapatok szinte békeállománnyal vettek részt a harci cselekményekben. Az 5. gépkocsizó zászlóalj bevonuló tartalékosai például július 15-én gyalogmenetben érkeztek meg Kolomijába, akikért a zászlóaljparancsnok tizenkét üres gépkocsit küldött. A 140 főnyi tartalékos 17-én jutott el a zászlóaljhoz, és ezzel az alakulat majdnem elérte a hadrendben előírt hadilétszámot.²⁴⁴ A 6. gépkocsizó zászlóalj már korábban kapott egy kisebb létszámú erősítést, viszont a gépkocsizó zászlóaljak kassai csoportja még mindig azzal a létszámmal vett részt a hadműveletek-

²⁴¹ GRECSKO, 1976. 75-76.

²⁴² HL: Tgy.: Hadi Antal: Naplójegyzetek a II. világháború kezdetéről. 6.

²⁴³ HL: Kárpát-cso., 2.dob., IV/a.

²⁴⁴ HL: Kárpát-cso., 1.dob., III/1-c.

ben, amellyel korábban elindult a békeállomáshelyéről. Ez idő alatt a német hadvezetés ismertette a magyar csapatokkal való további terveit. A Dél Hadseregcsoport alárendeltségébe utalt gyorshadtestet kezdetben az 1. páncéloscsoport alatt kívánták alkalmazni a Kijev elleni hadművelet támogatása céljából. Előretolása északi irányba viszont nem történt meg, mivel Stülpnagel tábornok is igényt tartott a magyar egységekre, hivatkozva a 17. hadsereg megnövekedett feladataira, valamint arra, hogy ha a magyar gyorshadtestet északi irányba eltolnák, az átvágná a 17. hadsereg előretörési területét, illetve az utánpótlási vonalak is összekeverednének, ami hatalmas káoszt okozna.²⁴⁵

Miután Stülpnagel tábornok kérését a magasabb parancsnokságon jóváhagyták, a német vezetés úgy döntött, hogy a gyorshadtestet a 17. hadsereg déli és a 11. hadsereg északi szárnya között fogja bevetni. A döntés megszületéséig a 2. gépkocsizó dandár Kamenyec-Podolszkij mellett készült fel további alkalmazására, melynek irányát és módját végül az határozta meg, hogy a 17. hadseregnek július 20-án sikerült áttörnie a Sztálin-vonalat.²⁴⁶ Ennek okán az lett célként kitűzve a magyar gyorscsapatok számára, hogy mint a 17. hadsereg déli szárnyát képező él, törjenek előre Tulcsin irányába és a 11. hadsereg elől a Bug felé visszavonuló szovjet alakulatokat vágják ketté. A két dandárral szemben a szovjet 12. hadsereg állt.²⁴⁷

Mindenképpen szót kell ejteni az utánpótlás kérdéséről, mely még mindig nem oldódott meg. Ezért július 12-én a németek vállalták a magyar csapatok élelmezését, illetve az üzemanyaggal való ellátását.²⁴⁸ A gépkocsizó zászlóalj csak egy „Sz”²⁴⁹ adag étellel rendelkeztek, a hadművelet folytatásához viszont minimum hat „Sz” adagra volt szükség.²⁵⁰ A gépjárműhiány is egyre növekvő akadályt jelentett. Egyedül az 1938M mintájú Botond volt az, ami

²⁴⁵ TÓTH, 1966. 240.

²⁴⁶ Ezen hadműveletekhez előrevonásra került az 1. lovasdandár, amíg a gépkocsizók pihenőben voltak. A lovasdandár a hadművelet során először került az élre és vett részt harci cselekményekben. VATTAY, 1942. 24.

²⁴⁷ HL: Tgy.: 3059. Nagy Miklós: Az 1941. évi oroszországi hadjárat. 5.

²⁴⁸ TÓTH-DOMBRÁDY, 1987. 203.

²⁴⁹ „Sz” adag: egy fő szabványos ételmiszere. Ez 700 g kenyere, 300 g húst, 200 g főzeléket, zsírt, illetve lisztet jelentett, melyet külön gépkocsikon szállítottak.

²⁵⁰ TÓTH, 1966. 241.

valóban alkalmazható volt a hadjárat során. Sok gépjármű, főleg a polgári életből bevonultatottak, nagyon rossz műszaki állapotban volt. A dandár működési sávja tele volt a legkülönbözőbb feliratokat (például Zwack likőr) viselő mozgásképtelen járművekkel. E hiányosságoktól függetlenül Miklós Béla tábornok kijelentette, hogy a feladatokra a magyar egységek készen állnak.²⁵¹

A 2. gépkocsizó dandár három gépkocsizó zászlóalját július 20-án indították meg Dunajevci irányába, ahol felváltották az 1. lovasdandárt, mely ezután ismét második lépcsőbe került.²⁵² Másnap a zászlóalj a Novo Usica-Murovannije Kurolovci útvonalon elérték Sargorodot, ahonnan a gépkocsizó zászlóaljakat Tulcsin felé vezényelték. Az új parancs értelmében a hadászati cél Tulcsin birtokbavétele után Bersad, majd onnan Gajvoron elérése volt.²⁵³ Ennek megfelelően a dandár, élén az 5. gépkocsizó zászlóaljjal július 22-én már a kora reggeli órákban megindult, hogy Tulcsint mielőbb elérje. Útja során az élzászlóalj Dzsurin, Spikov, Torkov településeket érintette, majd miután már csak pár kilométerre volt Tulcsintól, hirtelen Kopievkánál ellenséges tüzet kapott.²⁵⁴ A szovjet ütegek a településen voltak beásva, ezért a zászlóaljparancsnok este 6 óra magasságában támadásra rendelte a zászlóalj 2. és 3. századát. A roham viszont a heves tüzérségi és gyalogsági tűz miatt hamar megakadt és nem is tudott az este folyamán teret nyerni. A szovjetek ellenállását csak másnap hajnalban a dandár felderítő zászlóaljának megérkezése után sikerült felszámolni. A zászlóalj vesztesége a Kopievkánál lezajlott küzdelemben két fő hősi halott és közel harminc sebesült volt. A dandár még ezen a napon elérte Tulcsint.²⁵⁵

---

²⁵¹ TÓTH-DOMBRÁDY, 1987. 203.

²⁵² VATTAY, 1942. 25.

²⁵³ HL: Vkf. 1.0. napi helyzetjelentések B/243. doboz 2321.

²⁵⁴ Ez idő alatt az 1. gépkocsizó dandár csapatai július 12-én a szovjet utóvédek szörványos ellenállását leküzdve beveszik Dunajevcit, majd 19-én elérik Sztanyiszlavcsik déli kijáratát, ahonnan kiindulva Pecsara irányába támadnak, amit július 22-én be is vesznek.

²⁵⁵ HL: Kárpát-cso., 1.dob., III/1-c.

A hadművelet e szakaszában szorosan a 2. gépkocsizó dandár mellé román alakulatok kerültek.²⁵⁶ A német vezetés, hogy elkerülje a szövetségei közti súrlódást, arról rendelkezett, hogy a sávhatárokat átlépni szigorúan tilos, valamint, hogy a románok maradjanak le a 2. gépkocsizó dandártól, tehát nem zárkozhatnak fel velük egy magasságra. Ennek egyenes következménye lett, hogy a dandár jobb oldali szárnybiztosítás nélkül maradt.²⁵⁷ Az olasz egységek megérkezése után (július vége, augusztus eleje) ez a probléma megoldódott, hiszen az olaszok sávhatárait és előretörési irányait úgy határozta meg a német vezetés, hogy azok mindvégig a magyar és a román csapatok közt helyezkedjenek el.²⁵⁸

Tulcsin elérését követően a gépkocsizók menete csak másnap, július 24-én indult tovább, élen a 4. gépkocsizó zászlóaljjal, amelyet a 6., majd pedig az 5. zászlóalj követett. Július 25-re virradóan a dandárparancsnokság elrendelte, hogy a három gépkocsizó zászlóalj Trosztjanyec irányába támadjon, melynek távlati célja a Bug partján fekvő Trosztjancsik elérése volt.²⁵⁹ A térségben a Vörös Hadsereg részéről heves ellenlökésekre és szívós ellenállásra kellett számítani. A szovjetek meg kívánták őrizni összefüggő arcvonalukat, szándékukban állt a bekerítésre tett német törekvések megghiúsítása és biztosítani akarták a szervezett visszavonulást a Dnyeper mögött kiépített védelmi vonalaikra.²⁶⁰ 25. estéjére a zászlóaljok elérték Letkovka vonalát, ahol az éjszakát töltötték, a felderítőik pedig megközelítették Trosztjanyecet.²⁶¹

Reggel a csapatok éppen gyülekeztek, amikor a 4. gépkocsizó zászlóalj egyik része tüzet kapott Trosztjanyec nyugati része felől. A dandárparancsnokság úgy döntött, hogy a 4. gépkocsizók az ellenséget arccal, míg 6. gépkocsizók az 5. gépkocsizók egyik századával megerősítve az ellenséget északi irányból átkarolva Gorgyejevkan át

²⁵⁶ Románia már a Barbarossa hadművelet megindulásakor csatlakozott a Szovjetunió elleni háborúhoz összesen két hadsereggel. A szovjet frontra vezényelt román hadseregek létszáma meghaladta a Németországgal szövetséges haderők létszámát.

²⁵⁷ HL: Tgy.: 3059. Nagy Miklós: Az 1941. évi oroszországi hadjárat. 6.

²⁵⁸ SZABÓ, 2001. 568.

²⁵⁹ HL: Kárpát-csop., 1.dob., III/1-c.

²⁶⁰ TÓTH, 1966. 243.

²⁶¹ HL: Kárpát-csop., 2.dob., III/1.

támadják meg. Az átkaroló hadműveletet kivitelező 6. gépkocsizó zászlóalj katonái gépkocsikról szállva, kellő mélységben és szélességben tagolódva közelítettek a település irányába. 11 órakor a zászlóaljparancsnok jelentése szerint csapatai Gorgyejevkánál egy visszavonuló, emellett szívósan védekező szovjet alakulatba botlottak.²⁶² A szovjetekre jellemző volt, hogy az állásaikból kivetett csapatrészek az arcvonal mögött tovább küzdöttek, eseti célpontokat keresve. A Gorgyejevkánál kialakult heves helységgharcokat a 6. gépkocsizó zászlóalj 3. százada vívta, melyhez később csatlakozott a géppuskás század, valamint az aknavető szakasz is. Az 1. század északi irányból igyekezett átkarolni az ellenséget, míg az 2. század tartalékban maradt. Itt említendő meg, hogy *„a csapataink most először találkoztak polgári ruhás oroszokkal, akik a helyszínen elnyerték a méltó büntetésüket.”*²⁶³

A gépkocsizóknak kora délutánra sikerült a települést birtokba venniük. A helységgharc alatt a szovjet fél makacosságát mutatta, hogy sok helyen befészkeltek magukat a házak padlásaira, és őket csak úgy sikerült harcképtelenné tenni, hogy rájuk gyújtották a házat. A délután folyamán kiküldött felderítők szinte minden esetben szovjet csapatokba ütköztek, és a hadifoglyok elmondása szerint a szovjetek a településtől megközelítőleg hét kilométerre egy nagyobb egységet gyülekeztettek a céllal, hogy a helységet ismét birtokba vegyék. A zászlóalj, hogy az éjszakai kellemetlenségeket elkerülje, kivonult a faluból és a mellette húzódó, jól védhető magaslaton éjszakázott.

Az előretörő magyar csapatok jobb szárnyát a román 3. hadsereg alakulatai képezték volna, akik viszont a korábban említett okok miatt rendszeresen le voltak maradva a magyar egységek mögött akár 30 kilométerrel is, így a magyar erők déli szárnya rendre oldalbiztosítás nélkül tört előre keleti irányba. A megfelelő oldalbiztosítás hiányából fakadt, hogy a július 27-én Gorgyejevkából meginduló 6. gépkocsizó zászlóaljat és annak oldalbiztosítását ellátó 5. gépkocsizó zászlóalj egyik századát Gyemidovkánál heves aknavető és tüzérségi tűz érte. A magyar csapatokat a szovjet 18. hadsereg alárendeltségé-

---

²⁶² HL: Kárpát-csop., 2.dob., IV/a.

²⁶³ HL: Kárpát-csop., 1.dob., III/1-b.

ben lévő, Sepetov ezredes²⁶⁴ vezette 96. hegyilövész hadosztály támadta oldalba, ami része volt annak a csoportnak, amely az ezt megelőző napokban összecsapott a német 11. hadsereg részeivel, majd északi irányba visszavonult.²⁶⁵ A megerősített élszázad előrenyomulása teljesen megakadt, majd kénytelenek voltak beásni magukat, és a kritikus helyzet a zászlóalj többi részének beavatkozása után sem változott. Mivel a Gorgyejevka és Gyemidovka között húzódó arcvonalon egyre erősebben bontakozott ki a szovjet csapatok ellentámadása, Keményfy alezredes kénytelen volt rádión támogatást kérni a dandárparancsnokságtól.²⁶⁶ A dandárparancsnokság bízott abban, hogy csapatait az 1. gépkocsizó dandár ki tudja menteni a válságos helyzetből, azonban hamar kiderült, hogy nem számíthatnak a segítségükre, mivel a pecsarai harcok helyszínéről előrevonásban lévő dandár a felázott utakon csak ökörvontatással tudott haladni. A déli irányból történő átkarolás veszélyének kitett gépkocsizó csapatok kiségitésére végül a dandárparancsnokságnak az egyik saját alakulatát sikerült útba indítania.²⁶⁷ Délutánra érkezett meg a 11. harckocsi zászlóalj (Rétság)²⁶⁸ két százada, de ekkorra már csaknem háromszoros szovjet túlerő fejlődött fel az arcvonalon. Az arcvonal áttörésével Szatmári főhadnagy,²⁶⁹ a 6. gépkocsizók 2. századának a parancsnoka, valamint a felmentésükre küldött Antalffy főhadnagy²⁷⁰ által

²⁶⁴ I. M. Sepetov (1902 – 1943. V. 21.): ezredes, 1941. 03. 22. és 1942. 01. 24. között a szovjet 96. hegyilövész hadosztály parancsnoka.

²⁶⁵ ANDAHÁZI SZEGHY, 2016. 74.

²⁶⁶ HL: Kárpát-csop., 1. dob., III/1-b.

²⁶⁷ TÓTH-DOMBRÁDY, 1987. 206.

²⁶⁸ A 2. gépkocsizó dandár alárendeltségébe tartozó zászlóalj, ami Rétságon diszlokált. Parancsnoka Heinz József alezredes. 1941. május 1-i hatállyal rögzítésre került a páncélos alakulatok hadrendje. A rendelet intézkedett a 11. kerékpáros zászlóalj harckocsi zászlóaljává való átszervezésére. A zászlóalj átszervezése ugyan megkezdődött, de a tárgyalt időszakban még nem tekinthető harckocsizó zászlóaljnak, igaz már kerékpárosnak sem. Közepes harckocsikkal egyáltalán nem rendelkezett és könnyű harckocsiból is kevés volt az alakulatnál. 1941. október 1-vel életbe lépő szervezési rendelet alapján az új elnevezése 32. önálló harckocsizászlóalj lett Nyírbátor helyőrséggel. A testvérdandárnál, a 9. kerékpáros zászlóalj (Jászberény) lett átszervezve harckocsi zászlóaljává. SÖREGI, 2014. 12-15.

²⁶⁹ Szatmári Endre (1910. VI. 10 – 1941. VII. 27.): főhadnagy, a 6. gépkocsizó zászlóalj 2. századának parancsnoka. MARUZS, 2009.

²⁷⁰ Antalffy Ferenc (1916. IX. 30 – 1941. VII. 27.): főhadnagy, a 11. harckocsi-zászlóalj 2. századának parancsnoka. 1941.07.27-én üzemképtelenné vált harckocsiját elhagyva

irányított 11/2. harckocsi század próbálkozott. Első feladatukat, miszerint a szovjeteket a peremvonalból visszavessék, sikerrel megoldották. Ezután Antalffy főhadnagy önálló elhatározásból a századát újabb támadásra rendelte. Bár sikerrel leküzdöttek egy nagyobb szovjet csoportot és egy üteget, azonban egy másik, jól rejtett üteg tüze elől a felázott talajon és a magas rozsvetésben egységével már nem tudott kitérni.²⁷¹A rájuk zúduló heves aknavetőtűzben mind a két parancsnok hősi halált halt, és tizenöt magyar harckocsi vált üzemképtelenné. Késő délutánra a 13. kerékpáros zászlóalj (Szilágysomlyó)²⁷² is megérkezett, amely két századát a gépkocsizó zászlóalj rendelkezésére bocsátotta. Ezt követően a szovjetek lendülete megtört, és estére a Gorgyejevkaért és Gyemidovkaért folytatott küzdelem a magyar fél javára eldőlni látszott. Az éjszaka folyamán már csak a vonalakat kellett tartani, majd 28-ra virradóra a szovjet csapatok elvonultak.²⁷³

Ugyanezen a napon a Trosztjanyecben álló 4. gépkocsizó zászlóaljnak jelentették, hogy a település irányába is szovjet csapatok tartanak, ezért a zászlóaljnak fel kell készülnie a község megvédésére. Sándor István alezredes szándéka az volt, hogy a Galetta Emil százados²⁷⁴ parancsnoksága alatt álló megerősített 1. századdal a támadó ellenséget Tatarovka déli részén megállítsa, majd a zöm támadásával visszavesse és felvegye az összeköttetést a közelben lévő román csapatok elővédjével. Hogy a zömnek teret biztosítson Tatarovka irányába, Galetta százados lefordult századával Budi település felé, ahova egy felderítőrajt is kiküldött. Ez jelentette neki, hogy a község szovjet kézen van. Az itt lévő szovjet csapatok a Gyemidovkánál, a 6. gépkocsizó zászlóalj ellen kibontakozó szovjet támadás déli szárnybiztosítását látták el. A századparancsnok ezt követően utasította az 1. szakaszt, hogy indítsa meg támadását a Budi mel-

---

kézítésében halt hősi halált. Nevét a marosvásárhelyi gyorsfegyvernemi iskola egyik osztálya vette fel. SÓREGI, 2014. 29.

²⁷¹ SÓREGI, 2018.

²⁷² Az 1. lovasdandár alárendeltségébe tartozó zászlóalj, amelynek parancsnoka Szász Oszkár alezredes volt.

²⁷³ HL: Kárpát-csop., 1. dob., III/1-b.

²⁷⁴ Galetta Emil (1903. V. 03 – n.a.): százados, 1938. 05. 01. és 1943. 07. 01. között a 4. gépkocsizó zászlóalj századparancsnoka, majd 1943. 07. 01. és 1944. 07. 27. között a zászlóalj parancsnoka. HL: Központi Irrattár: 21978. tiszti okmánygyűjtő.

lett fekvő erdős terület ellen. Az egységet követte a 2. szakasz, a 3. szakasz pedig tartalékként maradt hátra. A két küzdő szakasz csak nagyon nehezen tudott teret nyerni, majd miután a szovjetek ellentámadásba lendültek, a magyarok meg is torpantak. A kialakult helyzetet csak a zászlóaljzöm beavatkozása változtatta meg, ugyanis ekkor a szovjetek támadása megtört és megkezdték a visszavonulást.²⁷⁵

Szentkirályi Frigyes főhadnagy a vele készült interjúmban így emlékszik vissza az aznap történetekre: *„Géppuskás szakaszparancsnok voltam. A géppuskásaimmal az 1. század támogatására voltam kirendelve. Ennek a parancsnoka Galetta Emil százados úr volt. Ő ugyanaz a személy, aki majd később a zászlóaljparancsnokom lett. A Galetta század visszavonulását fedeztem a géppuskásaimmal, majd utána lépcsőzetesen mi is megkezdtük a mozgást hátrafelé. Belém rögzült, amit énnekem korábban tanítottak. Mindig a tiszt vonuljon vissza utoljára, ezért így is tettem. Amikor egyedül kúsztam visszafelé, erős géppuskatűzbe kerültem, és több lövedék is eltalálta a lábamat. A lövedékek csontot is értek, de nem tört el a lábam. Halál közeli volt az az érzés, amikor két arcvonal közt feküdtem egyedül, sebesülten és majdnem teljesen magatehetetlenül. Csak a két kezemmel tudtam magamat a mieink felé húzni. Kibálni nem mertem, mert pánikot sem akartam kelteni a katonáim között, de féltem is az oroszoktól, mert közel voltak hozzám. Valahogyan sikerült áthemperegnem azon az úton, amelynek az árkában eddig meghúzódtam. Ekkor már katonáim is észrevettek és segítettek. A százados úr szállított hátra, bejártam jó pár hadikórházat és végül kórházvonattal értem Magyarországra.”²⁷⁶ Szentkirályi Frigyes főhadnagy később megkapta a Magyar Koronás Bronz Érdemérmét hadiszalagon a kardokkal. Kitüntetési javaslata pedig az alábbiakat közli a fegyvertényről: *„1941.VII.27-én Trosztjanecz-től DK-re lévő magaslaton, mindkét lábán súlyosan megsérült, de ennek ellenére szakasza tüzét önfeláldozóan és eredményesen tovább vezette, miáltal a zöm előretörését a válságos helyzetben lévő század megsegítésére lehetővé tette.”²⁷⁷ A július 27-i harcokban az eddigieknél jóval nagyobb veszteségek érték a magyar**

²⁷⁵ GALETTA, 1942. 548-552.

²⁷⁶ Szentkirályi Frigyes ny. ezredes, (személyes beszélgetés), Saáry Gábor Levente, Bp., 2015. 10. 20.

²⁷⁷ HL: Kitüntetési javaslatok 1941/2. doboz (Szentkirályi Frigyes hdgy. kitüntetési javaslata).

csapatokat. Egyebek mellett 86 fő hősi halott,²⁷⁸ amely számban a gépkocsizó zászlóaljak veszteségén kívül a segítségükre rendelt egységek veszteségei is szerepelnek.

Miklós Béla tábornok június 28-án kiadott rendelkezése szerint Bersad elfoglalása, majd Gajvoronon való áttörés után a csapatoknak át kell kelni a Bugon és ott hídfőt létesíteniük.²⁷⁹ Az 1. gépkocsizó dandár felzárkózva a 2. gépkocsizó dandárra, Balanovka érintésével július 29-én elfoglalta Bersadot. A hadtestvezetés célszerűnek tartotta a csapatok rotálását, és miután a 2. gépkocsizó dandár a hadműveletek alatt mindvégig az élen harcolt, július 29. és augusztus 5. közt a három gépkocsizó zászlóaljat Bersad és Vojtavka térségében pihentette. Az élre az 1. gépkocsizó dandár került, amely folytatta az előretörést Gajvoron irányába, majd pedig Pervomajszk bevétele is erre a dandárra bízta.²⁸⁰ Fontos kiemelni, hogy ekkorra már jelentős gépjárműhiány alakult ki a gépkocsizó zászlóaljaknál a hatalmas igénybevétel és a rossz útviszonyok miatt. A dandárnak ezért jól is jött a pár napos pihenés, mivel így lehetőségük volt a szükséges javítások elvégzésére és a hiányaik pótlására.

A Bug partján előretörő gépkocsizó zászlóaljak elé hetek óta ugyanaz a jellegzetes táj és vidék tárult. Lankás síkság, a mélyedésekben szegényes kis szalmafedeles falvakkal. Egységesen jellemző volt ezekre a településekre, hogy mindenütt megtalálhatóak a Sztálint, Lenint és Molotovot ábrázoló képek, a templomok pedig vagy lerombolva álltak, vagy pedig más célokra – többnyire tárolóknak – voltak felhasználva. Kiépített kövesút itt már nem volt megtalálható. Egy kiadósabb nyári eső alkalmával a feketeföld ragadt mint a szurok, és pár kilométer megtétele után a csapatok kénytelenek voltak megállni.²⁸¹ A Bug mentén vonuló csapatok a térségben a korábbinál jóval több aknával találkoztak. A szovjetek nagy mennyiségben helyezték el ezeket az utakon és a terepen egyaránt. Egy aknásított szakaszon átlagosan húsz-harminc aknát rejtettek a földbe, amiknek hatástalanítása komoly késésekhez vezetett.²⁸²

---

²⁷⁸ SZABÓ-SZÁMVÉBER, 2003. 22.

²⁷⁹ HL: Vkf. 1.o. napi helyzetjelentések, B/243. doboz, 2321.

²⁸⁰ HL: Tgy.: 3059. Nagy Miklós: Az 1941. évi oroszországi hadjárat. 8.

²⁸¹ HL: Tgy.: 3208. Simon István: Katonai szolgálatom története. 68.

²⁸² URBÁNYI, 1942. 15.

Ahogy nőtt a gépkocsizóknak a Szovjetunió belseje felé egyre mélyebbre való benyomulása, úgy nőtt a helyi lakosság ellenszenvé irányukba. Teljesen érthető módon a magyar alakulatok fogadtatása más volt azokon a területeken, amelyek 1939 előtt Lengyelországhoz tartoztak és csak a Molotov-Ribbentrop paktum²⁸³ után kerültek szovjet közigazgatás alá. Ezeken a területeken hirtelen és nagy erővel indult meg az erőszakos szovjetizálás, ami minden társadalmi csoportot érzékenyen érintett. A lakosság erősödő ellenszenvét a magyar csapatokkal szemben több dologra vezetném vissza. Megemlíteném a magyar katonák által elkövetett zabrárlásokat is, melyek a hadműveletek elhúzódtával egyre gyakrabban jelentkeztek. Ugyan sok esetben indult hadbírószági eljárás, de az ügyek többségében „jóhiszemű szerzést” vélelmeztek. Gyakran maguk a parancsnokok engedélyezték a rablást, kiváltképp akkor, ha egy helységet harcok árán kellett bevennie a magyar egységeknek.²⁸⁴ Véleményem szerint legkevésbé a lakosság etnikai összetétele az, ami hatással volt a magyar gépkocsizó csapatok és a helyi lakosság viszonyára, hiszen ahol jellemző volt a pozitív fogadtatás – főként a történelmi Galícia keleti része –, ott is az ukrán népcsoport volt többségben.²⁸⁵

Mindenesetre, míg korábban a beszállásolások különösebb gondot nem okoztak, mostanra a hadtestparancsnokságnak külön direktívát kellett kiadnia a csapatai számára, melyben szabályozták a szállások elfoglalásának a menetét. A július 29-én kiadott hadtestintézkedés például már előírja, hogy *„a szállásra való beérkezést követően az adott települést azonnal át kell kutatni. Minden férfi, aki sorköteles korú és annak a legkisebb gyanúja is fennáll, hogy katona volt, az hadifogolynek számít, és mint ilyet gyűjtőhelyre kell vinni. Az őrfeladatot ellátók számát erősen növelni kell.”*²⁸⁶ Egyre gyakrabban fordult elő, hogy a helyiek különböző – sokszor furcsa – megoldásokkal igyekeztek megtizedel-

²⁸³ Molotov-Ribbentrop paktum: 1939. 08. 23-án, Molotov szovjet és Ribbentrop német külügyminiszterek által aláírt megállapodás, melynek egyik titkos záradéka rendelkezett Lengyelország felosztásáról a két nagyhatalom között. Az érdekszférákat hozzátéve a Narev, a Visztula és a San folyók vonalán kívánták elhatárolni.

²⁸⁴ FÓRIS, 2018.

²⁸⁵ BOTTLIK, 2013. 140.

²⁸⁶ HL: Tgy.: 3294. A m. kir. 4. „Hadik András” huszárezred részvétele a m. kir. I. gyorshadtest 1941. évi Szovjetunió elleni hadjáratában. 29.

ni a szállást foglaló katonákat.²⁸⁷ Mindezekről függetlenül, több visszaemlékezés is megemlíti, hogy a helyi lakosok – főként az idősebb korosztály – a gyorshadtest hadműveletei alatt rendszeresen megjelentek a tábori istentiszteleteken, és bár a liturgia menetét és annak szövegét nem ismerték, mégis örömmel hallgatták a szertartásokat. Szintén jellemző volt, hogy a polgári lakosság a magyar erők egészségügyi oszlopához fordult segítségért,²⁸⁸ ami azért valamiféle bizalomra is utalhat a magyar csapatok irányába. Igen érdekes kettősség jellemezte a magyar csapatok és a szovjet lakosság viszonyát.

Míg a 2. gépkocsizó dandár állt, addig az 1. gépkocsizó dandár a német 16. páncélosadosztály részeivel átkelt a Bugon és bevette Pervomajszk városát. Augusztus 1-én a 2. gépkocsizó dandár vezetésében változás történt. Vörös János tábornok áthelyezésre került az 1. hadsereghez, helyét Bisza Ferenc ezredes²⁸⁹ foglalta el a dandár élén. Augusztus 5-én a németek közölték, hogy a hadműveletek folytatódnak kelet felé, melynek célja az Umanynál bekerített szovjet 6. és 12. hadsereg kitörési kísérletének megghiúsítása. A három gépkocsizó zászlóalj augusztus 5-én indult meg Golovanyevszken keresztül Pervomajszk térségébe, hogy felzárkózzon a hadtest éldandárára.²⁹⁰ Az indulást követően azonban váratlan esemény történt. Az Umanynál bekerített szovjet erőknek Kopenkovatánál sikerült kitörniük a gyűrűből és megindultak déli irányba. Így a 2. gépkocsizó dandár részei a német LII. hadtest alárendeltségébe kerültek tartalékként. A 4. gépkocsizó zászlóaljat egy üteggel megerősítve Rasszohovatyecre kérték, ahol a LII. hadtest parancsnoksága működött. Később a LII. hadtest parancsnoka, Kurt von Briesen tábornok²⁹¹ köszönetét fejezte

²⁸⁷ Gyakran előforduló eset volt, hogy amikor a katona átlépte a számára kijelölt szálláskörlet küszöbét, lángra lobbant előtte a helyiség, ami nagyon súlyos égési sérüléseket okozott. A „lobbanékony helyiségek” padlóját barnás színű porral szórták le, ami az ujjak közt összedörzsölve lángra lobbant. A cipőtalp nyomására ez az anyag durranás kíséretében hevesen gyulladt meg. URBÁNYI, 1942. 16.

²⁸⁸ Uo. 17.

²⁸⁹ *Bisza Ferenc* (1890. II. 12 – 1967. V. 28.): 1938. 05. 01-től ezredes, 1941. 11. 01-től vezérőrnagy. 1941. 08. 01. és 1942. 10. 01. között a 2. gépkocsizó dandár parancsnoka. SZAKÁLY, 2003. 57.

²⁹⁰ TÓTH, 1966. 244.

²⁹¹ *Kurt von Briesen* (1886. V. 03 – 1941. XI. 20.): tábornok, 1940. 10. 25. és 1941. 11. 20. közt a LII. hadtest parancsnoka.

ki a zászlóaljnak, mert teljesítménye lehetővé tette, hogy a német parancsnokság Rasszohovatyecen maradjon. Augusztus 7-ig a gépkocsizó zászlóaljak várták az esetleges bevetésüket, de a németek megoldották a helyzetet. A 2. gépkocsizó dandár alakulatai így ismét visszakerültek a gyorshadtest irányítása alá. A 4. gépkocsizó zászlóalj azonnal meg is indult Rasszohovatyecről a dandárcsoport felé,²⁹² amely augusztus 9-ig Pervomajszk térségében csoportosult. Az Umannyál bekerített szovjet 6. és 12. hadseregek hiába harcoltak erejükön felül, a Déli-Bug mentén előrenyomuló német 17. hadsereg és az északi irányból átkaroló 1. páncéloscsoport teljesen körülfárta őket és augusztus 7-én kénytelenek voltak megadni magukat.²⁹³ A szovjetek szívósságát ismételten bizonyítja, hogy az umanyi katlancsatát követően egyes kisebb szovjet osztagok még 13-án is harcban álltak. Az Umány környékén lezajlott csatákban résztvevő magyar lovassági százados is elismerően nyilatkozott a szovjetekről. *„A bolsevista katonát harcászatiilag jól vezetik, jól ki van képezve és haláltmegvetően bátor. Ezek elismerését egy igazságos ellenfél nem tagadhatja meg.”*²⁹⁴ A német Dél Hadseregcsoport nagyszámú hadifoglyot ejtett, köztük a szovjet hadseregek parancsnokait is: Muzicsenko altábornagyot és Ponyegyelin vezérőrnagyot.²⁹⁵

Harc Nyikolajevért

Az umanyi csatát követően a német 6. hadsereg északon a szovjet 5. hadsereget, valamint az augusztus 8-án újonnan felállított és Vlaszov vezérőrnagy²⁹⁶ által parancsnokolt 37. hadsereg kijevi állásait támadta. A Dél Hadseregcsoport közepső és déli szárnyának elsődleges szándéka az volt, hogy a Dnyeperen a lehető legtöbb átjárót épen birtokba vegye, hogy így megtudja majd indítani a támadását a Donyec-medencéért. A német csapatok Krivoj-Rog bevételét követően

²⁹² HL: Kárpát-csoport, 2. dob., IV/a.

²⁹³ A szovjet vezetést érő sok súlyosságát mutatja, hogy ennek hatására született meg az a rendelet, mely a magukat megadó parancsnokokat gyávaással vádolja, és esetükben haláltbüntetést helyez kilátásba. Ponyegyelint a német fogságból való szabadulását követően 1950-ben ki is végezték. HRISZTOFOROV, 2011. 33-35.

²⁹⁴ BOBROVNICZKY, 1942. 274.

²⁹⁵ MOSZKALENKO, 1982. 52-54.

²⁹⁶ A. A. Vlaszov (1901. IX. 14 – 1946. VIII. 01.): vezérőrnagy, a 37. hadsereg megszervezője és parancsnoka 1941. 09. 05-ig.

támadási irányként Dyepetrovszkozt jelölték meg. A hadműveletek sikeres kivitelezéséhez viszont szükséges volt, hogy a délen visszavonuló szovjet 9. hadsereg, valamint a Tengermelléki Hadsereg²⁹⁷ semmi esetre se tudjon egyesülni. A déli irányú mozgásokban kapott szerepet a gyorsadtest is a 2. gépkocsizó dandárral együtt. Feladatként a német vezetés a Bug torkolatánál fekvő fekete-tengeri kikötővárosnak, Nyikolajevnek az elfoglalását jelölte meg, még hozzá a német 1. páncéloscsoportnak alárendelve. A cél az volt, hogy a délen lévő szovjet csapatok, akiket a német-román-olasz erők kelet felé szorítottak, ne tudjanak átkelni a Bugon.²⁹⁸ Ehhez a magyar alakulatoknak mielőbb el kellett érni Nyikolajev északi kijáratát és tűz alá venni a város Bugon átvívelő hídjait. Augusztus 10-én Werner Kempf páncélos tábornok²⁹⁹ egy harccsoportot hozott létre, amelybe a gyorsadtest alakulatain kívül a német 16. gépkocsizó hadosztály, valamint a 16. páncélosadosztály tartozott, és ennek a harccsoportnak lett végül a feladata, hogy a Bug és az Ingul összefolyásánál fekvő várost bevegye. A két folyó közti terepszakaszt a szovjet 18. hadsereg alakulatai, a Cservinszkij ezredes³⁰⁰ vezette 164. lövészadosztály, illetve Szafronov ezredes³⁰¹ 130. lövészadosztálya védte Nova Ogyesza vonalában.³⁰²

Augusztus 12-re Voznyeszenszk érintésével a 2. gépkocsizó dandár elérte Malinovkát, ahol az 1. gépkocsizó dandár³⁰³ mellé felzárkózva már aznap megindította támadását déli irányba.³⁰⁴ Már a következő napon komoly ellenállásba ütköztek Nova Ogyesza környé-

²⁹⁷ A Déli Front alárendeltségébe tartozó hadsereg, melynek fő feladata Ogyesza védelme volt.

²⁹⁸ SIMON, 2013. 2.

²⁹⁹ Werner Kempf (1886. III. 09 – 1964. I. 06.) tábornok, 1941. 01. 06. és 1942. 01. 31. közt a XXXVIII. páncélosadosztály parancsnoka.

³⁰⁰ A. Ny. Cservinszkij (n. a.): ezredes, 1941. 01. 15. és 1941. 10. 16. között a szovjet 164. lövészadosztály parancsnoka.

³⁰¹ Sz. Sz. Szafronov (n. a.): ezredes, 1941. 07. 26. és 1941. 10. 16. között a szovjet 130. lövészadosztály parancsnoka.

³⁰² Vkf. 1.o. Napi helyzetjelentések, B/243. doboz, 2321.

³⁰³ Az 1. gépkocsizó dandár augusztus 11-én Konsztyantyinovka térségéből érkezett meg a számára kijelölt felvonulási területre, hogy megindítsa támadását Nyikolajev irányába.

³⁰⁴ Az 1. gépkocsizó dandár már augusztus 11-én támadásba ment át.

kén, amit csak nagy nehézségek árán sikerült megtörniük.³⁰⁵ Az előretörés megakadályozására a szovjetek sok helyen sűrű és nagy kiterjedésű aknazárat telepítettek, amelyeken az áthaladás komoly veszteségeket okozott úgy a technikában, mint a személyi állományban.³⁰⁶ A menetvonalban keletkező hatalmas hézagok kitöltése céljából, a hadtestközvetlen 13. kerékpáros zászlóalj a 2. gépkocsizó dandárnak rendelték alá, így csökkentve a szovjetek kitörési esélyeit. Ez az intézkedés azonban csak részlegesen mérsékelte a kialakult hadműveleti rések nagyságát. A magyar katonai vezetés ezek után a hézagok kitöltését a felzárkózásban lévő 1. lovasdandárral kívánta megoldani, de ezt a német hadvezetés nem engedte. A lovasdandárt német kérésre átdobták az Ingul keleti partjára,³⁰⁷ hogy a folyó mentén déli irányba törjön előre.³⁰⁸

A három gépkocsizó zászlóalj folyamatosan tűzharcban állt az ezt követő napokban a szovjet utóvédekkel. A nyílt terepen zajló harcokat a hatalmas forróság (olykor 49 Celsius fokos hőség) és a több száz holdnyi felgyújtott búzamező is nehezítette.³⁰⁹ A szovjet légierő mindvégig erős aktivitást mutatott. Augusztus 14-én a gépkocsizó zászlóaljaknak sikerült 10 kilométerre megközelíteni Nyikolajevet, amely elsősorban a szovjet erők visszavonulásának tudható be. A szovjet hátrálás oka, hogy az Ingul túlpartján támadó német 16. páncélosadosztály keleti irányból kiindulva elfoglalta a város repülőterét. Másnap a gyorshadtest parancsnoksága egy rövid utasítást kapott a német vezetéstől, amely szerint a magyar hadtest minden erejével támadjon a városra. Ekkora viszont már a Bug és Ingul között védekező szovjet csapatok átkeltek a folyón, így a harcok átto-

---

³⁰⁵ A gyorshadtest parancsnokságát ez esetben erős kritikával kell illetni, mivel a támadási intézkedése semmiféle adatot nem tartalmazott a szembenálló szovjet csapatok nagyságával és helyzetével kapcsolatban. Parancsa csupán a gépkocsizó dandárok közti sávhatárokat szabta meg.

³⁰⁶ SIMON, 2013. 3.

³⁰⁷ ANDAHÁZI SZEGBY, 2016. 85.

³⁰⁸ A folyó alsó szakaszánál a német csapatok nem voltak képesek elzárni a szovjetek visszavonulási útvonalát, részük, csak a fontosabb átkelőhelyeket tudták birtokba venni.

³⁰⁹ HL: Tgy.: 3294. A m.kir.4. „Hadik András” huszárezred részvétele a m. kir. I. honv. gyorshadtest 1941. évi Szovjetunió elleni hadjáratában. 49-50.

lódta annak keleti partjára.³¹⁰ Augusztus 16. reggelén a gépkocsizó zászlóaljnak Nyikolajev északi pereménél voltak, amikor is a német csapatoknak sikerült betörniük a városba. A német XLVIII. hadtest 15 óra 30 perckor jelentette, hogy a 16. páncélos hadosztály bevonult a városba és elfoglalta azt. Ezzel a Nyikolajevért folytatott küzdelem véget ért. A német és magyar csapatok a vártnál jóval kevesebb foglyot ejtettek, mivel a szovjeteknek még időben sikerült kivonni csapataikat a városból.³¹¹ Kiemelendő, hogy Von Kleist vezérezredes megelégedettségét fejezte ki a gyors hadtest Nyikolajevnél nyújtott teljesítményével kapcsolatban.³¹² Érdekességgéppen megjegyezném, hogy a városért folytatott harcok idején zajlott az a küzdelem is, amely az „utolsó huszárhoamként” vonult be a magyar hadtörténelembe.³¹³

Nyikolajevet elérve már annyira megnyúltak az utánpótlási vonalak, és ezáltal akkora lett a zászlóaljknál az üzemanyaghiány, hogy azok szinte mozgásképtelenné váltak.³¹⁴ Üzemanyagot kiutaltak ugyan, de néhányszor olyan nagy távolságban (500-700 km), hogy a hadtestparancsnokság kénytelen volt az átvételt megtagadni a kellő szállítási lehetőség hiányában.³¹⁵ Augusztus közepére egyre nagyobb problémákat okozott a magyar gyors hadtest szervezeti felépítése is. Egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a különböző menettulajdonságú seregtestek nem férnek meg egymás mellett. A gépkocsizó dandárokat követő lovasdandár³¹⁶ folyamatos lemaradásban volt, mellyel a gyorsabban haladó gépkocsizó csapatok teljesítményét rontotta. Miklós Béla tábornok³¹⁷ ki is jelentette, hogy „a lovaság az

---

³¹⁰ SIMON, 2013. 3-9.

³¹¹ A magyar gyors hadtest a hat napig zajló ütközetek alatt, összesen 1.865 hadifoglyot ejtett. U.o. 10.

³¹² A két gépkocsizó dandár parancsnokának a részére a Vaskereszt II. osztályát adományozták.

³¹³ A rohamot az 1. lovasdandár 4. huszárezredének II. osztálya indította Mikecz Kálmán őrnagy parancsnoklása alatt 1941. augusztus 15-én Mihajlovka térségében.

³¹⁴ HL: Vkf. 1.o. napi helyzetjelentések, B/234. doboz, 2321.

³¹⁵ TÓTH, 1966. 246.

³¹⁶ A lovasdandár ez idáig szinte alig vett részt harcselekményekben, mégis a lovainak több mint a felét elvesztette a páncélgépkocsiaik jelentős részével együtt.

³¹⁷ A honvédségben a vezérezredesi és a vezérőrnagyi rendfokozat bevezetéséről az 1941. július 29-én kiadott körrendelet intézkedett. Ekkor lett a fegyvernemi tábornoki

oroszokkal szemben teljesen hatástalan, a lovasság, mint fegyvernem meghalt. Csak mögöttes szolgálatra, a területek megtisztítására alkalmazható.”³¹⁸ Nem volt jobb a helyzet a gépkocsizó zászlóaljakkal nagyon gyakran együtt harcoló kerékpáros zászlóaljnál sem. Ezen csapatok augusztusra a kimerülés határára kerültek. A hosszú és nehéz kerékpárút miatt a 2. gépkocsizó dandárhoz rendelt kerékpárosok kétharmad részénél szívnagyobbodást állapított meg egy orvosi bizottság.³¹⁹ Augusztus 19-én a gyorshadtest alakulatai kiléptek a Kempf-harccsoportból, de továbbra is a német 1. páncéloscsoport alárendeltségében maradtak. A német hadvezetés új feladatként a magyar csapatok előrevonását jelölte meg Krivoj-Rog térségébe, azonban ezt a 2. gépkocsizó dandár egységei egyelőre nem tudták végrehajtani az üzemanyaghiány miatt. A parancsnokság kénytelen volt hadműveleti szünetet elrendelni. A 4. gépkocsizó zászlóalj Nyikolajev északi határán Ternovka településnél pihent, a másik két gépkocsizó zászlóalj pedig Balovnaja és Matvejevka környékén várta az üzemanyag beérkezését. A készletek feltöltése után a csapatok Dobrovloje, illetve Novij Bug menetvonalon át érték el a számukra kijelölt gyülekezési helyet, a Krivoj-Rogtól nyugatra eső Kazanka térségét.³²⁰

Mint említettem, a nyikolajevi harcok során a vártnál jóval csekélyebb számú hadifoglyot sikerült a német és magyar csapatoknak foglyul ejtenie. A németeknek a szovjet csapatok bekerítésére irányuló taktikája a háború kitörésekor – elsősorban a meglepetés erejénél fogva – nagyon sikeres volt, azonban a szovjet hadvezetés egyre inkább ráértett e taktika sematikus és merev mivoltára. Ennek következményeként egyre gyakrabban sikerült a szovjet csapatoknak kicsúszniuk a „gyűrűből” és egyre nagyobb csapásokat is tudtak mérni a németek – sokszor legkiválóbb – alakulataira. A német taktika hiányosságaira és az arra adott szovjet válasza Zsedényi Zoltán

---

rendfokozatból vezérezredesi, illetve a tábornokiból vezérőrnagyi. Munkámban a rendelet kihirdetése előtti rendfokozat megnevezést használom.

³¹⁸ HL: Tgy.: 2975. Hadács Rezső: Hajrá Hungária I. rész. 56.

³¹⁹ CORNÉLIUS, 2015. 196.

³²⁰ HL: Kárpát-cso., 2.dob., A gyorshadtest helyzete VIII.18-tól VIII.28-ig. 11.sz. melléklet.

ezredes³²¹ világított rá egy vele készült interjúban. Az ezredes – aki a tárgyalt időszakban a gyorshadtest vezérkari tisztje volt –, elmondta, hogy a németek minden hadosztályból előre dobtak kiválóan felszerelt és nagy harcértékkel bíró részeket, amelyek gépkocsik és motorkerékpárok segítségével a hadosztály menetvonala előtt sokszor száz kilométerrel foglaltak el jól védhető terepszakaszokat. A szovjet fél a háború kitörése után néhány héttel már ezeknek az előredobott, magas harcértékű részeknek az elszigetelésére törekedett, és az ilyenkor lezajló heves harcokban a németek jelentős veszteségeket könyvelhettek el. A szovjetek, miután érzékelték a német hadosztályzöm érkezését, szinte azonnal visszavonultak.³²² A németek ugyan nagy sebességgel törtek előre, de már a Szovjetunió elleni háború kezdeti fázisában olyan érzékeny veszteségeket szenvedtek, melynek pótlására a későbbiekben már nemigen volt lehetőség.

Úgy vélem, hogy feltétlenül meg kell említeni a Kamenyec-Podolszkijnál történeteket is. Mint ismeretes, Magyarországról 1941. július 17. és augusztus 17. között mintegy 18.000 „hontalannak” nyilvánított zsidót deportáltak a magyar hatóságok Kőrösmezőn át a megszállt szovjet területekre. Az „áttelepítést” a magyar honvédség alakulatai végezték, melyek ugyan formailag megőrizték az áttelepítés látszatát, valójában azonban a német katonai hatóságok kezére adták a zsidókat. Kamenyec-Podolszkij városa mellett augusztus 27-28-án az SS egyik különleges alakulata közel 23.600 zsidót végzett ki, akik közül 14.000-18.000 főre tehető Magyarországról származó áldozatok száma.³²³ E tragikus események megemlékezésével rá kívánok világítani arra, hogy a gépkocsizó zászlóalj, mint a hadműveletek első vonalában résztvevő és harcoló alakulatok sem közvetve, sem pedig közvetlenül nem érintettek e sajnálatos és tragikus események lebonyolításában, illetve végrehajtásában.

A dnyeperi folyamvédelem

A szovjet Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása még augusztus 19-én rendelkezett arról, hogy a szovjet csapatok a Dnyeperre

---

³²¹ Zsedényi Zoltán (1887. VII. 22 - 1979. X. 27.): vk. ezredes, 1941. 02. 01. és 1942. 02. 15. között a gyorshadtest vezérkari tisztje. SZAKÁLY, 2003. 381.

³²² BOKOR, 1991. 20.

³²³ KOMORÓCZY, 2012. 623-626.

felzárkózva védjék a Donyec-medencét. A német hadvezetés korábbi terveit megváltoztatta és Moszkva bevétele helyett a Donyec-medence, valamint a Krím elfoglalását tűzte ki célul még a tél beállta előtt.³²⁴ Ehhez viszont a Dnyeperen felzárkózott szovjet védelmet át kellett törniük. Első lépésként a németek bevették Dnyepropetrovszk városát, majd partot váltottak és egy hídfőt létesítettek. A dnyepropetrovszki hídfő kierőszakolásával a szovjet hadvezetőség jelentős erőket vetett be az ott sejtett veszély elhárítására. A német vezetés e lépése azonban csak elterelés volt, mivel így kívánták elhitetni a szovjet féllel, hogy a vonalaikat itt fogják majd áttörni. Valójában a németek jóval északabbra, Kremencsugnál szándékoztak átjutni a Dnyeperen.³²⁵ A siker kulcsa az volt, hogy a Zaporozsje és Dnyepropetrovszk közti Dnyeper szakasz biztosítva legyen. A folyó túloldalán az újrászervezett, Galanyin vezérőrnagy³²⁶ parancsnoksága alatt álló szovjet 12. hadsereg állt. Ha a folyamvédelem nincs megoldva, akkor Galanyin csapatai partot válthatnak és a Kremencsugnál átkelni szándékozó német egységek hátába kerülhetnek.³²⁷

A magyar csapatok azt a kulcsfontosságú feladatot kapták a német parancsnokságtól, hogy a közel 200 kilométer hosszú folyószakaszt biztosítsák. (A szakasz hosszának szemléltetése végett jegyzém meg, hogy a Budapest-Mohács közötti Duna-szakasz hossza nem egészen 180 kilométer). A védelem súlypontja a 13 kilométer hosszú Hortica-sziget volt Zaporozsje városával szemben. Magát a várost a 12. hadsereg – melynek parancsnoki törzse a Zaporozsjetől keletre fekvő Nataljev-kára települt – hadosztályai védték. A várostól északra a 274. lövészadosztály, míg délre a 270. lövészadosztály egységei foglaltak állást.³²⁸ A védőkörletbe való felvonulást augusztus 30-án a 2. gépkocsizó dandár csapatai kezdték meg, amik a szí-

³²⁴ Hitler 1941. augusztus 12-én úgy rendelkezett, hogy a tél beállta előtt elérendő cél, hogy a szovjet főváros helyett Leningrádot, illetve a Krímet és a Donyec-medencét kell a német csapatoknak elfoglalni. Kijev és a harkovi iparterületek elfoglalása céljából a Dél Hadseregcsoportot a 2. páncéloscsoporttal és a 2. tábori hadsereggel erősítették meg, amelyek augusztus 25-én indították meg általános támadásukat déli irányba.

³²⁵ FOGARASSY, 1942. 474.

³²⁶ I. V. Galanyin (1899. VII. 25 – 1958. XI. 12.): vezérőrnagy, 1941. 08. 25. és 1941. 10. 16. között a szovjet 12. hadsereg parancsnoka. LIPTAI-BABIN, 1981. 43.

³²⁷ POSZPELOV, 1964. 94-98.

³²⁸ ANDAHÁZI SZEGHY, 2016. 92.

gettel szemben, egy 55 kilométer hosszú vonalon rendezkedtek be védelemre. A 2. gépkocsizó dandártól északra, az úgynevezett An-kay-csoport,³²⁹ míg délre az 1. gépkocsizó dandár³³⁰ helyezkedett el.³³¹ A gyorshadtest vezetési törzse a Hortica-szigethez közeli Tomakovkára települt, míg a 2. gépkocsizó dandár parancsnoksága Sirokojén rendezkedett be.

A Dnyeper vízszintje a zaporozsjei víztározó felrobbantása után csaknem tíz métert csökkent, ezért sok helyen akár gyalogosan is át lehetett gázolni rajta. Az alacsony vízállás és a megszámlálhatatlan vízmosta árok (horhos) a szovjeteknek nagyban megkönnyítette a meglepetésszerű átkeléseket.³³² A folyambiztosítás így igen nagy feladat volt a magyar csapatok számára, hiszen a szovjetek kisebb egységekkel bármikor átkelhettek a folyón, akár észrevétlenül is.³³³ A hadművelet első szakaszában a 4. és az 5. gépkocsizó zászlóaljok vettek részt, a 6. gépkocsizók dandártartalékként hátra maradtak.³³⁴ A védőkörleteket támpontszerűen szállták meg a 2. gépkocsizó dandár alegységei, de a legtöbb helyen csak tábori őrsök szerevezésére futotta az erejükből. A tábori őrsök nappal a horhosok közt elhelyezkedve figyelőszolgálatot láttak el, éjjel pedig figyellel és járőrözéssel biztosítottak.³³⁵

A gépkocsizó zászlóaljok nehezen járható, sáros utakon Krivoj-Rog érintésével érkeztek meg Nova Petrovskij, Pavlovka és Baburka térségébe augusztus 29-én, és még ezen az estén az 5. gépkocsizók a 12. kerékpáros zászlóaljjal kiegészülve leváltották a szigeten lévő német alakulatokat és védelemre rendezkedtek be. A sziget déli ré-

³²⁹ An-kay-csoport: *Ankay Győző* (1893. XI. 23 – 1955. II.) vezérkari ezredes által parancsnokolt harccsoport, amely az 1. lovasdandár kerékpáros, illetve gépkocsizó részeiből állt fel. Részei: 13. és 14. kerékpáros zászlóalj, az 1. lovas páncélos zászlóalj, az 1. lovas utászszázad, valamint a 3. gépvontatású tüzérezsztály.

³³⁰ Az 1. gépkocsizó dandár védelmi sávjának súlypontja Nyikopolnál volt. A túlparton a szovjet 18. hadsereg 96. lövészadosztálya, valamint a 473. hadtestközvetlen tüzérezrede foglalt állást. A szovjetek folyamatos próbálkozásai ellenére a dandár sikerrel tartotta helyzetét.

³³¹ HL: Vkf. 1.o. napi helyzetjelentések, B/243. doboz, 2321.

³³² VATTAY, 1942. 42.

³³³ UNGVÁRY, 2010. 15.

³³⁴ HL: Kárpát-cso., 2.dob., a gyorshadtest helyzete a Dnyeper mentén. 16. sz. melléklet.

³³⁵ TÓTH, 1966. 250.

szén az ungvári gépkocsizók, míg az északi részen a kerékpáros zászlóalj helyezkedett el. A 4. gépkocsizó zászlóalj egy százada tartalékként a szigeten kívül foglalt állást. A szigetet védő gépkocsizó zászlóalj védelmi sávja 8 kilométer hosszú volt, középen a 2. század, tőlük balra a 3. század, jobbra pedig az 1. század ásta be magát, két könnyű és egy közepes üteggel megerősítve. Már kora reggel heves tüzérségi és aknavető tűz zúdult a szigetet védelmező magyar csapatokra, ami egész nap tartott. A szovjetek síneken mozgatható tüzérséggel lőttek és mindaddig védeni kívánták a várost, amíg a gyárak és üzemek termelő eszközeit le nem szerelték és el nem szállították az Uralon túlra.³³⁶

Másnap, amikor a szovjet tüzérség szünetelt, Bisza Ferenc ezredes, aki a sziget védelmével megbízott csoportparancsnok volt, szemlét tartott az azt védelmező zászlóaljknál. A szemlét követően nem sokkal a szovjet tüzérség ismét működésbe lépett, és csónakkal a sziget ingoványos és így ellenőrizhetetlen részén szovjet egységek szivárogtak át az 5. gépkocsizó zászlóalj védelmi körletébe. A harcok egész éjjel folytak a magyar, és a körülbelül kétszáz főre tehető szovjet katonák között. A harcok során ejtett foglyok elmondása szerint, a szovjet katonai vezetés feltett szándéka a sziget elfoglalása volt. A foglyok azt is közölték a magyar parancsnokokkal, hogy az éjszakai akciót a szovjet 965. gyalogezred egységei hajtották végre, amely augusztus 20-án indult el Harkovból, és ami leginkább 40-45 év közötti sorállománnyal volt feltöltve. A szovjet partváltások másnap délelőtt is folytatódtak, amit megakadályozni nem lehetett, mivel az átkelőhelyet a magyar állásokból nem lehetett belátni. A partváltást a szovjetek erős tüzérségi tűzzel támogatták, ami az éjszaka beálltaig nem is szünetelt. Az éjszaka folyamán Zaporozsje felől gépkocsik és vonatok zaját lehetett hallani, ami arra engedett következtetni, hogy a szovjetek újabb csapatokat vetnek be a sziget birtoklásáért folytatott küzdelemben.³³⁷

Szeptember 3-án hajnalban az 5. gépkocsizók 2. százada távbeszélőn jelentette, hogy az éjszaka folyamán egy beláthatatlan terepszakaszon megközelítőleg két zászlóaljnyi szovjet kelt át a folyón,

---

³³⁶ HL: Tgy.: 3370. Hadi Antal: Naplójegyzetek a II. világháború kezdetéről. 7.

³³⁷ HL: Kárpát-csop., 1. dob., III/3-d.

partot váltottak a szigeten és beásták magukat. Benda ezredes úgy döntött, hogy egy kombinált századot hoz létre a 4. és 5. gépkocsizók részeiből³³⁸ azzal a céllal, hogy azok az átszivárgott szovjet erőket felszámolják. A támadást kora délután meg is indították, de a heves szovjet aknavető- és gyalogsági tűz miatt az hamar megakadt. A Vörös Hadsereg tüzérsége egész éjjel aktív volt, és miután újabb szovjet csapatok jutottak át a szigetre, Benda ezredes számára világossá vált, hogy a támadást nem lehet erőltetni, a védekezésre kell helyezni a hangsúlyt. A védelmi vonalak megerősítése céljából a 4. gépkocsizó zászlóalj szigeten kívüli százada is csatlakozott a defenzívát folytató csapatokhoz. A szovjet tüzérség aktivitása a következő napon sem csillapodott, és a gyalogságuk nyomása is egyre erősödött az egész arcvonalon. A helyzet magyar szempontból kezdett válságosra fordulni. A magyar tűzfegyverek a hatalmas igénybevétel miatt sorra mondták fel a szolgálatot, és a század-, illetve szakaszparancsnokok is folyamatosan jelentették, hogy a legénység az ébrenlét és az ellenség szűnni nem akaró harctevékenysége miatt a túróképessége határára jutott. Szeptember 5-én nem sokkal éjfél után a szovjetek ismét átkeltek a folyón és az 5. gépkocsizókra, valamint a mellettük elhelyezkedő 12. kerékpáros zászlóaljra támadtak. A 4. gépkocsizó zászlóalj is bevonult ezután a szigetre, és 1. századával a kerékpárosoknak, 3. századával pedig a gépkocsizóknak próbált segítséget nyújtani a védekezésben. Délután a még szigeten kívül maradt 4. gépkocsizók félszázada Bethlenfalvy Gyula százados³³⁹ irányításával is csatlakozott a sziget védelméért küzdő egységekhez, de a szovjetek térnyerését már semmi nem tudta megakadályozni. Több helyen is áttörték a magyar vonalakat. A parancsnokság a dandártartalékot képző 6. gépkocsizó zászlóaljat, valamint a 14. kerékpáros zászlóaljat is be kívánta vetni a sziget védelme érdekében, de a kerékpáros zászlóalj parancsnoka idegösszeroppanást kapott, és a

³³⁸ Az 5. gépkocsizók 3. századának fele Horváth főhadnagy parancsnoksága alatt, illetve a 4. gépkocsizó zászlóalj 2. századának fele Erdélyi főhadnagy parancsnoksága alatt. Az ilyen módon létrejött kombinált század parancsnoka Horváth főhadnagy lett.

³³⁹ *Bethlenfalvy Gyula* (1905. VIII. 21 – n. a.): százados, 1938. 07. 15. és 1942. 09. 01. között a 4. gk. zlj. századparancsnoka. HL: Központi Irattár: 4676. számú tiszti okmánygyűjtő.

rangban öt követő törzstiszt is beteget jelentett.³⁴⁰ A hátravont gépkocsizó zászlóaljjal sem oldódott meg a szigeten harcolók megerősítésének problémája, mivel a 6. gépkocsizók parancsnoka nem vállalta a támadás megindítását, hivatkozva arra, hogy a csapatok a kimerültség miatt, sikerrel járó támadásra képtelenek.³⁴¹ Benda ezredes végül erősítés hiányában elrendelte a sziget feladását és a visszavonulást a Dnyeper nyugati partjára. A 4. gépkocsizó zászlóalj részeinek sikerült ugyan egy hídfőt kialakítaniuk a szigeten, de azt tartani már nem tudták huzamosabb ideig, mivel a szovjet gyalogság körbezárta őket és heves tüzet zúdított rájuk. A hídfő feladásával egy időben a 14. kerékpáros zászlóalj aláaknázza a Dnyeperen átívelő hidat, amely a szigetet kötötte össze a folyó nyugati partjával.³⁴²

Ezekben a napokban a szovjetek rendszeresen alkalmazták a szuronnal való közelharcot³⁴³ és az éjszakai harcot is. Ennek oka, hogy a Déli Front parancsnoksága egy összefoglalójában kitért arra, hogy a magyarok nagyon nehezen viselik az ilyenfajta harcmodort. A 2. gépkocsizó dandár szigetet megszálló csapatai öt nap leforgása alatt közel 450 fős veszteséget szenvedtek. Ebben a számban a hősi halottak, a sebesültek, a fogságba esettek, valamint az eltűntek is szerepelnek. A szovjetek a sziget birokba vételét, majd a Dnyeper nyugati partja ellen megindított felderítő vállalkozásokat követően felismerték, hogy a hosszú terepszakaszon milyen kevés is a magyar élőerő. Ennek tudatában egyre gyakrabban indítottak partváltó vállalkozásokat nemcsak a 2. gépkocsizó dandár védőkörletében, hanem a gyorshadtest egész védősávjában is sokszor akár zászlóaljnyi erővel.³⁴⁴ A szovjetek remekül használták ki a sziget adta lehetőségeket, az erdős részeken sokszor három-négy zászlóaljnyi erőt is össze tudtak vonni egy-egy támadáshoz.

³⁴⁰ HL: Tgy.: 2934. Sallai Elemér: Adalékok a Horthy-hadsereg háborús tevékenységéhez. 41.

³⁴¹ TÓTH, 1966. 251.

³⁴² HL: Kárpát-csop., 1. dob., III/3-d.

³⁴³ A szurony alkalmazása minden esetben nagy pszichológiai hatást gyakorol az ellenfélre. A jellegzetes „huráá!” csatakiáltással egybekötött szuronyos roham nagy riadalmat keltett nem csak a magyar, hanem a német katonák körében is.

³⁴⁴ SZABÓ-SZÁMVÉBER, 2003. 23.

A sziget feladását követően a legnagyobb veszteségeket szenvedő 5. gépkocsizó zászlóaljat kivonták az első vonalból, helyét a 6. gépkocsizó zászlóalj vette át. Miklós Béla tábornok a kialakult helyzetben arra kérte a német hadvezetést, hogy csökkentse a magyar gyorshadtest védelmi sávját. A németek a tábornok kérését akként teljesítették, hogy az 1. gépkocsizó dandárt német alakulatokkal váltották fel a déli védőkörletben. Az 1. gépkocsizó dandár ezután a szigettel szemben foglalt állást, és így a 2. gépkocsizó dandár – melynek harcoló állománya ekkorra csaknem 50 százalékkal megfogyatkozott – védelmi sávja egyrészt lerövidült, másrészt északabbra is tolódott.³⁴⁵ A 4. és a 6. gépkocsizó zászlóaljok így a Hortica-sziget északi részén, Baburka térségében helyezkedtek el három üteggel megerősítve.³⁴⁶ A sziget elfoglalását követően a Vörös Hadsereg katonái azonnal megkezdték a támadást a Dnyeper nyugati partja ellen, és már szeptember 7-én egy nagyobb egység átkelését a 6. gépkocsizó zászlóalj csak kézitusával tudta megakadályozni. A harc vesztesége 11 fő hősi halott volt.³⁴⁷

Szeptember 9-én a magyar csapatok megfigyelései szerint Zaporozsjéból megrakott vasúti szerelvények indultak meg északi irányba, és a szovjetek megkezdték a város üzemeinek felrobbantását is. Miklós Béla tábornok szeptember 10-én úgy döntött, hogy szemlét tart a 2. gépkocsizó dandár alakulatainál. A szemlét követően a dandárt így jellemezte: *„elsősorban a 2. gépkocsizó dandárnak a szigeten volt három zászlóalja a veszteségek és a túlerőltetés miatt, erkölcseileg és anyagiilag felőrldött és jelenleg ütőképtelennek mondható.”*³⁴⁸ A következő hetekben folyamatosak voltak a szovjet próbálkozások, diverzáns csoportok átdobásai és légitámadások. A dandár csapatai elsősorban a védőkörletben szétszóródott reguláris csapatokat és a diverzáns különítmények részeit igyekeztek felszámolni. A két gépkocsizó zászlóaljnak sikerült minden támadást visszaverni, bár az is igaz, hogy a harci tevékenység most nem ebben a védőkörletben kulminálódott. A szovjet légierő tevékenysége ezekben a hetekben felerősö-

---

³⁴⁵ TÓTH, 1966. 251.

³⁴⁶ HL: Kárpát-csop., 2.dob., a gyorshadtest helyzete a Dnyeper mentén. 15. sz. melléklet.

³⁴⁷ HL: Vkf. 1.o. napi helyzetjelentések. B/243. doboz, 2321.

³⁴⁸ ANDAHÁZI SZEGHY, 2016. 99.

dött, a felderítő gépek folyamatosan figyelték a dandár védelmének mélységét, valamint a harcok beszüntetésére felhívó röplapokat szórta le a magyar állásokba. Szeptember 16-án a gépkocsizó zászlóalj egy negyven főből álló motorcsónakos átkelést hárítottak el sikerrel. Ennek megemlítését azért tartom szükségesnek, mert ekkor voltak először a magyar csapatok szemtanúi annak, hogy a szovjetek a magyar oldalról visszafordult csónakokat gépfegyvertűzzel kényszerítették a támadásuk megismétlésére. Ennek oka, hogy Szálin 1941. szeptember 12-én adta utasításba az úgynevezett záróosztag felállítását, amelynek a feladatai közé tartozott, hogy tartóztassa fel a pánikba esett és megfutamodott katonákat, ha szükséges, fegyverhasználat árán is.³⁴⁹

A magyar gyorshadtestre nehezedő nyomás csak szeptember közepén enyhült, amikor is a német 1. páncéloscsoport déli irányból, a német 2. páncéloscsoport³⁵⁰ pedig északi irányból bekerítette,³⁵¹ majd pedig csapást mért a Délnyugati Front³⁵² csapataira, melyek a harcok során súlyos veszteségeket szenvedtek. Erre a bekerítésre azért nyílt módja a németeknek, mert a szovjet felsővezetés Kijev végsőkéig való tartását követelte meg a csapataitól és nem engedélyezte az időben való visszavonulást. A SZTAVKA végül szeptember 17-én hagyta jóvá a város feladását, de ezt követően az egymástól elszigetelten harcoló szovjetet seregtesteknek már nem sikerült a bekerítésből való kitörés.

A németek szeptember 19-én bevonultak a kiürített Kijevbe.³⁵³ A német sikerek folyamatosan tehermentesítették a magyar csapatokat a Dnyeper mentén, majd a védekező 4. és 6. gépkocsizó zászlóaljat

---

³⁴⁹ HRISZTOFOROV, 2011. 33.

³⁵⁰ A Közép Hadseregcsoporthoz alárendeltségébe tartozó német magasabbegység, melyet a Kijev elleni hadművelet idején ideiglenesen a Dél Hadseregcsoporthoz alárendeltségébe utaltak. Feladata volt, hogy északi irányból áttörje a szovjet védelmet és felvegye a kapcsolatot a déli irányból érkező 1. páncélos csoporttal (hadsereggel). Pk.: Heinz Guderian tbk.

³⁵¹ A két német páncéloscsoport Lohvica térségében találkozott.

³⁵² 21., 26., 37. és 40. hadseregek

³⁵³ POSZPELOV, 1964. 93-96.

leváltották és hátravonták őket Tomakovka mellé.³⁵⁴ Október 3-án a német erők északon átkeltek a Dnyeperen és északi irányból megközelítették Zaporozsját. A szovjet védelem ezután megingott, majd a szigetet is kiürítették, ahova be is vonult a gépkocsizókat felváltó német 4. őrezred. Miután a szovjetek Zaporozsját is feladták, a Dnyeper menti hadműveletek október 6-án végleg befejeződtek.³⁵⁵ A gyorsadtest a dnyeperi folyamvédelem alatt elszenvedett vesztesége összesen 157 fő hősi halott volt, a szovjet erők pedig fogolyvallo-mások alapján megközelítőleg 3.000 fős veszteséget könyvelhettek el hősi halottakban.³⁵⁶

A zaporozsjei harcokat követően párnapos pihenő várt a gépkocsizó csapatokra. Ezt az időt elsősorban a javítások elvégzésére fordították, de mód nyílt némi szórakozásra is. A tábori mozikban folyamatosan vetítették az *Elcserélt ember*, illetve a *Pénz áll a házhoz* című nagysikerű magyar filmeket.³⁵⁷ Időközben a gyorsadtest működési sávja mögötti területen változások álltak be. „*A magyar hadvezetés a gyorsadtest hazaszállításával együtt a szovjet háterszágban tevékenykedő magyar alakulatok hazatelepítését is tervebe vette, azonban ez a német fél ellenállásába ütközött. A hadi helyzet alakulásából kifolyólag utóbbi úgy ítélte meg, hogy a tervezettnél hosszabb háborús tevékenységre kell felkészülni a keleti hadszíntéren, ami a rendelkezésre álló német erők fokozottabb bevetését jelentette az első vonalban, így a megszállt területek rendjének fenntartásához nagyobb mértékű hozzájárulást várt el a szövetségeseiktől, így a magyaroktól is.*”³⁵⁸ Szeptember 26-án a Honvéd Vezérkar főnöke intézkedett a Kárpát-csoport felváltásáról az Olgyay Károly tábornok³⁵⁹ parancsnoksága alatt álló és német alárendeltségben megalakuló Magyar Megszálló Csoport által.³⁶⁰ Vinnyicára október 6-án

³⁵⁴ Időközben a 2. gépkocsizó dandárt kiegészítették a háterszágból bevonult II. kerékpáros zászlóaljjal (Érsekújvár), és az elszenvedett veszteségek miatt felváltás nélküli kivonásra került a 11. harcokosi (kerékpáros) zászlóalj.

³⁵⁵ HL: Vkf. 1.o. napi helyzetjelentések. B/243. doboz, 2329.

³⁵⁶ ANDAHÁZI SZEGHY, 2016. 110.

³⁵⁷ HL: Tgy.: 3370. Hadi Antal: Naplójegyzetek a II. világháború kezdetéről. 7.

³⁵⁸ BENE, 2018. 186.

³⁵⁹ *Olgyay Károly* (1887. XII. 17 – 1956. V. 20.): tábornok, 1941. 10. 02. és 1942. 02. 10. között az Ukrajnában működő magyar megszálló erők parancsnoka. SZAKÁLY, 2003. 259.

³⁶⁰ 1941. 06. 27. és 1941. 10. 06. között a megszálló feladatokat ellátó magyar csapatok létszáma 27.376 fő volt. Az őket felváltó Magyar Megszálló Csoport alárendeltségében

érkezett meg a Megszálló Csoport parancsnoki törzse és átvette a Kárpát-csoporttól a megszálló feladatokat.³⁶¹E hadműveleti szakasz záróakkordja volt, hogy az 1. lovasdandár harcképtelenné vált részét kivonták az arcvonalról. Hazaszállításuk október 10-én kezdődött meg és november 14-ére érkeztek be Nyíregyházára. A lovasdandár két kerékpáros zászlóalját, egy páncélos zászlóalját és a könnyűtüzérségét viszont, a gyorshadtest megerősítése céljából hátrahagyta.

Szeptemberben a Délnyugati Front veresége következtében a Szovjetunió elvesztette csaknem a teljes balparti Ukrajnát. A vereséget azonban szovjet szemszögből mégsem tekinthetjük teljes kudarcnak, hiszen az itt lezajlott történéseknek hatalmas szerepük volt – elsősorban a Moszkva alatti későbbi események kapcsán – a háború további alakulásában. Miután a német hadvezetésnek jelentős erőket kellett átcsoportosítani a Közép Hadseregcsoporthoz, és miután a szovjet védelem masszívan kitartott Kijevnél, a németek értékes időt vesztek, és így a villámháborús stratégia is kifulladásra jutott. A kijevi kéréselés voltaképpen keresztülhúzta azon német tervet, amely szerint a Szovjetunió elleni hadjárat még a tél beállta előtt befejeződik. Guderian német vezérezredes az emlékirataiban is kitér a Kijevnél lezajlott eseményekre és azok hozadékaira. „A Kijevért vívott harc kétségtelenül nagy harcászati³⁶² siker volt. Ám kétséges, hogy ennek a harcászati sikernek hadászati³⁶³ jelentősége is volt.”³⁶⁴

A Donyec-medencére való előretörés és hazaszállítás

A magyar politikai és katonai vezetés az elhúzódozó hadműveletekre és a gyorscsapatok leromlott állapotára való tekintettel szerette volna kivonni az alakulatokat a frontról. A felső körök számára már teljesen világossá vált, hogy a legértékesebb magyar csapatokat csak a

---

fokozatosan érkezett 1941. december végéig összesen öt gyalogdandár (hadosztály), melyek létszáma körülbelül 40.000 fő volt. CSIMA, 1966. 661.

³⁶¹ ANDAHÁZI SZEGHY, 2016. 135.

³⁶² Harcászat: katonai taktika a hadművelet alkotórésze, ami a hadműveleti vezetés hadászati céljait valósítja meg.

³⁶³ Hadászat: katonai stratégia, amely a háború tervezésével és irányításával foglalkozik.

³⁶⁴ POSZPELOV, 1964. 97.

kivonással lehet megmenteni a teljes felmorzsolódástól.³⁶⁵ 1941 szeptemberében Hitler meghívta Horthy Miklós kormányzót és Bár-dossy László miniszterelnököt Vinnyicába a német főhadiszállásra, akiket Szombathelyi Ferenc is elkísért, immár vezérkari főnök beosztásban.³⁶⁶ A találkozon elsősorban a magyar haderő további alkalmazása volt a téma, de a „gyorsanmozgó” csapatok kivonásáról még konkrét döntés nem született.³⁶⁷

A német Dél Hadseregcsoport október elején indította meg általános támadását a Szovjetunió legfontosabb iparvidéke ellen. A „Szovjetunió fűtőházának” is nevezett Donyec-medence adta az ország széntermelésének közel hatvan százalékát, valamint a kockázható szén több mint háromnegyedét. A támadást az 1. páncélos-hadsereg³⁶⁸ kezdte meg, amely Novomoszkovszk térségéből kiindulva déli irányba, az Azovi-tenger felé támadott azzal a céllal, hogy elvágja a 11. hadsereg által lekötött szovjet 9., illetve 18. hadsereg visszavonulási útvonulását. A német 6. hadsereg Harkov, míg a 17. hadsereg Krasznográd irányába tört előre.³⁶⁹ A Donyec-medence ellen indított hadművelettel a német vezetés remélte, hogy az iparvidék birtokba vétele nem csak a háború további eseményeire lesz jelentős hatással, hanem esetlegesen befolyásolhatja a török kormány³⁷⁰ háborúval kapcsolatos álláspontját is.³⁷¹ November elején a

---

³⁶⁵ SZABÓ-SZÁMVÉBER, 2003. 23.

³⁶⁶ Werth Henrik gyalogsági tábornokot 1941. 09. 06-án váltotta fel Szombathelyi Ferenc altábornagy a Honvéd Vezérkar főnöki beosztásban. Beosztását 1944. 04. 19-ig töltötte be.

³⁶⁷ UNGVÁRY, 2010. 18. Szombathelyi kinevezésének oka lehetett a magyar kormány és Werth Henrik között megromlott viszony, illetve, hogy Szombathelyi 1941. szeptember elején a kormányzónak egy memorandumot nyújtott át, melyben kifejti, hogy a háború nem lesz Blitzkrieg. Mint fogalmaz: „hosszasan elhúzódó véres küzdelem lesz, melynek kimenetele teljesen bizonytalan.” Valószínűleg a kormányzó az altábornagy ezen felfogása miatt, és mivel tudta, hogy Szombathelyi célja a gyorscsapatok mielőbbi hazahozatala, bízta meg őt a vkf. beosztással annak ellenére, hogy Szombathelyi mellett még volt három, nála rangban idősebb tábornok is. GOSZTONYI, 1990. 21.

³⁶⁸ Az 1. páncéloscsoportot 1941. októbert 5-én 1. páncélos-hadseregnek nevezik át.

³⁶⁹ ANDAHÁZI SZEGHY, 2016. 113.

³⁷⁰ Törökország a Szovjetunió elleni német támadáskor deklarálta semlegességét, de fenn állt a lehetősége, hogy déli irányból csatlakozik a Szovjetunió elleni hadműveletekhez. A törökök esetleges háborús részvétele a németek oldalán azzal magyarázható, hogy a szovjet kormány folyamatosan követelte a Boszporusz török felügyeletét szavatoló 1936-os montreux-i egyezmény felülvizsgálatát. A török hadbalépés jelentő-

német csapatok fő támadási szándéka Rosztov ellen irányult, melynek kivitelezője az 1. páncélos hadsereg volt. A 17. hadsereg feladataul Vorosilovgrád elérését szánták, hogy onnan kiindulva az 1. páncélos hadsereg segítségére legyenek.³⁷² A 11. hadsereg a román alakulatokkal kiegészülve időközben a Krímet támadta azzal a céllal, hogy Szevasztopolt mielőbb elfoglalja.

A szovjeteket az idáig lezajlott csaták igen érzékenyen érintették, nagyszámú seregtestük morzsolódott fel, amihez még hozzávehetjük az utóvédharcok veszteségeit is.³⁷³ A szovjet vezetés szándéka kezdetben az volt, hogy a Kaukázusból felvont friss alakulatokkal a harkovi iparvidéket megvédje. A Donyec-medencében összevont erők között már megtalálhatóak voltak a szibériai és a távol-keleti népcsoportokból álló seregtestek is.³⁷⁴ Ennek oka, hogy Moszkva tudomására jutott, hogy Japán nem tervez ellenük támadást,³⁷⁵ így nagy ütemben vette kezdetét a keleten állomásozó, jól felszerelt és téli harcra is kiképzett szovjet csapatok nyugati arcvonalra történő átcsoportosítása.³⁷⁶ Október 17-én a Délnyugati Front parancsnoksága megkapta a SZTAVKA rendelkezését, melyben utasították őket, hogy október 17. és október 30. között vonuljanak vissza az Oszkol és a Miusz folyó vonalára. A főhadiszállás ezzel az intézkedéssel kívánta a közel háromszáz kilométeren szétbontakozott arcvonalat lerövidíteni. A hatalmas esőzések miatt megtorpant német csapatok előtt a szovjetek viszonylag rendezetten tudták végrehajtani a visszavonulást és a hónap végére sikerrel zárkoztak fel a Kupjanszk-Izjum-Gorlivka vonalra, ahol védelemre rendezkedtek be.³⁷⁷

---

sen javította volna a németek katonai helyzetét délkeleten. Az ankarai kormány végül semleges maradt és csak 1945-ben üzen hadat Németországnak, illetve Japánnak.

³⁷¹ POSZPELOV, 1964. 189.

³⁷² Uo. 194.

³⁷³ Szeptember végén, október elején Európában megközelítőleg 150 szovjet seregtest volt, melyek közül legkevesebb 40 seregtest helyezkedett el a Délnyugati Front hadműveleti vonalán.

³⁷⁴ FOGARASSY, 1942. 475.

³⁷⁵ 1941. április 13-án a Szovjetunió és Japán között semlegességi szerződés kötött, melyhez Japán a német támadás ellenére is tartotta magát. Kezdetben a Szovjetunió tartott egy esetleges japán támadástól, viszont ekkora már világossá vált a szovjet vezetés számára, hogy Japán az USA ellen készül háborút viselni.

³⁷⁶ SZABÓ-SZÁMVÉBER, 2003. 21.

³⁷⁷ GRECSKO, 1977. 158.

E visszavonulást elrendelő parancs eredménye volt, hogy a német 6. hadsereg – igaz súlyos utcai harcok árán – október 24-én elfoglalta Harkovot. Itt felmerülhet a kérdés, hogy a szovjet vezetés miért hagyta, hogy a Donyec-medence egyik legnagyobb ipari központja német kézre kerüljön. Ez tulajdonképpen a Donyec-medence gyárainak és ipari vállalatainak az Uralon túlra való áttelepítésével függ össze, amely Harkov esetében ekkorra már javarészt megtörtént.³⁷⁸

Novemberben a fő katonai események a Dél Hadseregcsoport arcvonalán a Donyec-medence keleti részén és Rosztov körzetében bontakoztak ki. Rosztov védelme céljából a főhadiszállás megalakította az 56. önálló hadsereget, összesen kilenc hadosztállal és egy harcokocsidandárral, amelynek parancsnokául Remezov altábornagyot³⁷⁹ nevezték ki. A németek támadása november 17-én kezdődött és november 21-én be is vették a várost, aminek megtartásához már nem rendelkeztek elegendő erővel. A szovjet csapatok válaszul általános támadást indítottak Rosztov ellen, és a német alakulatok kénytelenek voltak visszavonulni egészen a Miusz folyó vonalára. A Vörös Hadsereg a háború során az első komolyabb győzelmét a Rosztovnál lezajlott csaták alkalmával aratta. A német-szovjet arcvonal déli szárnya 1941-1942 telére megszilárdult.³⁸⁰

1941. október 6-án a gyorshadtestet a német 17. hadsereg, azon belül is a Schwedler tábornok³⁸¹ által irányított harccsoport alárendeltségébe utalták. A néhány napos hadműveleti szünetet a csapatok a készleteik feltöltésére és a gépjárműparkjuk javítására használták fel. A felvételezést és az anyagbeszállítást nagyban megnehezítette a beköszöntő hideg és az eső. A folyamvédelem alkalmával nagy vesz-

---

³⁷⁸ Nem kevés erőfeszítést követelt a szovjetektől a gépipari és kohászati üzemek áttelepítése a Donyec-medencéből. Október közepén hagyták el a térséget az utolsó szerelvények, amelyek a hátszágba szállították a legfontosabb gyárak felszereléseit. Megemlítendő, hogy 1941 júniusa és októbere között Ukrajnából 283 vállalatot telepítettek át keletre. POSZPELOV, 1964. 127.

³⁷⁹ *F.N. Remezov* (1896. I. 07 – 1990. I. 06): altábornagy, 1941.11.11. és 1941.12.27. között az 56. hadsereg parancsnoka. <https://pamyat-naroda.ru/commander/1020/> (Letöltve: 2018.12.24.)

³⁸⁰ GRECSKO, 1977. 162.

³⁸¹ *Viktor von Schwedler* (1885. I. 18 – 1954. X. 30.): tábornok, 1939. 09. 01. és 1942. 10. 18. között a IV. hadtest parancsnoka.

teségeket szenvedő gépkocsizó zászlóaljknál hatalmas gondot okozott a személyi hiány is. Élőerő feltöltésére azonban nem volt mód, mivel a megnyúlt és leterhelt utánpótlási vonalakon a bevagonírozott utánpótlás már a lengyel határon elakadt. A személyi pótlásokat szállító szerelvény menetét a Wehrmacht forgalomszabályozó parancsnoksága csak Vinnyicáig engedte volna, az onnan hátramaradó távolságot gyalogmenetben kellett volna megtenniük. A gyorshadtest parancsnoksága ezért kérvényezte a személyi állomány visszafordítását és hazaszállítását, amit a Wehrmacht megtagadott. A személyi pótlást szállító szerelvények így október 14-én elindultak Lembergől Vinnyicára, ahova csak október végén érkeztek meg.³⁸²

A magyar egységek a Schwedler-csoport tagjaként október 11-én kezdték meg az előrenyomulást azzal a céllal, hogy a német 17. hadsereg bal szárnyát biztosítsák.³⁸³ Távlati célként a Donyec kanyarulatánál fekvő Izjum városát kellett elérniük, majd onnan Kupjanszk érintésével Harkovot, ahol a német 6. hadsereggel találkoztak volna. Az időjárási körülmények miatt viszont ez kivitelezhetetlen volt.³⁸⁴ Október 7-én ugyanis beköszöntött a „raszputyica”, vagyis az esős és sáros évszak, ami járhatatlanná tette az szovjet utakat. A hatalmas esőzést a következő napokban felváltotta a havas eső, ami később hideg északi szél kíséretében átváltott havazásba.³⁸⁵ Az eddigi hadműveletek alatt szinte mindvégig az élen haladó 2. gépkocsizó dandárt felváltotta elől az 1. gépkocsizó dandár. A 2. gépkocsizó dandár zászlóaljainak Ivanovkáig kellett előrenyomulni, azonban a két napja tartó folyamatos esőzések miatt a gépjárművek tengelyig merültek a sárba, és így csak Dnyepropetrovszkot érte el a dandár éle. Miután az esőt felváltotta a havas eső, a menetoszlop megpróbált kijutni a dnyepropetrovszki műútra, azonban ez egyelőre csak a 6. gépkocsizó zászlóaljnak sikerült. A dandárparancsnokság, hogy hatékonyabb menetteljesítményt érjen el, az alakulatait megpróbálta átszervezni. Ennek értelmében a három gépkocsizó zászlóalj egy-egy puskásszázadát feloszlatták, az így felszabadult Botond gépkocsikat pedig a

³⁸² ANDAHÁZI SZEGHY, 2016. 112.

³⁸³ TÓTH, 1966. 252.

³⁸⁴ HL: Vkf. 1.o. napi helyzetjelentések. B/243 doboz, 2329.

³⁸⁵ HL: Tgy.: 3294. A m. kir. 4. „Hadik András” huszárezred részvétele a m. kir. I. gyorshadtest 1941. évi Szovjetunió elleni hadjáratában. 87.

felderítő és harckocsi zászlóaljához rendelték. A felosztott századok legénységét a gépkocsizó zászlóaljak más századainak a személyi pótlására használták fel. Az átszervezés lebonyolításával október 15-re kellett végezni, és ezt a határidőt az alakulatok pontosan be is tartották.

Közben Dnyepropetrovszkban is beindult az élet. A villamosok újra jártak, a boltok kinyitottak, és a gyerekek is ismét iskolába mentek.³⁸⁶ A gépkocsizók menete október 17-én indult meg ismételten, majd Oreljka érintésével október 19-re Fjodorkát érték el. A következő napon a dandár élzászlóalját képző 4. gépkocsizó zászlóaljnak a támadó 1. gépkocsizó dandártól a Brataj-hídfő biztosítását kellett átvenni.³⁸⁷ A szakadó eső ellenére a zászlóalj meg is indult a patak védelmére és egészen Biskinskijig jutott. Az őket követő 5. gépkocsizó zászlóalj pár kilométer megtétele után megakadt a sárban, és a 6. gépkocsizók is mozdulatlanok maradtak.³⁸⁸ Ezen napok eseményeinél megemlíthető, hogy Hoth vezérezredes,³⁸⁹ aki október elején átvette a német 17. hadsereg parancsnoki beosztását, elismerését fejezte ki Miklós Béla tábornoknak a magyar gyorscsapatok kedvezőtlen viszonyok közt végrehajtott kiváló teljesítményéért.³⁹⁰ A rendkívül rossz útviszonyok és az ismét fellépő üzemanyaghiány miatt a gyorshadtest parancsnokság úgy döntött, hogy a következő napokra minden mozgást beszüntet, csak a lemaradt seregtestek felzárkóztatását engedélyezték.

Október 26-án a német 17. hadsereg délkeleti irányba fordult, mert a járhatatlan utak miatt nem tudott egyenesen a Donyecig törni. A magyar csapatok feladata volt a német hadseregzőmnek az oldalbiztosítása, amit a dandárparancsnokság az 5. és 6. gépkocsizó zászlóaljakkal kívánt megvalósítani. A 6. gépkocsizók hatalmas teljesítménnyel egészen Velikaja Kamisevaháig jutottak, ahol egy kisebb szovjet utóvéddel kerültek harcba. A 4. gépkocsizók egy üteggel

---

³⁸⁶ HL: Tgy.: 3370. Hadi Antal: Naplójegyzetek a II. világháború kezdetéről. 7.

³⁸⁷ Az 1. gépkocsizó dandár ezt követően súlyos harcok árán október 21-én beveszi Mecsebelovkát.

³⁸⁸ HL: Kárpát-cso., 2.dob., III/4.

³⁸⁹ Hermann Hoth (1885. IV. 12 – 1979. I. 25.): vezérezredes, 1941. 10. 06. és 1942. 04. 20. között a német 17. hadsereg parancsnoka.

³⁹⁰ HL: Vkf. 1.o. napi helyzetjelentések. B/243 doboz, 2326.

Barvenkován, míg az 5. gépkocsizók Ivanovskoje térségében álltak, ezzel felkészülve egy esetleges szovjet betörésre Izjum irányából. A hadtestparancsnokság úgy vélte, hogy a szovjet erők elfoglalták a Donyec folyó túlsó partján lévő védőállásait, és utóvédek már csak Izjuntól délre lehetnek szórványosan. Miklós Béla tábornok eközben a német 17. hadsereg parancsnokságára, onnan pedig Budapestre repült a gyorshadtest további alkalmazásával kapcsolatban.³⁹¹ A hadtestparancsnokságot ideiglenesen Major Jenő tábornok,³⁹² az 1. gépkocsizó dandár parancsnoka vette át.

A következő napokban a gépkocsizó dandár nem mozdult. A havas eső még mindig esett, és a nyugalmat csak a folyamatos szovjet légitámadások zavarták meg. A fő harci tevékenységet továbbra is az 1. gépkocsizó dandár végezte. Ezekben a napokban kapta kézhez a gépkocsizó dandár parancsnoksága a 17. hadsereg hadművelleti terveit a jövőre vonatkozóan. Ezekből arra lehetett következtetni, hogy a német Dél Hadseregcsoport a rossz útviszonyok és a megnyúlt utánpótlási vonalak miatt az 1941. évi nagyobb volumenű mozgó hadműveleteit be kívánja fejezni a térségben. A német csapatok előrehaladása október végén a háború kezdeti szakaszához viszonyítva délkeleti irányban a napi húsz kilométerről hat kilométerre csökkent.³⁹³

Egyre világosabb lett tehát, hogy a német stratégiák elképzelése, miszerint a Szovjetunió ellen indított villámháború 1941 őszére befejeződik, kudarcot vallott. Nem teljesült ugyanis Clausewitz tételének egyik szegmense sem, mely szerint egy ország legyőzéséről akkor beszélhetünk, ha annak egész területe megszállás alá kerül, vagy megtörik ellenállási akarata. A szovjetek ellenállása egyáltalán nem tört meg, sőt, a háborús propaganda hatására csak erősödött. Naivitás volt az a feltételezés is, hogyha a német csapatok beveszik Moszkvát, akkor a Szovjetunió összeomlik. Napóleon ugyan bevonult az orosz fővárosba, mégsem tudta térdre kényszeríteni a hatalmas embertartalékokkal rendelkező Orosz Birodalmat. A gépek ko-

³⁹¹ HL: Vkf. 1.o. napi helyzetjelentések. B/243. doboz, 2326.

³⁹² Major Jenő (1891. VIII. 06 – 1972. I. 13.): tábornok, 1940. 03. 01. és 1941. 11. 01. között az 1. gépkocsizó dandár parancsnoka. SZAKÁLY, 2003. 211.

³⁹³ POSZPELOV, 1964. 119.

rában, az ipar sikeres áttelepítése után elképzelhetetlennek tűnik, hogy a Szovjetunió beszüntette volna az ellenállást.

1941 őszén a Donyec-medencében lévő haladási és útviszonyokat kiválóan bemutatja a hadműveletek egyik résztvevője visszaemlékezéseiben: *„A sár olyan volt, ami semmiféle eddig ismert sárra nem hasonlít. A rozslisztből dagasztott kenyéértésztához hasonlított volna, ha nem lett volna fekete. Feneketlennek tűnt. A kocsikra felrakódott rétegei a hideg szélben gyorsan szikkadtak és megkeményedtek. A rétegeket sűrűn, kalapáccsal kell levernü a kerekekről.”*³⁹⁴ Szintén az útviszonyok jellemzésére szolgál, hogy a legénység a lábbelijét madzagokkal, sokszor dróttal erősítette a lábára, hogy az nehogy beragadjon a hatalmas sárba. A 2. gépkocsizó dandár felváltására rendelt német 257. gyaloghadosztály zászlóaljja november 1-jén érte el Barvenkovát. Másnap a németek által őrizetlenül hagyott bogorodicsnojei hídfőt egy szovjet osztag elfoglalta, melynek visszaszerzésére az 5. gépkocsizó zászlóalj egy századát küldte a dandárparancsnokság. A települést és a hídfőt sikerült visszavenni, azonban a falu melletti erdőben a járőrök egy partizánokból és kozákokból álló ellenséges csoportot is észrevettek. Ezeket a század sikerrel szétkergette és nagymennyiségű élelmiszert, robbanóanyagot, valamint távbeszélő eszközöket zsákmányolt. A nap folyamán kisebb szovjet egységek még több alkalommal is megpróbálkoztak a település visszaszerzésével, viszont ezeket a kísérleteket a gépkocsizók rendre megghiúsították. Késő délután egy német zászlóalj érkezett, amely gondoskodott a magyar csapat leváltásáról. Megemlítenéd, hogy Bogorodicsnoje volt a legkeletibb pont, amit a gyorsadtest csapatai a hadműveletek alatt elértek. Mivel az időjárási viszonyok továbbra is kedvezőtlenül alakultak, a német csapatok csak november 9-én tudták megkezdeni a 2. gépkocsizó dandárt biztosító egységek a leváltását.

A német 17. hadsereg terveiben továbbra is szerepelt a magyar egységek alkalmazása akként, hogy miután a német csapatok leváltják őket a biztosító vonalakban, tovább haladnak majd kelet felé Konstantinovka irányába. Távlati célként a közel kétszáz kilométerre fekvő Vorosilovgrád elérését kívánták a gyorsadtest alakulataira

---

³⁹⁴ HL: Tgy.: 2811. Somló Béla: A pécsi gépkocsi osztály IV/2 tdk. oszlopának részvétele a gyorsadtest 1941. évi oroszországi hadjárataiban. 55.

bízni.³⁹⁵ E számítását a németeknek Miklós Béla altábornagy húzta keresztül, ugyanis miután november 11-én visszatért Budapestről, tájékoztatta a német Dél Hadseregcsoport parancsnokságát a gyorsadtest hadművelleti területről történő kivonásáról és hazaszállításáról.³⁹⁶

A csapatok kivonását a gyorsadtest parancsnoksága a következőképpen képzelte el. Először az alakulatokat Dnyepropetrovszk térségében gyülekezteti, majd onnan Vinnyica, Uzsok menetvonalon át érik el a békeállomáshelyeiket. A felső parancsnokság intézkedései szerint a három gépkocsizó zászlóalj november 13. és 16. között Fjodorka térségében csoportosult, majd onnan november 21-ére kellett Dnyepropetrovszkba beérkezniük. A beköszöntő hatalmas fagyok miatt a gépjárművek sorozatosan mentek tönkre a rázós utakon. Szintén a megfagyott földutakon jelentett problémát, hogy a honvédségnél rendszeresített gépkocsik nem azonos nyomtávval rendelkeztek. Ebből kifolyólag a szűkebb nyomtávval rendelkező járművek folyamatosan megdőlve haladtak, ami sok műszaki meghibásodáshoz vezetett. November 14-én a hőmérséklet már leesett mínusz 16 Celsius fokra napközben.³⁹⁷ Dnyepropetrovszkból a dandárközvetlen csapattestek gyalogmenetben, míg a gépjármű nélkül maradt részek vasúti szerelvényekkel november 24-én indultak meg Vinnyicába. A még gépjárművel rendelkező, mozgásképes egységek a Dnyeperen bekövetkezett hatalmas jégzajlás miatt – ugyanis a dnyepropetrovszki hidat veszélyesnek minősítették –, kénytelenek voltak délnek fordulni Krasznopolje irányába, ahol már megoldható volt a folyón való átkelés. A Vinnyicától délre fekvő gyülekezési pontjukat november 30-án érték el.³⁹⁸

Hazafelé tartva kivétel nélkül minden alakulat a „*Szebb lesz az ég, szebb lesz akkor minden, ha majd egyszer haza megyünk innen.*” kezdetű

³⁹⁵ A Vorosilovgrádra való előretörés célja az lett volna, hogy a szovjet csapatok le legyenek kötve, amíg a 17. hadsereg és az 1. páncéloscsoport egy átkaroló támadással birtokba veszi a „Kaukázus kapuját”, azaz Rosztovot.

³⁹⁶ HL: Vkf. 1.0. napi helyzetjelentések. B/243. doboz, 2326.

³⁹⁷ HL: Tgy.: 3370. Hadi Antal: Naplójegyzetek a II. világháború kezdetéről. 8. A kivonást az tette lehetővé, hogy az OKW belátta, hogy a gyorsadtest alakulatai a Szovjetunió elleni hadműveletek alatt olyan állapotba kerültek, hogy szinte használhatatlanná váltak. DOMBRÁDY, 1986. 266.

³⁹⁸ ANDAHÁZI SZEGHY, 2016. 139-143.

nótát énekelte.³⁹⁹ Vinnyicáról a három gépkocsizó zászlóalj december 4-én indult útnak és a Proszkurov-Tarnopol-Lvov menetvonalon 1941. december 7-én érte el az Uzsoki-hágónál a magyar határt.⁴⁰⁰ Innen Budapestre irányították őket, hogy részt vegyenek december 14-én egy, a Hősök terén tartandó díszfelvonuláson. Mivel az eseményről több korabeli sajtóorgánium is beszámolt, én a Népszava cikkéből közölnék egy részletet: „*Vasárnap reggel a polgármester felhívására ünnepi zászlódíszet öltött a főváros a visszatérő gyorshadtest tiszteletére. (...) Fél 11-kor megérkezett a kormányzó képviselőjében Szombathelyi Ferenc vezérezredes, aki fogadta a gyorshadtest parancsnokának jelentését, majd gépkocsira szállt és végighajtott a felsorakozott hadtest arcvonala előtt. (...) A Hitler téren felállított tribünön foglalt helyet Bárdossy László miniszterelnök és kormánya, valamint a német, olasz és japán követek. (...) A dísztribünnel szemben állottak azok, akiknek a kormányzó képviselője ünnepélyesen átnyújtotta a kitüntetések. A vezérkar főnöke a beszédét követően hat csapatzászlóra felkötötte a kormányzó szalagját, majd átnyújtotta a kitüntetések. Ezt követően megkezdődött a díszmenet. Az impozáns ünnepség déli 1 órakor ért véget.*”⁴⁰¹ Megítélésem szerint a visszatérő csapatok ilyesfajta győzelmi parádéja – a háborús propagandával kiegészülve – egy olyan hamis képet festett a magyar társadalom előtt, mely szerint a szovjetek döntő veresége elkerülhetetlen és már csak idő kérdése. Ekként támadhatott 1941 végén egyeseknél az a realitásokat nélkülöző hangulat, hogy Magyarországnak akár célszerű lehet még nagyobb erővel részt venni a háborúban, a mielőbbi győzelem reményében.

A katonai parádét követően a gépkocsizó zászlóaljak visszatértek békeállomáshelyeikre, Kassára, Ungvárra és Munkácsra.⁴⁰² Ezzel befejeződött a három gépkocsizó zászlóalj részvétele a Szovjetunió elleni 1941. évi hadműveletekben.

---

³⁹⁹ HL: Tgy.: 3370. Hadi Antal: Naplójegyzetek a II. világháború kezdetéről. 9.

⁴⁰⁰ A magyar határt elsőként a gyorshadtest törzse érte el 1941. december 4-én 13 óra 30 perckor. Őket az 1. gépkocsizó dandár csapatai követték december 5-én.

⁴⁰¹ A visszatért gyorshadtestet ünnepélyesen fogadták a fővárosban. NÉPSZAVA, 1941. 2.

⁴⁰² HL: Kárpát-csoport, 2.dob., III/4.

Összegzés és értékelés

A gyorshadtest csapatai közel négyhónapos tevékenységük során csaknem 2.000 kilométer mélyen hatoltak a Szovjetunió belsejébe. A személyi veszteség 10%-os volt, ebből 855 fő halt hősi halált, és 2.845 fő sebesült meg. A Honvéd Vezérkar főnöke 1941. december 9-én arról tájékoztatta Pappenheim ezredes⁴⁰³ német katonai attasét, hogy az anyagveszteség a jelzett időpontig a következőképp alakult: a kisharcokocsik (Fiat Ansaldo cv-35) 100%-a, a páncélgépkocsik (39M Csaba) 90%-a, a könnyű harcokocsik (38M Toldi I) 80%-a vált harc-képtelenné. A csapatok 1.200 gépkocsit, valamint 28 db löveget is elvesztettek a harcok során.⁴⁰⁴ Ezzel a veszteséggel a gyorshadtest felállítására és a magyar haderő fejlesztésére fordított hatalmas összeg egy jelentős része is elveszett. Ugyancsak a tájékoztatóban szerepelt, hogy a megmaradt járművek mindegyike generáljavításra szorul.⁴⁰⁵ A három gépkocsizó zászlóalj hősi halottainak száma összesen 171 fő volt, melyből a 4. gépkocsizó zászlóalj 53 főt, az 5. gépkocsizó zászlóalj 69 főt, a 6. gépkocsizó zászlóalj pedig 49 főt veszített a hadműveletek alatt.⁴⁰⁶ Ez a személyi veszteség a magyar gyorshadtest halottainak közel 20%-át tette ki. Megállapítható, hogy az 1941-ben harcba vetett gépkocsizó alakulatok – valamint a Kárpát-csoport és gyorshadtest – veszteségei elsősorban a szovjet harcmodornak köszönhetően egészen elenyészőek voltak a későbbi hatalmas veszteségekhez képest.⁴⁰⁷

Ami a szovjet hadsereg erejét, felszerelését és erkölcsi állapotát illeti, a magyar fél szinte teljesen tájékozatlan volt, sőt e fontos tényezőket még alá is becsülte. Már a háború első heteiben, kiderült, hogy a szovjet csapatok – a legénységi és tisztai állományt is beleértve – rendkívül edzettek és kitartóak az időjárási körülményekkel és az ellátási nehézségekkel szemben is. A magyar oldalon egészen más volt a helyzet. A Szovjetunió elleni hadba lépést megelőzően gyakori

---

⁴⁰³ *Rabe von Pappenheim* (1894. X. 05 – n. a.): ezredes, magyarországi német katonai attasé az adott időszakban.

⁴⁰⁴ TÓTH, 1958. 95.

⁴⁰⁵ MUJZER, 2017. 8.

⁴⁰⁶ BÚS-SZABÓ, 1993. 343-778.

⁴⁰⁷ STARK, 1989. 9.

eset volt, hogyha esett az eső, vagy ha túl hideg volt, a harcgyakorlatokat azonnal lefűjták, és mindenkit visszavezényeltek a laktanyákba.⁴⁰⁸

Az 1941. évi Szovjetunió elleni hadjáratban a magyar honvédség legmodernebb csapatai – köztük a három gépkocsizó zászlóalj – vettek részt. Ettől függetlenül ezek az egységek nem egy ilyen méretű támadó hadjáratra lettek tervezve, hanem sokkal inkább a revíziós politika részeként a szomszédos államokkal szembeni esetleges háborúra. A Kárpátok gerincein átjutó gépkocsizókat egy hatalmas síkság fogadta. Ez az ő szempontjukból kedvező is lehetett volna, hiszen a gyors előrenyomulásnak és bekerítő hadműveleteknek az ilyen terepviszonyok kedveznek. Nagy gondot jelentettek viszont a folyók, amelyek ezt a hatalmas síkságot átszelik. A hidak terhelhetősége alacsony volt, ráadásul a szovjet utóvédek erre a természetes akadályra építették legtöbbször a védelmüket. A keleti hadszíntér útviszonyai jelentősen alatta maradtak a közép-európai színvonalnak, ami nagy akadályokat jelentett, hiszen a magyar hadvezetés elsősorban a Kárpát-medence úthálózatára és annak minőségére alapozott. Kelet felé haladva folyamatosan csökkent a kövezett utak száma.⁴⁰⁹ A földutakra jellemző volt, hogy nyáron megkeményedtek, melyeken a gépjárművek teljes sebességgel haladhattak. Azonban ahogy egy kevés csapadék érte ezeket az utakat, a talaj szétmállott, és a teteje csúszóssá vált. Ez a gépjárművekkel való közlekedést szinte lehetetlenné tette, így gyakori eset volt, hogy azok lecsúsztak az utak oldalába, ahonnan csak vontatók segítségével lehetett őket kiszedni. Az ilyen esetek gyakran zárták el az adott út forgalmát, ami így hatalmas késésekhez vezetett.⁴¹⁰

A Wehrmacht hadműveleteit a folyamatos mozgás és a gyors térnyerésre való törekvés jellemezte. Következésképp a három gépkocsizó zászlóalj – a Dnyeper menti folyamvédelmet leszámítva –, főként a támadások éléként, első lépcsőben volt alkalmazva. Döntően üldözésre, biztosítási feladatok ellátására és esetenként áttörési

---

⁴⁰⁸ LAKATOS, 1991. 52-53.

⁴⁰⁹ Az útviszonyokra jellemző volt, hogy a 2. gépkocsizó dandár a több mint 2.000 kilométerből nem egészen 500 kilométert tett meg műúton. TÓTH, 1966. 232.

⁴¹⁰ MAJOR, 1991. 188.

tevékenységre vették igénybe őket.⁴¹¹ Az első komoly összecsapás rögtön a hadművelet elején volt. A Zalescsikiért folytatott küzdelemben szívósan védekező és nagyszámú ellenséget tudtak visszavetni, azonban a fő célt, a Dnyeszter híd ép birtokbavételét nem tudták megvalósítani. A Bug mentén való előretörés során főként üldöző feladatokat láttak el és ezt túlnyomó részt meg is valósították. Azt viszont hozzá kell tenni, hogy a szovjetek ekkor nem elsősorban a védekezésre fókuszáltak, hanem a visszavonulásra, hiszen parancsba kapták a Dnyeperre való felzárkózást. A Nyikolajev irányába történő előrenyomulás alkalmával a jól szervezett és szívósan védekező szovjet csapatok arcvonalát gyakran áttörték, de a fő célt, hogy Nyikolajevben bekerítsék az ellenséget és megakadályozzák annak egyéb szovjet seregtestekkel való egyesülését, nem sikerült megvalósítani. A dnyeperi folyamvédelemnél a korábbinál eltérő harcmodort kellett alkalmazniuk. A szovjet túlerővel azonban nem tudtak mit kezdeni és a szigetet kénytelenek voltak feladni. A hadműveleti célt – ha nagy veszteségek árán is –, megvalósították. A szovjetek nem tudtak partot váltani és így a német csapatok hátába kerülni. A Donyecre való előretörést elrendelő parancs már teljesen kimerült és technikailag leamortizálódott zászlóaljához érkezett meg. A zászlóalj már csak átszervezések után, csökkentett létszámmal, második lépcsőként tudtak részt venni az eseményekben. Feladatukat viszont minden esetben képesek voltak megoldani, még akkor is, ha az utolsó hetekben már inkább voltak gyalogos zászlóalj, mint gépkocsizók.

A szervezés tekintetében komoly gondok mutatkoztak a zászlóaljnál. Egyrészt a határidők a mozgósításkor hatalmas feladatot hárítottak az alakulatokra, nem volt elég idejük a felkészülésre. A szűkre szabott időkeret miatt a 2. gépkocsizó dandár tulajdonképpen úgy indult el a felvonulási területre, hogy nem rendelkezett az „M” állománnyal,⁴¹² és a hadilétszámot⁴¹³ csak jóval a hadművelet meg-

⁴¹¹ HL: Tgy.: 2934. Sallai Elemér: Adalékok a Horthy-hadsereg háborús tevékenységéhez. 36.

⁴¹² „M” állomány: mozgósítási állomány, vagyis amikor a haderőt békebeli létszámról háborús létszámra töltik fel.

⁴¹³ A 2. gépkocsizó dandár felvonulási területre beérkezett részei a békelétszámot csupán 15-20 fővel haladták meg. ANDAHÁZI SZEGHY, 2016. 46.

indulását követően érték el a gépkocsizó zászlóaljok.⁴¹⁴ Az aratási időszak alatt a behívott legénység lassan érkezett be a helyőrségbe és így csak később csatlakozott a már hadműveleti területen lévő alakulatokhoz. A csatlakozás a leterhelt út- és vasúthálózat miatt szintén nem haladt gördülékenyen. A szervezésbeli hiányosságokat mutatja, hogy a hadművelet első napjaiban a forgalomszabályozás nem tudott megbirkózni feladatával, a Tatár-hágónál a forgalom teljesen megbénult, és így az élen előretörő gépkocsizó zászlóaljok utánpótlás nélkül maradtak.⁴¹⁵ Szintén fontos megemlíteni a fennálló gépkocsihiányt, mely már a mozgósításkor is komoly problémát okozott. A 2. gépkocsizó dandár járműveit nehéz volt előteremteni, ráadásul ezek közt sok volt a polgári életből bevonultatott, rossz műszaki állapotú gépkocsi. Ezek a hadművelet alatt nagy számban mentek tönkre, melyek pótlásáról nem tudtak megfelelően gondoskodni.

A hadművelet során bebizonyosodott az, amit már korábban is sokan tudni véltek. Mégpedig, hogy kerékpáros, lovas és gépkocsizó seregtettek a különböző menetteljesítmény miatt nem alkalmazhatók együtt, mert csak egymást fogják hátráltatni. Mivel a hadműveleteket a nagy gyorsaság jellemezte, célszerű lett volna egynemű és azonos menetsebességű seregtetteket szervezni. A gépkocsizó, a lovas és a kerékpáros seregtettek összevonása elméletileg kombinációs lehetőséget adott volna a hadtestparancsnokságnak, hiszen ahol a terepviszonyok nem kedveztek a gépjárművek mozgásának, ott alkalmazhatták volna a kerékpáros, illetve lovas csapatokat.⁴¹⁶ Ennek a gyakorlati megvalósítása azonban meghiúsult. A lovasdandár az egész gyorshadtestet hátráltatta, míg a gépkocsizó dandárokhoz tagolt kerékpáros alakulatok a gépkocsizó zászlóaljok menetteljesítményét fogták vissza. A hadművelet alatt vált világossá mindenki számára, hogy az eltérő menetsebességű és terepjáró képességű csapatrészek egy közös célra való alkalmazása a leglassúbb szintre fékezi a menetteljesítményt. Sőt, a különböző menetteljesítmény miatt egyes részek széttagolódhatnak, magukra maradhatnak, amely komoly veszélyt hordoz magában. Véleményem szerint ez a hadtest- és

---

⁴¹⁴ HL: Kárpát-csop., 2.dob., III/b.

⁴¹⁵ TÓTH, 1966. 233.

⁴¹⁶ MAJOR, 1991. 174.

dandárszervezet nem elsősorban a korszerűtlen elveket valló nézetek miatt alakult ki, hanem sokkal inkább a kényszerűség szülötte volt. A hadseregfejlesztés tulajdonképpen csak 1938-ban kezdődött meg komolyabb ütemben, és ilyen rövid idő leforgása alatt a honvédség még képtelen volt ellátni a gyorshadtest valamennyi seregtestét korszerű technikával. Ennek volt az eredménye a sereg- és csapattestek különböző menettulajdonsága, lököereje, manőverező-képessége és sebessége. Itt említeném még meg a gépkocsizó zászlóaljknál menet közben kialakuló nagy oszlopmélységet, ami az oldalakat igencsak érzékennyé tette.

A gépkocsizó zászlóaljak tűzereje is alatta maradt a kívánatosnak. Nem volt elegendő golyószóró, páncéltörő ágyú és aknavető sem,⁴¹⁷ nagyobb igénybevétel után pedig pótlásra is csak nagyon nehezen volt lehetőség. A gépkocsizó zászlóaljknál rendszeresített, teljesen magyar tervezésű 1935M mintájú Mannlicher 8mm-es ismétlőpuskák minőségileg ugyan megfeleltek, tűzgyorsaságban viszont nem érték utol a szovjet kézfegyvereket. A háború kitörésekor a szovjet gyalogság fő fegyvere az 1891/30M mintájú puska, illetve a 7,62mm-es Tokarev öntöltő puska volt. Utóbbi percenként képes volt akár harminc lövést is leadni,⁴¹⁸ így jóval maga mögé utasította magyar 1935M mintájú puskát, amely csak a percenkénti tíz lövés leadására volt alkalmas.⁴¹⁹

A 7/31M mintájú (Schwartzlose) vízhűtéses háromlábú géppuska tűzgyorsaságban elegendő teljesítménnyel bírt, azonban sokszor elakadt, és vízhűtésének a rendszere is sérülékenynek bizonyult.⁴²⁰ Maga a fegyver a lábakkal és a vízhűtéssel több mint 40 kilogrammot nyomott. Ez a fegyver ekkorra már elavultnak is számított, és a II. világháború első éveinek tapasztalatai miatt a legtöbb hadseregnek más típusokat rendszeresítettek. A szovjetek a géppuskák közül előszeretettel alkalmazták az első világháborúban is jól bevált Maxim M1910 SPM típusú fegyvert, melynek jellegzetessége a kerekcső állvány volt. Ez a fegyver szintén vízhűtéses rendszerrel működött

---

⁴¹⁷ HL: Tgy.: 2394. Sallai Elemér: Adalékok a Horthy-hadsereg háborús tevékenységéhez. 38.

⁴¹⁸ KOLGANOV, 1960. 44.

⁴¹⁹ ZACHÁR, 1939. 6.

⁴²⁰ Uo. 7-16.

és a súlya csaknem 65 kilogramm volt. Mindezekről függetlenül ez a típus a háború végéig szolgálta a Vörös Hadsereg csapatait.

Golyósóró tekintetében a magyar csapatoknál a 1931M mintájú Solothurnt kell megemlíteni. Működési jellegzetességéből adódóan a fegyver állandó olajozásra szorult, ami fagyponthoz alatti külső hőmérséklet esetén – az olaj viszkozitásának változása miatt – működési nehézségeket okozott. Megfelelő állványra helyezve a fegyver csapatlégvédelmi feladatok ellátására is alkalmas volt. E fegyver szovjet megfelelője a Vörös Hadsereg lövészegeinél rendszeresített Gyegtyarev 1928M mintájú állványos golyósóró, amelynek szerkezete és kezelhetősége egyszerű volt, így a szovjetek a háború végéig alkalmazták is. Egyedüli gyenge pontja, hogy a lőszer adagolására szolgáló dobtár könnyen megvetemedett.⁴²¹ A magyar csapatoknál rendszeresített puská, golyósóró és géppuska egyaránt 8X56mm R puskatöltényt tüzelt,⁴²² amit logisztikai szempontból tartok szükségesnek megemlíteni, hiszen a lőszerutánpótlás szállítása és elosztása így sokkal egyszerűbb és gördülékenyebb folyamat volt.

Ugyancsak alkalmazásban volt a 36M mintájú 20mm-es Solothurn nehézpuska is, de a hadba lépést követően hamar kiderült, hogy teljesen hatástalan a szovjet harckocsik ellen. Csupán a páncélgépkocsik leküzdésére volt alkalmas.⁴²³

A magyar alakulatok tisztjeinél és altisztjeinél a hazai gyártású Browning-rendszerű 1937M mintájú 9mm-es öntöltő pisztolyok voltak alkalmazásban. A szovjetek elsősorban a Tokarev TT33 öntöltő pisztolyt használták, amely megbízhatósága, igénytelensége és könnyű kezelhetősége okán a Vörös Hadsereg legelterjedtebb tisztí oldalfeje volt.

A 1939M mintájú 50mm-es gránátvető volt a magyar lövészsquadok rendszeresített meredek röppályájú fejeve. Minden gépkocsizó század két gránátvetővel rendelkezett, használhatóságának viszont gátat szabott, hogy a gránátvető raj csupán négy-öt cél le-

---

⁴²¹ KOLGANOV, 1960. 48.

⁴²² A puskatöltényeket a Schwartzlose géppuskában 100-as hevederekben, a 35M Mannlicher puskában 5-ös töltőléceken, valamint a Solothurn golyósóróban 25-ös tárákban alkalmazták.

⁴²³ Ez a fejeve volt a 38M Toldi I könnyűharckocsi, valamint a 39M páncélgépkocsi elsődleges fejeverete is.

küzdésére elegendő lőszert tudott magával vinni.⁴²⁴ Ez a gránátvető tűzgyorsaságban, illetve lőtávolságban valamivel felülmúlta a szovjeteknél alkalmazott RM-38 mintájú 50mm-es gránátvetőt.⁴²⁵

Az 1936M mintájú 81mm-es aknavető volt az, amely a gépkocsizó zászlóaljknál kiválóan bizonyult, csak éppen kevés volt belőle. A valós szükséglet 1/3-át is alig tette ki.⁴²⁶ Lőtávolsága elérte a 4.000 m-t, és a tűzgyorsasága is meghaladta a szovjeteknél rendszeresített 37M mintájú 82mm-es aknavetőt, amely szintén jelesre vizsgázott könnyű kezelhetősége és megbízható működése okán.⁴²⁷

Páncélelhárítás terén rossz volt a helyzet a gépkocsizó csapatoknál. Csupán kettő-kettő 37mm-es páncéltörő ágyúval rendelkeztek a gépkocsizó zászlóaljak, melyek tüze csak a kis és könnyű harckocsik ellen volt hatásos.⁴²⁸ Nem meglepő módon a szovjet haditechnika jóval magasabb szinten volt, mint a magyar. Ha a magyar fél esetlegesen a szovjetek fölé tudott kerekedni haditechnikai szempontból – elsősorban gránátvető vagy aknavető terén –, kihasználni nem tudta fölényét, mivel a mennyiségi korlátok ezt nem tették lehetővé.

A háborús szereplés a gépkocsizó dandár szervezeténél is komoly hiányosságot tárt fel, ami elsősorban a tüzérségben mutatkozott meg. Maga a dandár tüzérsége egy gépvontatású könnyű tarackos tüzérosztályból (4 könnyűtarackos üteg, egyenként 4 db könnyűtarack), valamint három gépvontatású légvédelmi gépágyús ütegből (egyenként 6 db légvédelmi gépágyú) tevődött össze.⁴²⁹ A tapasztalat azt mutatta, hogy a dandárnak az alárendelt zászlóaljak rendelkezésére kellett bocsátania tüzérsége túlnyomó részét, és ezzel a dandártörzs tüzereje szinte minimálisra csökkent. A dandárnál maradt lövegek úgy tartaléknak, mint súlyképzésnek kevésnek bizonyultak.⁴³⁰ Ennek megemlítését a későbbiek miatt tartottam szükségesnek, mivel a katonai vezetés már a hadműveletek alatt javasolta, hogyha a

⁴²⁴ TÓTH, 1966. 230.

⁴²⁵ ANDAHÁZI SZEGHY, 2016. 177.

⁴²⁶ Gépkocsizó zászlóaljanként összesen 4 db.

⁴²⁷ KOLGANOV, 1960. 55.

⁴²⁸ TÓTH, 1966. 241.

⁴²⁹ SZABÓ-SZÁMVÉBER, 2003. 154.

⁴³⁰ TÓTH, 1958. 83.

jövőben a dandárszervezet megmarad, akkor zászlóaljanként legalább egy tüzerüteg szervezetszerű beosztása szükséges, ezen felül pedig a dandárparancsnokságnak egy háromüteges dandárközvetlen tüzerosztályt kell rendelkeznie.

A nagy sebességgel előre törő zászlóaljknál az utánpótlás megszervezése is elég komoly nehézséget okozott már a háború első napjaiban is. A rossz úthálózat, a ritka vasúti pályák, a partizánok támadásai mind komoly gondokat jelentettek az utánpótlás lebonyolításában. A német fél több alkalommal is felajánlotta segítségét a magyar csapatok utánpótlásával kapcsolatban, elsősorban az üzemanyag és az élelmiszer vonatkozásában. Ezen német források átvétele szigorú elszámolással ugyan, de kimondottan gördülékenyen ment végbe csaknem minden esetben.⁴³¹ Nagyobb problémát jelentett a lőszerutánpótlás kivitelezése, mivel azt szinte minden esetben saját forrásból kellett biztosítani. A német hadiipar ugyanis nem gyártotta a magyar kézfegyverek többségében alkalmazott töltényeket, így a pótlást nem lehetett német forrásból megoldani.

Összeköttetésben és tájékozódásban is akadtak hiányosságok. A gépkocsizó zászlóaljak legfontosabb híradó eszköze az R/7 típusú rádió volt. Ez azonban sokszor nem működött a menetek hossza miatt.⁴³² A gyors és megbízható rádióösszeköttetés viszont alapfeltétel a gépkocsizó zászlóaljak sikeres alkalmazásához.

A magasabb és alsóbb vezetés többféle térkép alapján dolgozott, ami a félreértéseket és tévedéseket erősen növelte.⁴³³

Az 1938 és 1941 között lezajlott területi visszacsatolások alkalmával fellépő szakképzett állomány hiánya a Szovjetunió elleni hadműveletek idején már nem okozott akkora problémát. A behívókat ekkora már szaktudás alapján küldték ki, így a gépkocsizó zászlóaljak már rendelkeztek megfelelő számú gépjárművezetővel és szerelőszemélyzettel. Ezt támaszthatja alá az a tény is, hogy az általam megvizsgált veszteségi kartonok halottai nem csak az alakulatok békeállomáshelyeinek a környékéről vonultak be, hanem lefedték az ország egész területét. Az altiszt és tisztképzés tekintetében is ko-

---

⁴³¹ ANDAHÁZI SZEGHY, 2016. 159.

⁴³² CSÁGOLY, 1939. 24.

⁴³³ Különböző méretarányok, különböző jelölések a tereptárgyakat illetően és sok esetben német vagy orosz nyelvű térképek.

moly változások történtek, hogy a „gyorscsapatok” megfelelően képzett hivatásos állománnyal bírjanak. A Ludovika Akadémián, illetve a jutasi altisztképzőben nagy energiákat fordítottak az új fegyvernem oktatására, de 1941-ben már gyorsfegyvernemi hadapródiskola felállításra is sor került Marosvásárhelyen, a fokozott csapattisztai igények kielégítésére.⁴³⁴ Az oktatásra és képzésre fektetett nagy hangsúlyból megállapítható, hogy a gépkocsizó zászlóalj parancsnoki állománya magasan képzett és jó képességű tisztekből és altisztekből tevődött össze.

Általánosságban elmondható a gépkocsizó zászlóalj egészségügyi ellátásáról, hogy az szinte kifogástalanul funkcionált a hadműveletek alatt, igaz, a hadműveletek első napjaiban a hadtest egészségügyi oszlopa még lemaradásban volt. A sebesültszállító Ford, illetve Fiat Spa gépkocsik jól és megbízhatóan működtek, valamint a rendszeresített gyógyszerek és azoknak a mennyisége is megfelelő volt. A sebesültek viszonylag gyorsan kerültek hátra, ahol az egészségügyi intézményeknél megkapták a szükséges gyógykezelést. A gépkocsizó zászlóaljnál a hadműveletek idején két orvos és négy fő egészségügyi tiszt teljesített szolgálatot.⁴³⁵

A három gépkocsizó zászlóalj a menetteljesítményével többször még a németeket is maga mögé utasította, amiért nem is egyszer dicsérő szavakat kaptak a német parancsnokságoktól. A kítűzött feladatokat a rendelkezésre álló szűkös erőforrásokkal mindig megoldották, sokszor még a realitás határán is túlmenően. A revíziós politika részeként felállított zászlóaljak viszont a keleti hadszíntér viszonyai között hosszabb ideig tartó alkalmazásra elégtelennek bizonyultak. Egy kortárs így emlékszik vissza a magyar csapatok működésére: *„A hadjáratot megelőzően fennállott viszonyok között minden esetre elértük azt, ami emberileg elérhető volt.”*⁴³⁶ Úgy vélem, igaza van. Ha belegondolunk viszont abba, hogy ezek a legjobban felsze-

⁴³⁴ A Magyar Királyi „Csaba királyfi” Gyorsfegyvernemi Hadapródiskolát 1941 októberében állították fel, I-V. évfolyamos iskolaként. A IV. évfolyam elvégzése után a hallgatók vizsgát tettek, majd egyéves csapatszolgálatot követően zászlósi kinevezést kaptak. Az első, előrehozott avatásra 1944. november 15-én került sor, ahol a 93 főből 28 gépkocsizó lövész tett esküt.

⁴³⁵ GERGELY, 1942. 183-184.

⁴³⁶ BOBROVNICZKY, 1942. 275.

rejt és legmodernebb alakulatok mekkora veszteségeket szenvedtek, anélkül, hogy igazán komoly harcokban kellett volna részt venniük, akkor nem is meglepőek a későbbi események, amelyekben a magyar honvédség hatalmas veszteségeket könyvelhetett el. Viszont azok a veszteségek nemcsak a technikát, hanem már a személyi állományt is igen komolyan érintették. A Magyar Királyság erejét jócskán meghaladó küzdelemben –amelyben a világ legerősebb fegyveres erői vettek részt –, a tartalékokkal nem rendelkező magyar csapatok sorsa nem is lehetett más, mint a teljes felmorzsolódás.

Felhasznált források

Levéltári források

Hadtörténelmi Levéltár: Kárpát-csoport iratai:

- 1. doboz, I/1.
- 1. doboz, I/2.
- 1. doboz, II/5.
- 1. doboz, II/5-b.
- 1. doboz, II/5-c.
- 1. doboz, III/1-b.
- 1. doboz, III/3-d.
- 1. doboz, III/b.
- 1. doboz, III/c.
- 1. doboz, III/c. B.
- 2. doboz, A gyorsadtest helyzete a Dnyeper mentén. 15. számú melléklet.
- 2. doboz, A gyorsadtest helyzete a Dnyeper mentén. 16. számú melléklet.
- 2. doboz, A gyorsadtest helyzete VIII.18-tól VIII.28-ig. 11. számú melléklet.
- 2. doboz, III/1.
- 2. doboz, III/4.
- 2. doboz, IV/a.

Hadtörténelmi Levéltár: Szervezési Intézkedések:

- HM 1936. eln. 1/a 6000.
- HM 1937. eln. 1/a 10000.
- HM 1938. eln. 1/a 60000.
- HM 1939. eln. 1/a 39000.
- HM 1940. eln. 1/a 40400.

Hadtörténelmi Levéltár: Kitüntetési javaslatok:

- 1939/1. doboz
- 1941/1. doboz
- 1941/2. doboz

Hadtörténelmi Levéltár: Vezérkar Főnökének iratai:

1067 M. 1. Vkf. 941. VII.7.

2383. eln. 1. 1938.

3015. 1938.

B/225. 1108-1128.

B/243. 2321.

B/243. 2326.

B/243. 2329.

Hadtörténelmi Levéltár: Tiszti anyakönyvi lapok:

AKVI 1898/2071

AKVI 1892/945

AKVI 1897/1059

AKVI 1893/1934

Hadtörténelmi Levéltár Központi Irattára: Személyi okmánygyűjtők, veszteségi kartonok:

11698. Dorner Dezső szds.

14398. Páll Andor szds.

16268. Erdélyi István II. fhdgy.

19598. Pásztor Lajos zls.

21978. Galetta Emil szds.

22981. Szentkirályi Frigyes hdgy.

28503. Hakk Sándor hdgy.

297/3137. Hartvánszky István őrgy.

331/747. Török Zoltán hdgy.

42030. Telegdi László fhdgy.

42064. Hervay Béla szds.

43391. Horváth Zoltán hdgy.

4676. Bethlenfalvy Gyula szds.

51025. Koszta István szds.

565/808. Antal Pál zls.

178. Fűszfás Frigyes szds. veszteségi karton

Hadtörténelmi Levéltár: Tanulmánygyűjtemények:

3294. A m. kir. 4. „Hadik András” huszárezred részvétele a m. kir. I. gyorshadtest 1941. évi Szovjetunió elleni hadjáratában.

3059. Nagy Miklós: Az 1941. évi oroszországi hadjárat.
2975. Hadácsy Rezső: Hajrá Hungária. I. rész.
2811. Somló Béla: A pécsi gépkocsizó osztály IV/2 tkg. oszlopának részvétele a gyorshadtest 1941. évi oroszországi hadjáratában.
3370. Hadi Antal: Naplójegyzetek a II. világháború kezdetéről.
3208. B. Simon István: Katonai szolgálatom története.
2934. Sallai Elemér: Adalékok a Horthy-hadsereg háborús tevékenységéhez.
3028. Lengyel Béla: Európa forgószelében. München, Bécs I. II., Bevonulás a visszacsatolt területekre

Internetes források:

1941. évi rangsorolás. *Hozzáférés:*

<http://m.militaria.hu/rang/cd/1941/> (Letöltve: 2018.09.14.)

FÓRIS, 2018 = FÓRIS Ákos: Zsákmányjog a Keleti Hadszíntéren.

Hozzáférés: <http://ujkor.hu/content/zsakmanyjog-keleti-hadszinteren> (Letöltve: 2018.11.10.)

KISS, 2012 = KISS Gábor Ferenc: *A Magyar Királyi Honvédség gyorscsapatai 1938-1941.* PhD értekezés. Szeged, 2012. *Hozzáférés:* <http://doktori.bibl.uszeged.hu/1474/1/Disszert%C3%A1ci%C3%B3i.pdf> (Letöltve: 2018.10.21.)

Lexikon der Wehrmacht: Carl-Heinrich von Stülpnagel. *Hozzáférés:* <http://www.lexikon-der-wehrmacht.de/Personenregister/S/StuelpnagelCarlHeinrichv.htm> (Letöltve: 2018.03.10.)

Lexikon der Wehrmacht: Erimar von Briesen. *Hozzáférés:* <http://www.lexikon-der-wehrmacht.de/Personenregister/B/BriesenKv-R.htm> (Letöltve: 2018.03.19.)

Lexikon der Wehrmacht: Eugen von Schobert. *Hozzáférés:* <http://www.lexikon-der-wehrmacht.de/Personenregister/S/SchobertEugenRitterv-R.htm> (Letöltve: 2018.07.09.)

Lexikon der Wehrmacht: Ewald von Kleist. *Hozzáférés:* <http://www.lexikon-der-wehrmacht.de/Personenregister/K/KleistEv.htm> (Letöltve: 2018.07.07.)

Lexikon der Wehrmacht: Gerd von Rundstedt. *Hozzáférés:* <http://www.lexikon-der-wehrmacht.de/Personenregister/R/RundstedtGv-R.htm> (Letöltve: 2018.07.09.)

Lexikon der Wehrmacht: Heinz Guderian. Hozzáférés: <http://www.lexikon-der-wehrmacht.de/Personenregister/G/GuderianH.htm> (Letöltve: 2018.12.08.)

Lexikon der Wehrmacht: Hermann Hoth. Hozzáférés: <http://www.lexikon-der-wehrmacht.de/Personenregister/H/Hoth.htm> (Letöltve: 2018.03.19.)

Lexikon der Wehrmacht: Leopold von Schwedler. Hozzáférés: <http://www.lexikon-der-wehrmacht.de/Personenregister/S/SchwedlerViktorv.htm> (Letöltve: 2018.03.19.)

Lexikon der Wehrmacht: Rabe von Pappenheim. Hozzáférés: <http://www.lexikon-der-wehrmacht.de/Personenregister/R/RabevPappenheim.htm> (Letöltve: 2018.11.06.)

Lexikon der Wehrmacht: Walter von Reichenau. Hozzáférés: <http://www.lexikon-der-wehrmacht.de/Personenregister/R/ReichenauWaltherv.htm> (Letöltve: 2018.03.19.)

Lexikon der Wehrmacht: Werner Kempf. Hozzáférés: <http://www.lexikon-der-wehrmacht.de/Personenregister/K/KempfW.htm> (Letöltve: 2018.03.19.)

Oleg Svatek.

Hozzáférés: <https://www.hrdinovevalky.cz/person/svatek-oleg/> (Letöltve: 2018.10.20.)

SÓREGI, 2018 = Sőregi Zoltán: A kerékpáros csapatnem tiszti hősi halottai. Hozzáférés: <http://magyarhonved.blogspot.com/2012/11/a-kerekparos-csapatnem-tiszti-hosi.html> (Letöltve: 2018.11.01.)

VARGA, 2018 = VARGA Imre: Az önálló magyar katonai gépkocsizás születése. Hozzáférés: <http://ujkor.hu/content/az-onallo-magyar-katonai-gepkocsizas-szuletese> (Letöltve: 2018.12.10.)

Память Народа: Власов Андрей Андреевич. Hozzáférés: <https://pamyat-naroda.ru/commander/224/> (Letöltve: 2018.09.02.)

Память Народа: Костенко Федор Яковлевич. Hozzáférés: <https://pamyat-naroda.ru/commander/607/> (Letöltve: 2018.08.14.)

Память Народа: Музыченко Иван Николаевич. Hozzáférés: <https://pamyat-naroda.ru/commander/824/> (Letöltve: 2018.08.14.)

Память Народа: Понеделин Павел Григорьевич. Hozzáférés: <https://pamyat-naroda.ru/commander/956/> (Letöltve: 2018.08.14.)

Память Народа: Потапов Михаил Иванович. *Hozzáférés:* <https://pamyat-naroda.ru/commander/971/> (Letöltve: 2018.08.14.)

Память Народа: Ремезов Федор Никитич.

Hozzáférés: <https://pamyat-naroda.ru/commander/1020/> (Letöltve: 2018.12.24.)

Память Народа: Сафронов Семен Сергеевич.

Hozzáférés: <https://pamyat-naroda.ru/commander/5009/> (Letöltve: 2018.09.02.)

Память Народа: Смирнов Андрей Кириллович.

Hozzáférés: <https://pamyat-naroda.ru/commander/1152/> (Letöltve: 2018. 08.14.)

Память Народа: Червинский Анатолий Николаевич.

Hozzáférés: <https://pamyat-naroda.ru/commander/5635/> (Letöltve: 2018.09.22.)

Память Народа: Шепетов Иван Михайлович.

Hozzáférés: <https://pamyat-naroda.ru/commander/1395/> (Letöltve: 2018.10.26.)

Szakirodalom:

ANDAHÁZI SZEGHY, 2004 = ANDAHÁZI SZEGHY Viktor: A Kárpát-csoport 1941. évi ukrajnai tevékenysége. *Hadtörténelmi Közlemények*, 2004/1.

ANDAHÁZI SZEGHY, 2016 = ANDAHÁZI SZEGHY Viktor: *A Magyar Királyi Honvédség részvétele a Szovjetunió elleni támadásban*. Belvedere Kiadó, Szeged, 2016.

BAGRAMJAN, 1973 = BAGRAMJAN I.H.: *Így kezdődött a háború*. Zrínyi Kiadó, Bp., 1973.

BAILEY, 2005 = BAILEY, Jonathan: Az első világháború és a modern hadviselés születése. In.: *A korai stratégiai gondolkodás. Tanulmányok*. Szerk.: Veszprémy László. Zrínyi Kiadó, Bp. 2005.

BENE, 2017 = BENE Krisztián: A magyar megszálló csapatok és a szovjet lakosság kapcsolata a második világháborúban. In.: *A Magyar-szláv kapcsolatok: múlt és jelen című nemzetközi tudományos konferencia tanulmánykötete*. Szerk: Csehily József – Végvári Valentyina – Wolosz Róbert. PTE BTK Szláv Filológia Tanszék, Pécs, 2017.

- BENE, 2018 = BENE Krisztián: A francia és magyar megszálló csapatok közös hadműveletei a Szovjetunióban. In: *Új Nemzedék. MOSZT Könyvek 11.* MOSZT Kutatócsoport, Pécs, 2018.
- BOBROVNICZKY, 1942 = BOBROVNICZKY Tamás: A Szovjet elleni 1941. évi hadjárat a lovasság szempontjából. *Magyar Katonai Szemle.* 1942/3.
- BONHARDT-SÁRHIDI-WINKLER, 1992 = BONHARDT Attila – SÁRHIDI Gyula – WINKLER László: *A magyar királyi honvédség fegyverzete.* Zrínyi Kiadó, Bp. 1992.
- BOTTLIK, 2013 = BOTTLIK Zsolt: A lengyel etnikai törzsterület vizsgálata. *Földrajzi Közlemények.* 2013/2.
- BÚS-SZABÓ, 1993 = BÚS János – SZABÓ Péter: *Béke Poraikra. I. kötet.* Verietas '93 Kiadó, Bp. 1999.
- CORNÉLIUS, 2015 = CORNÉLIUS, Deborah S.: *Magyarország és a II. világháború.* Rubicon-könyvek. Bp. 2015.
- CSÁGOLY, 1939 = CSÁGOLY István: Korszerű gépkocsizó gyalogság. *Magyar Katonai Szemle.* 1939/1.
- CSIMA, 1961 = CSIMA János: Adalékok a Horthy-hadsereg szervezetének és háborús tevékenységének tanulmányozásához. HM Központi Irattár, Bp. 1961.
- CSIMA, 1962 = CSIMA János: A magyar hadseregfejlesztés távlati terveinek kudarca a második világháború alatt. *Hadtörténelmi Közlemények.* 1962/1.
- CSIMA, 1966 = CSIMA János: Magyarország katonai részvétele a második világháborúban. *Hadtörténelmi Közlemények.* 1966/3.
- CSIMA, 1971 = CSIMA János: A Horthy-hadsereg diszlokációja 1920-1941 között. *Hadtörténelmi Közlemények.* 1971/3.
- DOMBRÁDY, 1986 = DOMBRÁDY Lóránd: *Hadsereg és politika Magyarországon 1938-1944.* Kossuth, Bp., 1986.
- DOMBRÁDY, 2012 = DOMBRÁDY Lóránd: *Szombathelyi Ferenc vezérezredes.* MH Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, Bp. 2012.
- DÚS, 1993 = DÚS Ágnes: *Magyarország miniszterelnökei.* Cégér Kiadó, Bp. 1993.
- FOGARASSY, 1942 = FOGARASSY Béla: Hadiesemények a szovjet arcvonalon. *Magyar Katonai Szemle.* 1942/1.

- FOWLER, 2007 = FOWLER, Will: *Barbarossa. Az első 7 nap*. Hajja & Fiai Kiadó, Debrecen, 2007.
- GALETTA, 1942 = GALETTA Emil: Egy gépkocsizó század harcai. *Magyar Katonai Szemle*. 1942/2.
- GERGELY, 1942 = Dr. GERGELY Károly: Háborús tapasztalatok a gyorsadtest egészségügyi ellátásáról. *Magyar Katonai Szemle*. 1942/4.
- GODÓ, 1965 = GODÓ Ágnes: *A Horthy-rendszer katonai ideológiája*. Zrínyi Kiadó, Bp. 1965.
- GOSZTONYI, 1990 = Gosztonyi Péter: *Szombathelyi Ferenc visszaemlékezése 1945*. Zrínyi Kiadó, Bp. 1990.
- GOSZTONYI, 1992 = GOSZTONYI Péter: *A magyar honvédség a második világháborúban*. Európa Kiadó, Bp. 1992.
- GOSZTONYI, 1993 = GOSZTONYI Péter: *A Vörös Hadsereg története*. Európa Kiadó, Bp. 1993.
- GRECSKO, 1976 = GRECSKO, A.A.: *A szovjet állam fegyveres erői*. Zrínyi Kiadó, Bp. 1976.
- GRECSKO, 1977 = GRECSKO, A. A. (szerk.): *A második világháború története 1939-1945. IV. kötet*. Zrínyi Kiadó, Bp. 1977.
- GUDERIAN, 1999 = GUDERIAN, Heinz: *Riadó! Páncélosok!* Kossuth Kiadó, Bp. 1999.
- HAPONENKO-TÓTH, 2004 = HAPONENKO-TÓTH Irina: Kárpáti Ukrajna magyar megszállása. In: *Kárpátalja 1938-1941. Magyar és ukrán történelmi közelítés*. Szerk: Fedinec Csilla. Teleki László Alapítvány, Bp. 2004.
- HORVÁTH - LENGYEL, é. n. = HORVÁTH Csaba - LENGYEL Ferenc: *A délvidéki hadművelet 1941. április*. Püldo Kiadó, Debrecen, é. n.
- HORVÁTH, 1995 = Dr. HORVÁTH Csaba: A felderítő-zászlóalj megjelenése a m. kir. honvédség hadrendjében. *Honvédségi Szemle*. 1995/1.
- HRISZTOFOROV, 2011 = HRISZTOFOROV, Vaszilij: A háborús katasztrófa elhárítására tett rendkívüli intézkedések a Szovjetunióban (1941. június-augusztus). In: *Háború és nemzeti önismeret*. Szerk.: Bartha Eszter - Krausz Tamás. Russica Pannonica, Bp. 2011.

ILLÉSFALVI-SZABÓ-SZÁMVÉBER, 2005 = ILLÉSFALVI Péter – SZABÓ Péter – SZÁMVÉBER Norbert: *Erdély a hadak útján 1940-1944*. Püldo Kiadó, Debrecen, 2005.

KISS, 2014a = KISS Gábor Ferenc: *Kézikönyv a 2. világháború hadtörténetéhez. Tények, adatok, források*. Belvedere Kiadó, Szeged, 2014.

KISS, 2014b = KISS Gábor Ferenc: *Lovon, gyalog, autón, biciklin, vasúton*. Belvedere Kiadó, Szeged, 2014.

KOLGANOV, 1960 = KOLGANOV, K. Sz.: *A szovjet hadsereg harcászatainak fejlődése a Nagy Honvédeő Háború éveiben. (1941-1945)*. Bp., Zrínyi Kiadó, 1960.

KOMORÓCZY, 2012 = KOMORÓCZY Géza: *A zsidók története Magyarországon. II. kötet*. Kalligram Kiadó, Pozsony, 2012.

KONTZ, 1942 = KONTZ Sándor: *A 8. határvadász dandár hadműveletei*. *Magyar Katonai Szemle*. 1942/4.

KRAMER, 1942 = KRAMER Emil: *Honvédutászok 1941 nyarán a Kárpátoktól a Dnyeszterig*. *Magyar Katonai Szemle*. 1942/4.

LAKATOS, 1992 = LAKATOS Géza: *Ahogy én láttam*. Európa – História Kiadó, Bp. 1992.

LENGYEL-HORVÁTH, 1994 = Dr. LENGYEL Ferenc – HORVÁTH Csaba: *A magyar királyi 3. hadsereg délvidéki hadművelete*. *Honvédségi Szemle*. 1994/1.

LIPTAI-BABIN, 1981 = LIPTAI Ervin – BABIN, A.I. (főszerk.): *Hősök: A Szovjetunió hősei a magyarországi felszabadító harcokban: 1944-1945*. Zrínyi Kiadó, Bp. 1981.

M. SZABÓ, 1987 = M. SZABÓ Miklós: *A Magyar Királyi Honvéd Légierő a második világháborúban*. Zrínyi Kiadó, Bp. 1987.

MAJOR, 1991 = MAJOR Jenő: *Jelentés a m. kir. gyorshadtest 1941. évi oroszországi hadjáratainak tapasztalatairól*. Közreadja: Bonhardt Attila. *Hadtörténelmi Közlemények*. 1991/2.

MARUZS, 2009 = Maruzs Roland: *Vitéz és önfeláldozó magatartásért*. Püldo Kiadó, Debrecen, 2009.

MINC, 2011 = MINC, Mihail: *A szovjet vezetés katonai-doktrinális irányvonala*. In: *Háború és nemzeti önismeret*. Szerk.: Bartha Eszter – Krausz Tamás. Russica Pannonica, Bp., 2011.

MOSZKALENKO, 1982 = MOSZKALENKO, K. Sz.: *A délnyugati irányban*. Zrínyi Kiadó, Bp. 1982.

- MUJZER, 2015 = MUJZER, Peter: *Huns on Wheels. Hungarian Mobile Force in WWII*. Mujzer&Partner Ltd., Bp. 2015.
- MUJZER, 2016a = MUJZER Péter: A magyar páncélos fegyvernem szervezeti és fegyverzeti fejlesztése 1938-1942. *Haditechnika*. 2016/2.
- MUJZER, 2016b = MUJZER Péter: Magyar páncélosok alkalmazása a II. világháborúban. *Haditechnika*. 2016/6.
- MUJZER, 2017 = MUJZER Péter: A magyar királyi Honvédség páncélos szervezeteinek részvétele a Szovjetunió elleni hadműveletekben. *Haditechnika*. 2017/3.
- NAGY, 1936 = NAGY Vilmos: A gyorsan mozgó seregstetek. *Magyar Katonai Szemle*. 1936/2.
- NAGY, 1986 = NAGY Vilmos: Végzetes esztendők. Gondolat Kiadó, Bp., 1986.
- ORMOS-MAJOROS, 1998 = ORMOS Mária - MAJOROS István: *Európa a nemzetközi küzdőtéren*. Osiris Kiadó, Bp. 1998.
- OSZTOVICS, 1939 = OSZTOVICS Ferenc: Kárpátalja felszabadítása különös tekintettel a 2. gépkocsizó dandár ténykedésére. *Magyar Katonai Szemle*. 1939/4.
- POSZPELOV, 1964 = POSZPELOV, P. N. (szerk.): *A Nagy Honvédő Háború története*. II. kötet. Zrínyi Kiadó, Bp. 1964.
- ROMSICS, 2005 = ROMSICS Ignác: *Magyarország története a XX. században*. Osiris Kiadó, Bp. 2005.
- SAJTI, 1987 = SAJTI Enikő: Délvidék 1941-1944. Kossuth Kiadó, Bp., 1987.
- SALLAI, 1955 = SALLAI Elemér: *A Szovjet hadsereg a Horthy vezérkar titkos jelentéseiben 1941-1943*. Szikra Kiadó, Bp. 1955.
- SIMON, 2013 = SIMON Tamás: Az 1. gépkocsizó dandár a nyikolajevi csatában. *Katonaiújság*. 2013/4.
- SIPOS, 1996 = SIPOS Péter (főszerk.): *Magyarország a második világháborúban, Lexikon A-Zs*. Petit Real Kiadó, Bp. 1996.
- SŐREGI, 2014 = SŐREGI Zoltán: *Katonák kerékpáron*. Underground Kiadó, Bp. 2014.
- STARK, 1989 = STARK Tamás: Magyarország második világháborús embervesztesége. In: *Társadalom- és Művelődéstörténeti Tanulmányok III*. MTA Történelemtudományi Intézet. Bp., 1989.

SZABÓ, 1990 = SZABÓ Péter: Nemzetiségiek a magyar királyi honvédségben. *Palócföld*. 1990/1.

SZABÓ, 2001 = SZABÓ Péter: Németország és szövetségesei az 1941. évi szovjetunióbeli hadműveletekben. *Hadtörténelmi Közlemények*. 2001/4.

SZABÓ-SZÁMVÉBER, 2003 = SZABÓ Péter – SZÁMVÉBER Norbert: *A keleti hadszíntér és Magyarország 1941-1943*. Püldo Kiadó, Debrecen, 2003.

SZAKÁLY, 1991 = SZAKÁLY Sándor: Egy döntés politikai hátteréről. *Hadtörténelmi Közlemények*. 1991/2.

SZAKÁLY, 2003 = SZAKÁLY Sándor: *A magyar katonai felső vezetés 1938-1945*. Ister Kiadó, Bp. 2003.

SZAKÁLY, 2018 = SZAKÁLY Sándor: Kik bombázták Kassát? A magyar hadbalépés háttere. *Rubicon*. 2018/2.

SZUNOMÁR, 2016 = SZUNOMÁR Szabolcs: *Georgij Zsukov életpályája és katonai tevékenysége*. MOSZT, Pécs, 2016.

SZVÁK, 2001 = SZVÁK Gyula (szerk.): *Oroszország története*. Pannonica Kiadó, Bp. 2001.

TÓTH, 1958 = TÓTH Sándor: A Horthy-hadsereg szervezete II. rész (1920-1944). *Hadtörténelmi Közlemények*. 1958/3-4.

TÓTH, 1961 = Tóth Sándor: A Horthy-hadsereg helyzete a Szovjetunió elleni háborúba lépés idején. *Hadtörténelmi Közlemények*. 1961/2.

TÓTH, 1966 = TÓTH Sándor: A Horthy-hadsereg gyorsadteste a Szovjetunió elleni rablőháborúban. *Hadtörténelmi Közlemények*. 1966/2.

TÓTH, 2009 = Dr. TÓTH László: *A Magyar Királyi Honvédség egyenruhái 1926-1945*. Magánkiadás, Bp. 2009.

TÓTH-DOMBRÁDY, 1987 = TÓTH Sándor – DOMBRÁDY Lóránd: *A Magyar Királyi honvédség 1919-1945*. Zrínyi Kiadó, 1987.

UNGVÁRY, 2005 = UNGVÁRY Krisztián: *A magyar honvédség a 2. világháborúban*. Osiris Kiadó, Bp. 2005.

UNGVÁRY, 2010 = UNGVÁRY Krisztián: *Magyarország a második világháborúban*. Kossuth Kiadó, Bp. 2010.

UNGVÁRY, 2011 = UNGVÁRY Krisztián: Egy pókerjátzsma vége II. *Rubicon*. 2011/6.

UNGVÁRY, 2015 = UNGVÁRY Krisztián: *Magyar megszálló csapatok a Szovjetunióban 1941-1944*. Osiris Kiadó, Bp. 2015.

URBÁNYI, 1942 = URBÁNYI Jenő: *Sebészeti tapasztalatok a gyorshadtest szovjetharctéri útján*. A Magyar Sebésztársaság Munkálatai XXVII. nagygyűlés (jegyzet). Magyar Sebésztársaság, Bp., 1942.

VARGYAI, 2001 = VARGYAI Gyula: *Magyarország a második világháborúban*. Korona Kiadó, Bp. 2001.

VATTAY, 1942 = VATTAY Antal: *Az 1. lovasdandár a Szovjet elleni háborúban*. *Magyar Katonai Szemle*. 1942/3.

VÉCSEY, 1998 = VÉCSEY László: *A marosvásárhelyi Magyar Királyi Csaba királyfi Honvéd Gyorsfegyvernemi Hadapródiskola története 1941-1945*. Marosvásárhely, 1998.

ZACHÁR, 1939 = ZACHÁR Sándor: *Katonai zseb-lexikon*. Honvédelmi Minisztérium, Bp. 1939.

ZENTAI, 1942 = ZENTAI Ferenc: *A 6. gépkocsizó zászlóalj harcai 1941. július 4 és 5-én*. *Magyar Katonai Szemle*. 1942/4.

ZSUKOV, 1976 = ZSUKOV, G. K.: *Emlékek, gondolatok. I. kötet*. Kosuth Kiadó, Bp. 1976.

Egyéb:

1:500000 méretarányú térkép. Рабочая карта генерал лейтен Смирнова. 1941.

A gépkocsizó szolgálat ellátása a M. Kir. Honvédség gépkocsizó alakulatainál. 101. Gépkocsizó Tanezred Parancsnokság, Bp., 1943.

NÉPSZAVA, 1941 = A visszatért gyorshadtestet ünnepélyesen fogadták a fővárosban. (1941.12.16.) Népszava.

BOKOR, 1991 = BOKOR Péter: *A „gyorshadtest” története* (1991.11.16.) Népszabadság.

ERDÉLYI, 1981 = ERDÉLYI István: *Dél-Magyarország felszabadításának 40. évfordulójára*. (1981.04.19.) *Katolikus Magyarok Vasárnapja*.

HARCÁSZATI SZABÁLYZAT, 1924 = *Harcászati Szabályzat*. *Harcászati Elvek*. M. Kir. Honv. Minisztérium, Bp., 1924.

Honvédségi Közlöny. Szabályrendeletek. M. Kir. Honv. Minisztérium, Bp., 68/40.

HONVÉDSÉGI KÖZLÖNY, 1941 = *Honvédségi Közlöny*. Személyes Ügyek. M. Kir. Honv. Minisztérium, Bp. 1941/39.

Interjú: Szentkirályi Frigyes ny. ezds., Saáry Gábor Levente, Bp.
2015. 10. 20.

Mellékletek

A három gépkocsizó zászlóalj parancsnokának rövid életrajza

Keményfy Zoltán ezredes⁴³⁷

1897. június 20-án született a Pest megyei Kartalon. Nős, két gyermek édesapja. 1916-ban a Ludovika Akadémia elvégzése után a Magyar Királyi 1. honvéd gyalogezredhez került, majd ezredével 1916 szeptemberében elvonult az orosz frontra. 1917 augusztusában kinevezték főhadnaggyá és a gyalogezred 3. tábori századának lett a parancsnoka. A frontról 1918 szeptemberében tért haza. 1919-1920-ig a budapesti karhatalmi alakulat segédtisztje és a háború utáni bajtársi közösség vezetője volt. 1924-ben az 1. honvéd gyalogezrednél ezredsegédtiszt beosztást kapott. 1926-ban kinevezték századossá és 1928-ban felvették a Vitézi Rend tagjai közé. 1931-ben a Ludovika Akadémián tanári állást kapott. 1936-ban a szegedi 5. gránátos század parancsnoka lett, és még ebben az évben előléptették őrnaggyá. 1939. január 23-án Kassára került a 6. gépkocsizó zászlóaljhoz, majd még ebben az évben a zászlóalj megbízott parancsnoka lett. 1940. július 1-én az akkor már munkácsi békeállomáshelyű 6. gépkocsizó zászlóalj tényleges parancsnokának nevezték ki. Részt vett az erdélyi bevonulásban, valamint a délvidéki hadműveletekben. 1941. május 1-én alezredessé léptették elő, majd a 6. gépkocsizó zászlóalj parancsnokaként rész vett a gyorsadtest ukrainai hadműveleteiben. 1942. október 1-től a budapesti 1. páncélosadosztálynál teljesített szolgálatot. Időközben 1943-ban ezredessé léptették elő. 1944. július 12-én átvette a hadművelési területen lévő 3. gépkocsizó lövészezred parancsnoki beosztását. 1944. július 27-én a Rosulna környéki harcokban elesett, holtteste temetetlenül a hadszíntéren maradt.

---

⁴³⁷ HL: AKVI 1897/1059.

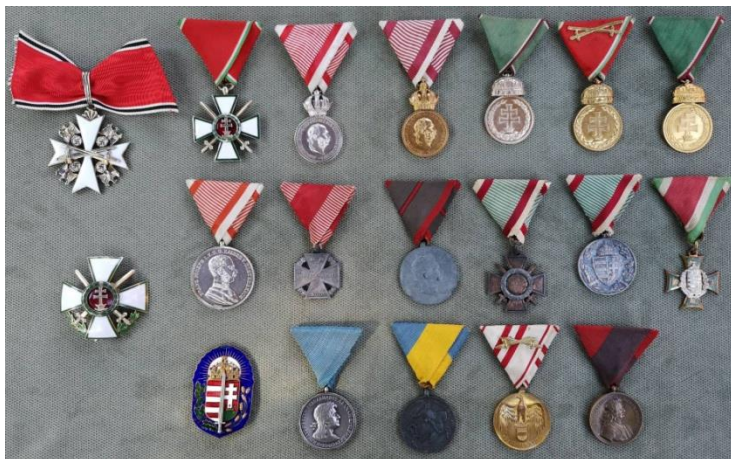
vitéz Keményfy Zoltán alezredes rekonstruált kintüntetéssora (Forrás: a kintüntetések Árkosi Szabolcs gyűjteményének darabjai)

Latorczay Lőrinc ezredes⁴³⁸

1892. augusztus 7-én született Szim Lőrinc néven, Munkácson. A gimnázium elvégzése után 1913 és 1914 között tartalékos tiszti iskolát végzett, majd a Császári és Királyi 60. gyalogezredhez került, mint önkéntes zászlós. 1915-ben hadnaggyá léptetik elő és századparancsnokként frontszolgálatot teljesített az orosz, illetve a román harctéren 1918 októberéig. 1919 márciusától októberig cseh hadifogságban volt. Hazatérése után nemzetvédelmi tisztként működött Borsod vármegyében. 1920-ban főhadnaggyá léptették elő. 1922-től a Kormányzó Katonai Irodájában segédtisztként teljesített szolgálatot, majd 1924-ben kinevezték századossá. 1929-ben felvették a Vitézi Rendbe, és megváltoztatta a nevét „Latorczay”-ra. 1930 és 1934 között a 9. gyalogezrednél kapott századparancsnoki beosztást. 1934-ben Hajmáskérre, a gépkocsizó csoporthoz került, ahol 1935-ben őrnagyi rendfokozatot kapott. 1938-ban az újonnan megalakuló 2. gépkocsizó dandárhoz helyezték át, és részt vett a Felvidék visszacsatolásában. 1939. január 23-án kinevezték az 5. gépkocsizó zászlóalj

⁴³⁸ HL: AKVI 1892/945.

parancsnokának és egyben alezredessé léptették elő. Részt vett a kárpátaljai, délvidéki és az 1941 évi Szovjetunió elleni hadműveletekben. 1942. október 1-én kinevezték az ungvári 3. gépkocsizó lövészezred parancsnokhelyettesének és előléptették ezredessé. 1944 májusában a 3. gépkocsizó lövész pótezzred parancsnoka lett Ungváron, illetve Budapesten. 1944. október 15-én nem volt hajlandó felesküdni a Szálasi-kormányra, ezért a nyilasokkal tűzpárbajba keveredett, ahol súlyosan megsérült. A pótezzred parancsnoki beosztása megszűnt, és hűtlenség miatt hadbírószági eljárást indítottak ellene. Mint sebesültet és hadbírószági eljárás alatt állót Németországba szállították, ahol 1945 májusában amerikai hadifogságba esett. A hadifogságból 1945 októberében tért haza. Itthon 1946 márciusában igazolták, majd szeptemberben a tényleges szolgálat alól elbocsátották és nyugállományba helyezték. 1947-ben a Miskolci Népbíróság eljárást indított ellene nemzetvédelmi tisztii tevékenysége miatt. Vizsgálati fogságba helyezték, majd 1948-ban kötél általi halálra ítélték, népellenes bűnök miatt. Az ítéletet 1948. október 6-án hajtották végre. Rehabilitációját többen kérvényezték a rendszerváltást követően, azonban erre azóta sem került sor, mivel a nemzetvédelmi tisztii tevékenységéről szóló iratok, valamint a népbírósági peranyagok eltűntek.

vitész Latorczay Lőrinc alezredes rekonstruált kintüntetéssora (Forrás: a kintüntetések Árkosi Szabolcs gyűjteményének darabjai)

Sándor István ezredes⁴³⁹

1898. június 19-én született Liptószentmiklóson. Nős, három gyermek édesapja. A Ludovika Akadémiát 1916-ban fejezte be, ahonnan a Magyar Királyi 11. honvéd gyalogezredhez került hadnagyként. Harcolt az orosz fronton, ahol megsebesült. 1917-ben főhadnaggyá léptették elő. 1920-ban összekötő tanfolyamot végzett, és a 3. vegyes dandár 3. összekötő századjához helyezték át. 1924-ben a Honvédelmi Minisztérium 8. osztályánál kapott beosztást, és kinevezték századossá. 1927-ben a 7. vegyes dandár parancsnokságára vezényelték. Itt 1939-ig teljesített különböző beosztásokban szolgálatot. Időközben őrnaggyá, majd 1937 májusában alezredessé léptették elő. 1939 januárjában a miskolci VII. hadtesthez került, ahol a hadtest vezérkari tiszti beosztását töltötte be, majd pár hónap múlva a kassai 4. gépkocsizó zászlóaljhoz vezényelték. 1940. december 1-én kinevezték a kassai 4. gépkocsizó zászlóalj parancsnokának. Mint zászlóaljparancsnok részt vett a délvidéki, illetve az 1941. évi Szovjetunió elleni hadműveletekben. 1942. február 2-án Ungvárra vezényelték, ahol a 2. gépkocsizó dandár parancsnokhelyettesi beosztását töltötte be. Márciusban előléptették ezredessé. 1942 októberében kinevezték az ungvári 3. gépkocsizó lövész ezred parancsnokának és 1943-ban felvették a Vitézi Rendbe. 1944 tavaszán hadműveleti területre vonult ezredével a Kárpátok előterébe. 1944. július 12-én felmentették a parancsnoki beosztása alól, majd kényszerszabadságolták, végül 1945 januárjában hivatalból nyugállományba helyezték. 1946. február 7-én a bajorországi Vilshofen hadifogolytáborában hunyt el.

---

⁴³⁹ HL: AKVI 1898/2071.

**vitész Sándor István alezredes rekonstruált kitüntetéssora
(Forrás: a kitüntetések Árkosi Szabolcs gyűjteményének darabjai)**

Táblázatok

A gyorsadtest hadrendje Ukrajnában

1. gépkocsizó dandár: Major Jenő tbk.

- 1. gépkocsizó zászlóalj: Leide Richárd alezds.
- 2. gépkocsizó zászlóalj: Temesváry Gergő alezds.
- 3. gépkocsizó zászlóalj: Peinlich Béla alezds.
- 9. harckocsi (kerékpáros) zászlóalj: Néray Vilmos alezds.
- 10. kerékpáros zászlóalj: Mikófalvy Ferenc alezds.
- 1. felderítő zászlóalj: Baló Zoltán alezds.
- 1. gépvontatású tüzérsztály: Selkey Oszkár alezds.
- dandárközvetlen: 1. légvédelmi gépágyús üteg, 1. gépkocsizó híradós század, 1. gépkocsizó utász század

2. gépkocsizó dandár: Vörös János tbk.

- 4. gépkocsizó zászlóalj: Sándor István alezds.
- 5. gépkocsizó zászlóalj: Latorczay Lőrinc alezds.
- 6. gépkocsizó zászlóalj: Keményfy Zoltán alezds.
- 11. harckocsi (kerékpáros) zászlóalj: Heinz József alezds.
- 12. kerékpáros zászlóalj: Horváth Zoltán alezds.
- 2. felderítő zászlóalj: Zádor Endre alezds.
- 2. gépvontatású tüzérsztály: Burget Lajos alezds.
- dandárközvetlen: 2. légvédelmi gépágyús üteg, 2. gépkocsizó híradós század, 2. gépkocsizó utász század

1. lovasdandár: Vattay Antal tbk.

- 3. huszárezred: Pongrácz Pál ezds.
- 4. huszárezred: Makay István ezds.
- 13. kerékpáros zászlóalj: Szász Oszkár alezds.
- 14. kerékpáros zászlóalj: Bartha Zoltán alezds.
- 1. páncélos zászlóalj: Révhegyi Ferenc ezds.
- 1. lovas tüzérsztály: Bolner Béla alezds.
- 3. gépvontatású tüzérsztály: Tarcsay Adolf alezds.
- dandárközvetlen: 1. lovas légvédelmi tüzérsztály, 1. lovas híradósszázad, 3. gépkocsizó utászszázad

**A magyar és a szovjet gépkocsizó zászlóalj harcértéke
(forrás: SZABÓ - SZÁMVÉBER, 2003.)**

EGY MAGYAR GÉPKOCSI-ZÁSzlÓALJ		EGY SZOVJET GÉPKOCSIZÓ ZÁSzlÓALJ	
gépkocsizó század	12 db golyószóró, 2db nehézpuska, 2db 50mm-es gránátvető	gépkocsizó század	9 db géppisztoly, 11 mesterlövészpuska, 12 golyószóró, 2 db 50mm-es gránátvető
gépkocsizó század	12 db golyószóró, 2db nehézpuska, 2db 50mm-es gránátvető	gépkocsizó század	9 db géppisztoly, 11 mesterlövészpuska, 12 golyószóró, 2 db 50mm-es gránátvető
gépkocsizó század	12 db golyószóró, 2db nehézpuska, 2db 50mm-es gránátvető	gépkocsizó század	9 db géppisztoly, 11 mesterlövészpuska, 12 golyószóró, 2 db 50mm-es gránátvető
géppuskás század	12 db géppuska, 4 db 81mm-es aknavető	géppuskás század	9db géppuska
páncéltörő szakasz	4 db 37mm-es páncéltörő ágyú	aknavető század	12 db 82mm-es aknavető
árkász szakasz		páncéltörő puskás század	9-16 db 14,5 mm-es páncéltörő puska

**A két fél gépkocsizó zászlóaljainál rendszeresített tűzfegyverek
(forrás: ANDAHÁZI SZEGHY, 2016.)**

ESZKÖZ	TÍPUS	ŰRMÉ- RET	LŐTÁV (hatá- sos)	LŐ- VÉS/per c
puska	35M Mannlicher	8 mm	2.000m	10
	SVT-40 Tokarev	7,62mm	1.500m	25
géppisztoly	-	-	-	-
	PPD-40	7,62mm	200m	800
géppuska	7/31M Schwarzlose	8mm	2.500m	500
	M1910 Maxim-SPM	7,62mm	1.200m	600
golyószóró	31M Sulthurn	8mm	2.000m	600
	DP 1928 Gyegtyarev	7,62mm	800m	600
gránátvető	39M	50mm	850m	22
	1938M 50-RM	50mm	800m	20
aknavető	36M	81mm	4.300m	25
	1937M	82mm	3.100m	20
pc. törő ágyú	36M	37mm	3.000m	15
	1937M (53-K)	45mm	4.400m	15

A 4.-6. gépkocsizó zászlóalj békelétszámú szervezési és állomány-táblája 1941 (forrás: HL: HM 1940. eln. 1/a 404000)

ÁLLOMÁNY - KATEGÓRIA	BEOSZTÁS / fő	Összesen
TISZTEK	<i>zászlóalj pk. (1fő), fegyvertiszt (1fő), visszamaradó különítmény pk. (1fő), zászlóalj segéd tiszt (1fő), anyag tiszt (1fő), század pk. (4fő), szakasz pk. (17fő), orvos (1fő), gazdasági tiszt (1fő), gk. műszaki tiszt (1fő)</i>	29 fő
ALTISZTEK, TISZTESEK	<i>szakasz pk. helyettes (27fő), szolgálatvezető (4fő), anyagkezelő (1fő), számvivő (4fő), írnok (6fő), gk. felügyelő (6fő), fegyverszakértő (3fő), kürtös (1fő), eü (1fő), rajparancsnok (74fő)</i>	127 fő
SORÁLLOMÁNY	(533fő)	533 fő
ÖSSZESEN		689 fő

A 4.-6. gépkocsizó zászlóalj békeállományú gépjárműparkja 1941
 (forrás: HL: MH 1940. eln. 1/a. 404000)

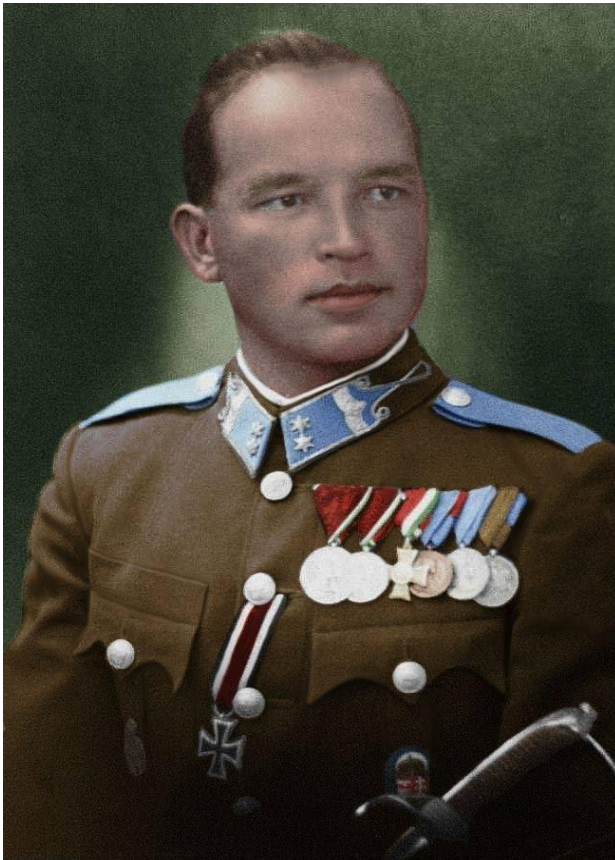
GÉPJÁRMŰ	Darab/zászlóalj
kerékpár	8 db
motorkerékpár	18 db
nagy pk.-i szgk.	1 db
közepes pk.-i szgk.	4 db
kis pk.-i szgk.	5 db
1,5 t rajgépkocsi	104 db
1 t gépkocsi	7 db
R 7 rádió gépkocsi	1 db
sebesült szállító	1 db
oktató gépkocsi	7 db

Fontosabb szovjet magasabbegységek

MAGASABBEGYSÉG	PARANCSNOK
Délnyugati Front	M.P. Kirponosz (1941.06.22.- 1941.09.20.) Sz.K. Tyimosenko (1941.09.30.- 1941.12.18.)
5. hadsereg	M.I. Potapov (1941.06.22.- 1941.09.20.) L.A. Govorov (1941.10.18.- 1942-04-25.)
6. hadsereg	I.N. Muzicsenko (1941.06.22.- 1941.08.10.) R.J. Malinovszkij (1941.08.25.- 1941.12.24.)
9. hadsereg	J.T. Cserevicsenko (1941.06.22.- 1941.09.09.) F.M. Garitonov (1941.09.09.- 1942.05.20.)
12. hadsereg	P.G. Ponyegyelin (1941.06.22.- 1941.08.10.) I.V. Galanyin (1941.08.25.- 1941.10.16.) K.A. Korotev (1941.10.16.- 1942.04.15.)
18. hadsereg	A.K. Szmirnov (1941.06.16.-1941.10.08.)
26. hadsereg	F.J. Kosztyenko (1941.06.22.- 1941.09.20.) G.G. Szokolov (1941.10.10.- 1941.12.25.)

Képmelléletek

**1. kép Nagypám: vitéz Pásztor Lajos gépkocsizó törzsőrmester
díszöltözetben, az 1941. évi Szovjetunió elleni hadjáratot követően
(forrás: saját gyűjtemény)**

2. kép A 4. gépkocsizó zászlóalj katonái ételt osztanak ruszin gyerekeknek (forrás: Gettyimages.com)

3. kép Magyar gépkocsizó a helyiekkel (forrás: HL: Tgy.: 2811. 11/e)

4. kép Zalescsiki híd az utászok munkáit követően
(forrás: HL: Tgy.: 2811. 18/c)

5. kép Átkelés egy bürün.
(forrás: Mujzer Péter)

6. kép Földút Sargorod és Tulcsin között egy nyári esőzést követően (forrás: HL: Tgy.: 2811. 26/k)

7. kép Ledöntött Lenin-szobor egy Bug parti faluban. Felirat: "Itt állt Lenin. Ledöntötte a 2. gk.dd parancsnokság" Alatta ukránul: "győzött a kereszt" (forrás: HL: Tgy.: 2811. 32/e)

8. kép Távol-keleti szovjet foglyok a Sztálin-vonalnál
(forrás: HL: Tgy.: 2811. 38/e)

9. kép A Sztálin-vonal egyik bunkere, előtérben egy Maxim M1910
SPM géppuska
(forrás: Fortepan, Hajdú Fedő Károly)

10. kép A „raszputyica” (forrás: Mujzer Péter)

11. kép 1936M bőrkabátot viselő gépkocsizó katona
(forrás: Mujzer Péter)

12. kép Antalffy Ferencről és harckocsijáról készült utolsó ismert felvétel. Gordievkánál halt hősi halált, miután a gépkocsizó csapatok felmentésére rendelték (forrás: Mujzer Péter)

13. kép Szovjet katonasírok Kamenyec-Podolszkij és Tulcsin közt (forrás: Fortepan, Berkó Pál)

14. kép A kassai 4. gépkocsizó zászlóalj Krupp Protze gépkocsija és Schwartzlose géppuskája.
(forrás: Mujzer Péter)

15. kép Az ungvári 5. gépkocsizó zászlóalj Botondja
(forrás: Mujzer Péter)

16. kép A munkácsi 6. gépkocsizó zászlóalj gépkocsija
(forrás: Mujzer Péter)

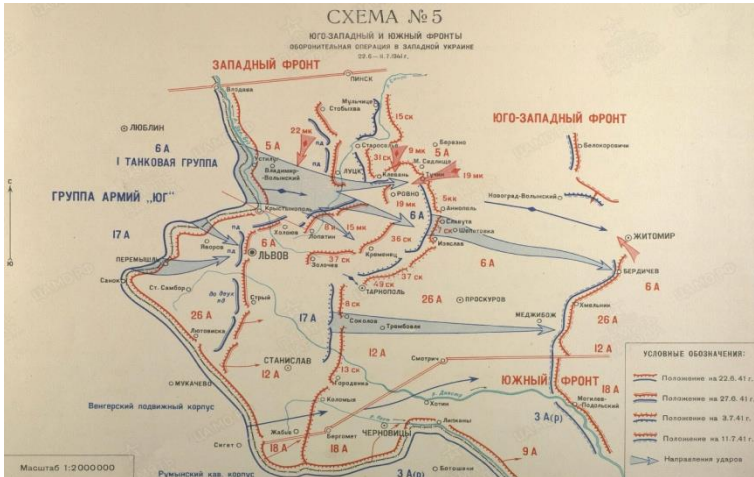
17. kép A donyec-medencei sár, ami semmilyen más sárhoz nem
hasonlítható (forrás: Fortepan, Csorba Dániel)

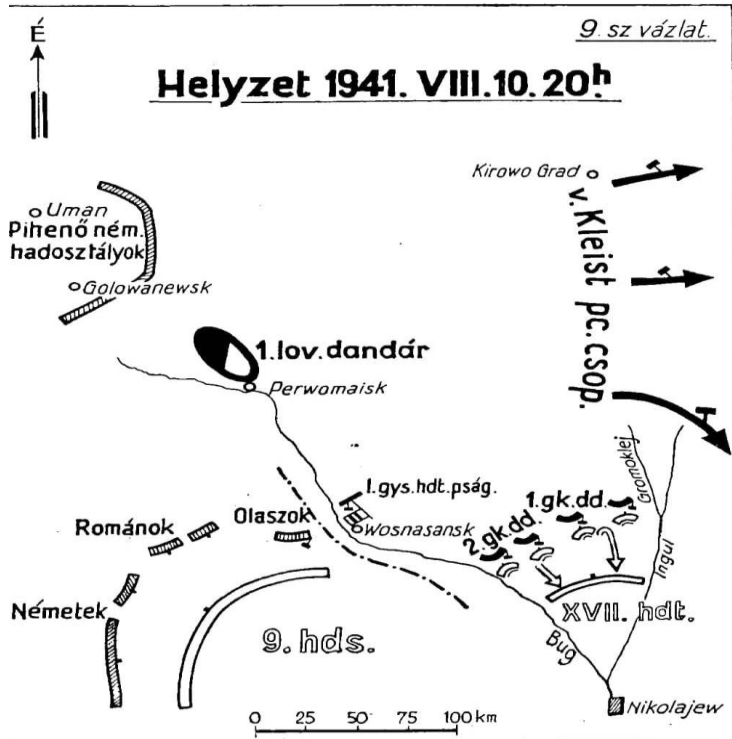
Térképmelléletek

1. térkép A gépkocsizók menetvonala a Szovjetunióban
(forrás: saját szerkesztés)

2. térkép A hadműveletek kezdete (forrás: Память Народа)

3. térkép Nyikolajevi csata (forrás: Vattay Antal, 1942/3.)

4. térkép A folyambiztosítás jelentősége. Hadműveleti helyzet 1941 szeptemberében (forrás: saját szerkesztés)

